

KAPITTEL 11.

Om representative organer for samer

11.1 INNLEDNING

11.1.1. Retningslinjer for utvalget

I utvalgets mandat heter det blant annet:

«Utvalget bør også utrede om det er behov for og om det vil være hensiktsmessig å opprette et eget manntall for samer og eventuelle representative organer for samer valgt ved direkte valg. I denne sammenheng bør utvalget utrede de problemer som er knyttet til den nærmere avgrensning av hvem som skal kunne ta del i slike direkte valg. Det må også klarlegges om det ved et slikt valg skal velges representanter for hele landet under ett, for hvert fylke eller for hver kommune. Hovedregler om nominasjon av kandidater og valgoppgjør må også klarlegges. Disse representative organers myndighet og avgrensning i forhold til andre sentrale og lokale forvaltningsorganer bør i tilfelle også utredes. En viktig problemstilling for utvalget bør være forholdet mellom den samiske befolkning og lokalbefolkningen for øvrig og hvordan disse grupper kan fungere sammen i et felles samfunn.»

Spørsmålet om eventuelle nye organers myndighet er blant de forhold som er særskilt nevnt. Men det siterte utdrag av mandatet gir ingen nærmere veiledning med hensyn til innhold og omfang av denne myndighet. Dette må tolkes slik at utvalget i utgangspunktet står fritt i sine vurderinger av dette spørsmålet.

At mandatet i et tidligere punkt særskilt nevner at «... spørsmål om lokal forvaltning av grunnen og naturressursene bør utredes», oppfatter utvalget således ikke slik at det nødvendigvis må bli tale om en separat forvaltningsordning for naturressursene atskilt fra myndighetsområdet for eventuelle nye representative organer. I prinsippet er mandatet ikke til hinder for at nye representative organer også tillegges en viss myndighet med hensyn til ressursforvaltningen, om utvalget finner dette hensiktsmessig.

Det ligger etter utvalgets oppfatning heller ikke noen begrensning for utvalget i følgende uttalelse i punkt 4 i regjeringens ti-punktsliste fra kommunalministerens møte med de samiske organisasjoner i Kautokeino 17. februar 1981:

«Regjeringen stiller seg positiv til spørsmålet om eget folkevalgt organ for samene, f.eks. slik det er gjennomført i Finland.»

I Finland har man en ordning med ett sentralt direkte valgt samisk organ, «delegationen för sameärenden» (sameparlamentet), uten beslutningsmyndighet verken med hensyn til forvaltning av naturressurser eller

andre spørsmål (jfr. nærmere i avsnitt 11.8). Utvalget behandlet ti-punktslisten på sitt møte i Tromsø 2.-3. mars 1981 og protokollerte blant annet:

«Regjeringens henvisning til ordningen i Finland føles ikke på noen måte forpliktende av utvalget med hensyn til resultatet av utvalgets vurderinger under dette punkt.»

Punkt 4 i ti-punktslisten inneholdt også en anmodning til utvalget om å prioritere utredningen av organspørsmålet på linje med grunnlovsspørsmålet (jfr. avsnitt 10.1), dvs. at første delutredning skulle omfatte begge disse spørsmål. Utvalget vedtok på det nevnte møte å følge denne anmodningen, men understreket samtidig at dette ville medføre visse begrensninger i den frihet mandatet i utgangspunktet gir med hensyn til å vurdere myndighetsområdet for eventuelle nye representative organer. Utvalget siktet her til at spørsmålet om forvaltningsmyndighet med hensyn til naturressursene vanskelig kunne der drøftes uavhengig av spørsmålet om rettighetene til naturressursene, og at disse problemer etter regjeringens henstilling først ville kunne bli tatt opp i den andre delutredning. Utvalget uttalte således:

«Utvalget aksepterer regjeringens oppfordring under den forutsetning at det her gjelder eventuell opprettelse av et organ med i hovedsak bare rådgivende myndighet» (uthevet her).

11.1.2. Oversikt over den videre framstilling

Det spørsmål som er reist om nye representative organer for samene, dreier seg blant annet om hvordan samene mest hensiktsmessig skal gis den nødvendige innflytelse i saker som angår dem.

I Norge har vi to hovedmåter som borgerne kan benytte for å øve innflytelse på de ulike samfunnsspørsmål. Den første gjelder den påvirkning som utøves gjennom valgsystemet på sammensetningen av og politikken i de representative folkevalgte organer og dermed indirekte også på de vedtak som treffes i de øvrige offentlige myndighetsorganer, som har fått avledet sin makt fra de folkevalgte. Den andre innflytelsesmåte gjelder den påvirkning som utøves gjennom organisasjonssystemet ved medlemskap og deltakelse i ulike former for interesseorganisasjoner. Bruk av den ene form for innflytelse utelukker ikke bruk av den andre. Tvert om

er det fullt legitimt i vårt samfunn at man søker å øve påvirkning overfor de beslutende organer på begge disse måter parallelt. Dette gjelder også for dem som ønsker å fremme samiske interesser. Samer deltar både i valg og i organisasjonslivet.

Den som ønsker å fremme spesielle interesser overfor de beslutende organer gjennom organisasjoner eller partier, vil stå overfor et organiseringsproblem. I forhold til andre borgere blir det et spørsmål om de interesser man ønsker å fremme, deles av såpass mange at det gir grunnlag for en særskilt interesseorganisasjon eller et særskilt parti, eller om man ser seg bedre tjent med å opptre gjennom andre grupperinger med et tilgrensende eller et mer generelt formål, selv om ens særinteresser i slike tilfelle bare vil kunne utgjøre et biformål. Men igjen er det ikke tale om gjensidig utelukkende strategier. De som ønsker å fremme samiske interesser, opptrer både innenfor særskilte samiske interesseorganisasjoner som f.eks. NSR og SLF og innenfor mer allmenne næringsorganisasjoner som f.eks. bonde- og fiskerorganisasjonene, både gjennom særskilte samiske partilister og gjennom de registrerte politiske partier. I avsnitt 11.2 er det redegjort for de eksisterende særskilte samiske interesseorganisasjoner. I punkt 11.6.2 blir spørsmålet om særskilte samiske partilister berørt.

Overfor myndighetene vil de ulike interessers gjennomslagskraft i stor utstrekning være avhengig av i hvilken grad det er opprettet særskilte myndighetsorganer for vedkommende spørsmål. Gjennomslagskraften vil normalt være større i de tilfelle der det finnes egne permanente organer med sakyndig personale og løpende bevilgninger som motsvarer vedkommende særinteresser, enn hvor slike organer ikke finnes, og hvor særinteressene enten bare behandles i mer allmenne organer eller overhodet ikke er organisasjonsmessig varetatt på myndighetssiden. Gjennomslagskraften vil videre være større jo høyere nivå slike spesialorganer er plassert på.

Når det gjelder de særlige samiske fellesspørsmål, motsvares de ikke av noen av hovedinndelingene i våre høyeste statsorganer. Det siktes her til de ulike fagkomiteer i Stortinget og til de ulike fagdepartementer under regjeringen. På den annen side er det etter hvert opprettet en rekke særskilte organer i forvaltningen for øvrig til å behandle ulike typer samiske spørsmål. Det dreier seg her om kollegiale forvaltningsorganer med mer eller mindre utbygde sekretariater, som utgjør en del av det mer omfattende nemndsystem som er etablert i norsk forvaltning på

stats-, fylkes- og kommuneplan. Som en mer allmenn bakgrunn for utvalgets vurderinger er det i avsnitt 11.3 gitt en oversikt over dette nemndsystemet. En gjennomgåelse av de særskilte styrever, råd og utvalg for samiske spørsmål er deretter foretatt i avsnitt 11.4.

I tillegg til den virksomhet slike spesialorganer driver, er det satt i verk en del tiltak myntet spesielt på den samiske befolkning – eller deler av denne – som administreres av mer allmenne organer, hvor de samiske spørsmål bare utgjør en del av oppgavene. Slike tiltak er omhandlet i avsnitt 11.5.

Opp gjennom årene har det vært fremmet enkelte krav om egen representasjon i samfunnets topporganer, Stortinget og regjeringen, på grunnlag av de særskilte samiske interesser. De krav det her siktes til, er omtalt i avsnitt 11.6.

Ingen av disse krav er hittil blitt innfridd, og de er kommet litt i bakgrunnen i den offentlige debatt de senere år i forhold til et annet reformforslag, nemlig spørsmålet om å opprette et nytt organ for samer basert på direkte valg. Debatten om dette spørsmålet er omhandlet i avsnitt 11.7.

Tilsvarende ordninger er gjennomført i enkelte andre land, blant annet Finland, noe som er utdypet i avsnitt 11.8.

I den resterende del av kapitlet fra og med avsnitt 11.9 og utover drøftes ulike sider ved spørsmålet om nye representative organer for samer, slik denne problemstilling er trukket opp i utvalgets mandat.

11.2. SAMISKE INTERESSEORGANISASJONER

11.2.1. Innledning

Hovedspørsmålet for utvalget i dette kapitlet er om det bør opprettes nye offentlige organer for bedre å varetta de samiske interesser. Ved vurderingen av dette spørsmål er det av betydning også å kjenne til de private samiske interesseorganisasjoner og deres virksomhet. Blant annet vil slike forhold kunne spille inn ved vurderingen av behovet for nye organer. Det vil videre kunne være aktuelt å vurdere sameorganisasjonenes rolle i et eventuelt nytt organsystem.

Man regner med tre samiske hovedorganisasjoner i Norge i dag: Norske reindriftsamers landsforbund, Norske samers riksforbund og Samenes landsforbund (jfr. punktene 11.2.2 – 11.2.4 nedenfor). Dessuten finnes en mindre, uavhengig lulesamisk forening (jfr. punkt 11.2.5), en egen landsorganisasjon for samisk husflid (jfr. punkt 11.2.6) og et eget samisk studieforbund (jfr. punkt 11.2.7).

Det samiske organisasjonsarbeid på nordisk nivå blir omtalt fra og med punkt 11.2.8.

Framstillingen av henholdsvis de norske og de nordiske organisasjoner er ordnet etter organisasjonenes stiftelsestidspunkt.

Regjeringen gir støtte til de nasjonale sameorganisasjonene. Over budsjettet til Nordisk ministerråd, som er et samarbeidsorgan for regjeringene i de nordiske land, bevilges midler til deler av det nordiske organisasjonsarbeid blant samer.

11.2.2. Norske reindriftssamers landsforbund (NRL)

Norske reindriftssamers landsforbund er den eldste av de nåværende samiske hovedorganisasjoner i Norge. NRL ble stiftet under navnet Norges reindriftssamers landsforening i juni 1948 på det såkalte samelandsmøtet i Tromsø. Initiativet til stiftelsen kom fra reindriftsgrupper i Trøndelag og Hedmark. Organisasjonen fikk sitt nåværende navn i 1978.

NRL har ifølge organisasjonens lover til formål å fremme reindriftssamenes interesser økonomisk, faglig, sosialt og kulturelt. Landsforbundet skal arbeide for samhold blant reindriftssamene og for at utviklingen av næringen skal skje på grunnlag av de sedvanemessige regler og prinsipper for reindriftssamenes næringsvirksomhet.

Sentrale saker i NRL's arbeid de senere årene har vært kravene om sterkere vern av reindriftsområdene mot nye og konkurrerende utnyttingsformer som vassdragsreguleringer, gruvedrift, turisme m.v. Arbeidet for en hensiktsmessig reindriftslovgivning har likeledes stått sentralt. Organisasjonen har også engasjert seg i kultur-, skole- og utdanningsspørsmål, blant annet med sikte på opprettelse av egne skoler som sosialt, kulturelt og pedagogisk tar hensyn til det særpregete miljø reindriftssamebarna kommer fra. NRL er representert i en rekke offentlige råd og utvalg.

I 1976 ble det med Stortingets samtykke inngått en reindriftsavtale mellom Landbruksdepartementet og reindriftssamene representert ved NRL. Gjennom avtalen mottar næringen ulike former for tilskudd. Avtalen sikrer også midler til NRL's virksomhet, samtidig som organisasjonen påtar seg flere oppgaver av faglig og organisasjonsmessig art. Tilskuddet til NRL utgjorde i 1983 1,5 millioner kroner (jfr. også punkt 11.4.8).

Som hovedmedlemmer i NRL kan opptas alle reindriftssamer som har reindrift som hovednæring, samt reindriftspensjonister og

reindrifts ungdom under utdanning. I tilknytning til hovedmedlem opptas også familiedlemmer. Som støttemedlemmer kan opptas andre samer som har tilknytning til reindriftsnæringen eller interesse for reindriften. Også ikke-samer som har interesse for reindriftsnæringen, kan bli godkjent som støttemedlemmer. NRL har ca. 700 medlemmer når alle de ulike medlemsgrupper er medregnet. I alt ni fylkes- eller lokallag er tilsluttet organisasjonen. NRL's sekretariat har sete i Tromsø. Også flere av lokallagene har fast ansatte sekretærer.

På nordisk plan deltar NRL i samarbeidet innen Nordisk sameråd (jfr. punkt 11.2.8 nedenfor).

11.2.3. Norske samers riksforbund (NSR)

Norske samers riksforbund ble stiftet i 1968 som en sammenslutning av fire lokale sameforeninger i Finnmark og Samisk selskap i Oslo. Samisk selskap ble stiftet i 1948, mens de lokale foreninger i Finnmark ble opprettet fra 1959 og utover på 1960-tallet. Stiftelsesmøtet for NSR fant sted i Kautokeino.

NSR har til formål ifølge § 2 i vedtektene å

- «a) hevde den samiske folkegruppens rettigheter overfor de norske myndigheter og overfor den norske almenhet,
- b) befordre og koordinere aktiviteter og meningsytringer beregnet på å bedre den samiske folkegruppens stilling i Norge sosialt kulturelt og økonomisk,
- c) sørge for at korrekt informasjon om saker som angår samene blir gjort tilgjengelig for almenheten.»

I tråd med sitt vidtfavnende formål har NSR vært opptatt av et bredt spektrum av saker av betydning for den samiske befolkning. Særlig interesse har vært viet samiske kultur- og identitetsspørsmål, samenes rettigheter som minoritet, undervisningsplaner og -institusjoner for samene, samisk presse og boligtiltakene i de samiske distrikter. NSR har engasjert seg aktivt i slike rettighetsspørsmål som Samerettsutvalget har til oppgave å vurdere. NSR er representert i en rekke offentlige råd og utvalg.

NSR tar sikte på å være en organisasjon for alle samer i Norge uavhengig av bosted, yrke eller språk. Som medlemmer av NSR kan bare opptas lokalt organiserte sameforeninger som godtar forbundets vedtekter og hvis lover ikke strider mot forbundets formål. Ifølge oppgave overfor Norsk sameråd av januar 1982 har NSR tilslutning fra 25 lokale sameforeninger med til sammen 1 736 medlemmer. Statstilskuddet til NSR for 1982 utgjorde 416 375 kroner. Forbundets sekretariat har sete i Karasjok.

NSR ble fra 1980 godkjent som studieforbund i henhold til lov om voksenopplæring (jfr. også punkt 11.2.7 nedenfor).

På nordisk plan deltar NSR i likhet med NRL i samarbeidet innen Nordisk sameråd (jfr. punkt 11.2.8 nedenfor).

11.2.4. Samenes landsforbund (SLF)

Samenes landsforbund ble stiftet i 1979 som en allmenn samisk interesseorganisasjon. Initiativet til dannelse av organisasjonen ble tatt av en gruppe samer i Tana på bakgrunn av uenighet i den samepolitiske linje som ble ført av de etablerte samiske hovedorganisasjoner NRL og NSR.

SLF's formålsparagraf har følgende ordlyd:

«Samenes Landsforbund skal arbeide på den Norske Grunnlovs prinsipper og vise respekt og aktelse for Kongen og hans Regjering, Storting og andre offentlige myndigheter på en demokratisk vis. Samenes Landsforbund er et organ for de lokale lag og skal på koordinerende og hjelpende vis arbeide for de lokale lags interesser. Samenes Landsforbunds formål søkes oppnådd ved:

- A) Arbeide for å samordne og gjennomføre saker som de lokale lag og foreninger reiser. Samenes Landsforbund kan selv ta opp saker av samfunnsmessig betydning, herunder også saker som måtte gjelde enkeltindivider.
- B) Arbeide for vern og utvikling av samisk språk og kultur i alle deler av landet tilpasset samfunnets øvrige utvikling til enhver tid.
- C) Arbeide for næringsøkonomisk utvikling som trykker livsvilkårene i de samiske bosettingsområder.
- D) Ivareta samiske særinteresser som minoritetsgruppe, også i områder hvor samene og andre minoriteter bare utgjør en liten gruppe av lokalbefolkningen.
- E) Hjelp enkeltpersoner og andre minoritetsgrupper som ønsker bistand og hvor forbundet med rimelighet kan yte hjelp.
- F) På saklig vis søke meningsfylt samarbeid med lokale og sentrale myndigheter, med sikte på å få bredest mulig samfunnsmessige løsninger etter de formål organisasjonen arbeider for.»

Av spørsmål som har opptatt SLF, kan nevnes forholdene for den samiske befolkning i kyst- og fjordområdene, samisk tolketjeneste innen helsevesenet og spørsmålet om bruforbundelse over Tana-elva ved Utsjok. Mye arbeid er ellers nedlagt i oppbyggingen av forbundet og i interne organisasjonssaker. SLF har inntatt en reservert holdning overfor de samepolitiske krav som har vært fremmet av NRL og NSR i de senere år, som vedtakelse av en grunnlovsbestemmelse om samer og opprettelse av et direkte valgt samisk organ. SLF er representert i flere offentlige råd og utvalg.

Medlemskap i SLF kan gis til samiske lag og foreninger, bygdelag, næringsøkonomiske lag m.v. som ønsker å være tilsluttet forbundet. Enkeltpersoner som ønsker det, kan være direkte medlemmer i forbundet uten å tilhøre et lokallag. Ifølge oppgave overfor Norsk sameråd av juni 1982 har SLF tilslutning fra ti lokallag med til sammen 738 medlemmer. I tillegg kommer 82 direkte medlemmer. Statstilskuddet for 1982 til forbundet utgjorde 226 575 kroner. Forbundets sekretariat har sete i Tana.

SLF er godkjent som studieorganisasjon i henhold til lov om voksenopplæring.

SLF er ikke med i samarbeidet innen Nordisk sameråd. Forbundet deltok derimot i stiftelsen av Svensk/norsk sameforbund i desember 1982 (jfr. punkt 11.2.14 nedenfor).

11.2.5. Nord-Salten sameforening

Nord-Salten sameforening ble stiftet i 1979 og er en egen sameorganisasjon med utgangspunkt i det lulesamiske området i Norge, som i første rekke omfatter kommunene Tysfjord og Hamarøy, men også kommunene sørover til Saltfjellet, dvs. Steigen, Sørfold, Fauske, Bodø, Saltdal, Skjerstad, Beiarn, Gildeskål og Meløy. Foreningen er ikke tilknyttet noen av de tre samiske hovedorganisasjoner som er omtalt i de foregående punkter, men arbeider uavhengig av disse.

Ifølge sine vedtekter har Nord-Salten sameforening til formål å fremme og verne om samisk kultur og andre samiske interesser, samt å fungere som kontaktorgan for myndigheter og andre i saker som angår samene. Det heter videre at organisasjonen med dette som formål framfor alt vil arbeide slik:

- a) å spre informasjon om den samiske kulturen,
- b) å arbeide aktivt for vern og utvikling av det samiske språk,
- c) å spre kunnskaper om samisk kunsthåndverk og håndarbeid for samer,
- d) å støtte og arbeide for utviklingen av næringslivet i samiske bosettingsområder,
- e) å støtte det samiske samarbeid i Norden.»

Nord-Salten sameforening har særlig vært opptatt av saker med tilknytning til det lulesamiske området, derunder spørsmål vedrørende den lulesamiske dialekten.

Alle interesserte kan være medlemmer av foreningen. Det finnes to typer medlemskap. Bare samer og ikke-samer som er gift med samer, kan tegne ordinært medlemskap. Øvrige interesserte kan tegne støttemedlemskap.

Foreningen har oppgitt medlemstallet til 74. Nord-Salten sameforening mottok i 1982 et statstilskudd på 27 050 kroner.

11.2.6. Sámiid duodji (Landsorganisasjon for samisk husflid)

Sámiid duodji ble stiftet i 1979. Organisasjonen har som formål å arbeide for beskyttelse og utvikling av duodji (samisk husflid og håndverk) på landsbasis. Formålet fremmes ved

- «1. å drive opplysnings- og veiledningsvirksomhet overfor produsentene.
2. å arbeide for bevarelse av særpreget av sámi duodji, samtidig som det kan utvikles nye produkter og effektive produksjonsmetoder hvor dette særpreg er ivare tatt.
Organisasjonen kan opprette og drive egne opplæringsverksteder. Egen produksjon bør begrenses til utvikling av nye produkter eller nye produksjonsmetoder.
3. gjennom oppnevnte råd å utøve kvalitetsbedømmelse- og kontroll.
Godkjente produkter kan forsynes med organisasjonens kvalitetsmerke som gir rett til markedsføring under betegnelse sámi duodji.
4. å bistå omsetningssentralene både faglig og økonomisk med markedsføring av produktene.
Organisasjonen skal ikke selv, på forretningsmessig basis, engasjere seg med omsetning av sámi duodji.
5. å arbeide for å sikre råvarer for duodji produksjon.
6. å representere sámi duodji overfor myndighetene, herunder også forestå fordeling og kanalisering av offentlig bidrag og tilskudd til sámi duodji. Delta i det nordiske samarbeidet innenfor sámi duodji.»

Norske samers riksforbund og Norske reindriftssamers landsforbund er moderorganisasjoner for og vedtektsfestete medlemmer i Sámiid duodji. Som medlemmer kan for øvrig opptas salgsentraler og bedrifter som deltar i produksjon eller omsetning av råvarer eller ferdige produkter innen samisk duodji, samiske kultur- og utdanningsinstitusjoner samt organiserte grupper og institusjoner for samiske duodjiutøvere. Pr. april 1983 hadde Sámiid duodji 14 medlemsorganisasjoner.

Administrasjonen i Sámiid duodji har sete i Kautokeino. En egen heltidsansatt konsulent for de sørsamiske områder har kontorsted i Snåsa.

I 1982 ble det over Kommunaldepartementets budsjett bevilget i alt 1.1 millioner kroner til samisk husflid og håndverk. Av dette tilfalt 760 000 kroner Sámiid duodji.

11.2.7. Samisk studieforbund

Som nevnt i punkt 11.2.3 foran ble Norske samers riksforbund godkjent som tilskuddsberettiget studieforbund fra 1980. I 1982 ble det nedsatt et utvalg med representanter fra NSR og NRL for å se på mulige samarbeidsformer i studiearbeidet mellom de to organisasjoner. Utvalget foreslo at de to organisasjonene dannet et felles studieforbund. Organisasjonene ga i 1983 sin tilslutning til dette forslaget.

Ifølge de nye vedtekter er Samisk studieforbund et felles studieforbund for de samiske organisasjoner innenfor rammen av lov om voksenopplæring. Med utgangspunkt i arbeidet for at samisk språk, kultur og livsform til enhver tid skal ha en sterkest mulig stilling i samfunnet, har forbundet som hovedmål å drive opplysnings- og studievirksomhet blant samer med hovedvekt på samisk språk, kultur, samiske nærings spørsmål og rettighetsspørsmål og å utbre kunnskap om samer og samiske forhold til allmennheten.

NSR og NRL utgjør de opprinnelige medlemsorganisasjoner i Samisk studieforbund. Nye medlemmer kan godkjennes av representantskapet under forutsetning av at de er landsomfattende samiske organisasjoner, og at de slutter seg til forbundets formål.

Studieforbundets drift skal finansieres ved tilskudd fra det offentlige og ved medlemskontingent.

11.2.8. Nordisk sameråd

Nordisk sameråd ble stiftet på den andre nordiske samekonferanse i Karasjok i 1956 som et «organ for samarbeidet i samespørsmål mellom Finland, Norge og Sverige». Ifølge de någjeldende vedtekter har rådet til formål å vareta samenes interesser som privatpersoner og folk, styrke samenes samhörighet og arbeide for at samene også i framtiden anerkjennes og behandles som et folk hvis økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter skal sikres gjennom det enkelte lands lovgivning.

I henhold til denne målsetting har Nordisk sameråd opp gjennom årene engasjert seg i en rekke spørsmål av betydning for det samiske folk. Bredden i dette engasjement kan illustreres ved de i alt syv underutvalg som for tiden finnes under rådet: juridisk utvalg, museumsutvalg, næringsutvalg, språkutvalg, informasjonsutvalg, utdanningsutvalg og sløydutvalg. Nordisk sameråd foreslår representanter til enkelte offentlige nordiske samarbeidsorganer, som Nabolandslitteraturgruppen og Nordisk språksekretariat.

I samarbeidet innenfor Nordisk sameråd deltar som nevnt de norske sameorganisasjoner NRL og NSR. Fra Sverige deltar Same ätnam og Svenska samernas riksförbund og fra Finland Delegationen för sameärenden, det såkalte sameparlamentet (jfr. nærmere om dette organet i avsnitt 11.8). De nasjonale organisasjoner utpeker 20 representanter fra hvert land til de nordiske samekonferanser, som arrangeres hvert tredje år (i perioden 1974-80 hvert annet år), og som igjen velger fire representanter fra hvert land til Nordisk sameråd. De tre grupper av nasjonale representanter utgjør såkalte seksjoner innenfor rådet. Det er samekonferansen som fastsetter vedtekter for Nordisk sameråd og trekker opp retningslinjer for rådets arbeid. Samekonferansen foreslår for øvrig syv av tolv medlemmer i styret for Nordisk samisk institutt.

Nordisk sameråds sekretariat har sete i Utsjok i Finland. Midler til driften bevilges av Nordisk ministerråd. Bevilgningen for 1983 utgjorde 523 000 kroner. I tillegg gir ministerrådet tilskudd til avholdelse av de nordiske samekonferanser, i 1983 med 330 000 kroner. Norsk seksjon av Nordisk sameråd mottar dessuten et særskilt tilskudd direkte fra den norske stat. I 1982 utgjorde dette tilskuddet 130 000 kroner.

På den niende nordiske samekonferanse i 1976 ble det vedtatt at Nordisk sameråd skulle slutte seg til Verdensrådet for urbefolkninger. Året etter ble Verdensrådets andre generalforsamling lagt til Kiruna, og samer fra Norden har også ellers deltatt aktivt i arbeidet i Verdensrådet.

11.2.9. Nordiske samers idrettsforbund

Nordiske samers idrettsforbund ble stiftet i 1978 med det formål å samle samisk ungdom til idrettslig aktivitet på tvers av landegrensene. Særlig ønsker man å stimulere de samiske idretter, som langrenn, lassokasting, elvebåtstaking og kappkjøring med rein.

Forbundet arrangerer blant annet same-mesterskap på ski, samemesterskap i sommerleker og en større fotballturnering. I siste års konkurranser deltok det ca. 1 000 utøvere.

Medlemmer i forbundet er reindriftssameforeninger, sameforeninger og reinbeitedistrikter. Forbundet har ingen ansatte, alt arbeid gjøres på frivillig basis.

I 1983 mottok man ikke offentlig støtte overhodet. På grunn av en gjeld på ca. 15 000 kroner har man inntil videre måttet innstille all aktivitet.

11.2.10. Samiske kunstneres forbund

Samiske kunstneres forbund er en faglig organisasjon på nordisk nivå for samiske billedkunstnere og kunsthåndverkere. Forbundet ble stiftet i 1979.

Samiske kunstneres forbund arbeider for å bedre vilkårene for samiske billedkunstnere og kunsthåndverkere og søker faglig, kulturelt, økonomisk og sosialt likeverd i nordisk sammenheng. Et eget kunstnerisk råd innen forbundet behandler søknader om medlemskap, juryerer utstillinger i forbundets regi, utpeker utsmykningskonsulenter samt uttaler seg om kunstneriske spørsmål. Det kunstneriske råd dekker de forskjellige fagområder innen billedkunst og kunsthåndverk. Samiske kunstneres forbund søker gjennom sitt arbeid å styrke og utvikle samisk kultur.

Forbundet arrangerte i 1982 en stor utstilling i København og mottok i den forbindelse støtte fra Nordisk kulturfond med 30 000 kroner, fra Norsk kulturråd med 22 000 kroner og fra Svensk kulturråd med 10 000 kroner.

Medlemskap i Samiske kunstneres forbund kan søkes av yrkesaktive samiske billedkunstnere og kunsthåndverkere. Forbundet har ca. 30 medlemmer spredt over hele det samiske området i Norge, Sverige og Finland.

Samiske kunstneres forbund er medlem i NORFAG, som er en faglig organisasjon for nordiske billedkunstnerorganisasjoner. Forbundet har også medlemskap som selvstendig seksjon i Nordisk kunstforbund. Videre ønsker forbundet å ta aktivt del i det internasjonale samarbeid med andre urbefolkninger.

Samiske kunstneres forbund deler kontor med den samiske kunstnergruppen i Masi. Forbundet har planer om å etablere et eget sekretariat med en medarbeider.

11.2.11. Samisk forfatterforening

Samisk forfatterforening ble stiftet i 1979. Foreningen har til formål å arbeide for samiskspråklig litteratur og sørge for at denne får like gode utgivelsesmuligheter som annen litteratur i Norden. Foreningen arbeider også for å utvide samiske kulturaktiviteter, å skaffe til veie stipend, fond og andre økonomiske midler samt å bidra med faglig veiledning for dem som ønsker å skrive eller å bli medlemmer av foreningen.

Samisk forfatterforening legger stor vekt på samarbeid med de andre samiske kunstnerorganisasjonene og med litterære søsterorganisasjoner i Norden. Foreningen går inn

for at det på lengre sikt blir etablert et samisk kunstformidlingssentrum, som skal formidle ulike samiske kunstarter.

Medlemskap i Samisk forfatterforening kan søkes av enhver samisk forfatter som har utgitt dikt, noveller eller andre skjønnlitterære tekster. Medlemskap kan også søkes av den som har oversatt til eller fra samisk eller har publisert større faglige artikler eller bøker. Foreningen har ca. 30 medlemmer.

I 1982 mottok Samisk forfatterforening ofentlig støtte til drift av foreningen og avholdelse av seminar fra Kultur- og vitenskapsdepartementet i Norge med 75 000 kroner, fra Undervisningsministeriet i Finland med ca. 40 000 kroner og fra Statens kulturråd i Sverige med ca. 10 000 kroner.

11.2.12. Samisk teaterforening

Samisk teaterforening ble stiftet i 1982. Foreningen har til formål å fremme teatervirksomheten blant samene i Norden slik at teaterarbeid er med på å styrke samisk kultur i sin helhet. Foreningen skal videre arbeide for at teatervirksomheten blir brukt til å fremme den gjensidige forståelse og respekt mellom samene og andre folk. Foreningen skal varetta de samiske teaterarbeidernes interesser. Deriblant skal organisasjonen arbeide for samisk teaterutdanning. Endelig skal Samisk teaterforening arbeide for å fremme de frie lokale grupper og for å realisere et permanent samisk teater.

Medlemskap i Samisk teaterforening er åpent for alle samer som arbeider med teater. Andre som over lengre tid arbeider med samisk teater, kan bli medlemmer med styrets samtykke. Atter andre som støtter foreningens formål, kan bli støttemedlemmer. Foreningen har ca. 40 medlemmer. Det arbeides med sikte på å etablere et eget sekretariat.

11.2.13. Nordisk samisk lærerlag

Nordisk samisk lærerlag ble stiftet sommeren 1982 i Kautokeino. Lagets formål er å «fremme og ivareta samisk språk og opplæring i samisk språk og kultur og fremme medlemmenes yrkesmessige interesser». Videre skal det fremme samarbeidet mellom samiske lærere i Norden. Det heter i lagets statutter at det kan dannes nasjonale avdelinger i de enkelte land. Både i Finland og Norge er slike opprettet, og det arbeides for tiden med å danne en svensk avdeling. Alle samisktalende lærere og samisktalende studenter ved lærerskolene kan bli medlemmer av lærerlaget. Andre som arbeider i skolen, kan tas opp som medlemmer etter styrets beslut-

ning. Pr. desember 1983 har den norske avdeling 24 medlemmer. Man regner med en betydelig innmelding fra årsskiftet når et nytt kontingentår begynner å løpe. Nordisk samisk lærerlag har et styre på seks medlemmer, to fra hvert av de nordiske land med samisk befolkning. Bortsett fra en mindre engangsstøtte fra De samiske samlinger mottok ikke laget støtte utenfra i 1983.

11.2.14. Svensk/norsk sameforbund

På et møte i Kautokeino i desember 1982 med representanter for Samenes landsforbund og Landsförbundet svenska samer ble det vedtatt å danne et nytt samisk samarbeidsorgan av generell karakter på tvers av landegrensene i tillegg til Nordisk sameråd (jfr. punkt 11.2.8). Det nye organet fikk navnet Svensk/norsk sameforbund.

Et interimstyre bestående av to representanter fra hver av de to nasjonale organisasjonene ble nedsatt for å utarbeide forslag til vedtekter for det nye nordiske sameforbundet.

De to organisasjonenes tilslutning til det nye sameforbundet ble formelt bekreftet på deres landsmøter i 1983.

11.2.15. Nordisk samisk ungdomsforbund

Nordisk samisk ungdomsforbund ble stiftet i mai 1983, etter at et interimstyre hadde fungert siden høsten 1981. Forbundet skal være en interesseorganisasjon for samisk ungdom på tvers av riksgrensene i Norden. Man vil arbeide for sameungdommens rettigheter og ytre seg i samepolitiske saker generelt. Et hovedmål for organisasjonen vil være å bringe samisk ungdom sammen til ulike aktiviteter slik at de kan bli kjent med hverandre og få kjennskap til hverandres levekår.

Alle sameorganisasjoner som er enige i forbundets formål, kan bli medlemmer. Der det ikke finnes sameorganisasjoner eller de aktuelle organisasjoner ikke er tilsluttet forbundet, kan også enkeltpersoner bli medlemmer.

Forbundet har for tiden ingen ansatte. Man mottok i 1982 20 000 kroner i organisasjonsstøtte fra Nordisk ministerråd. For 1983 har man ikke fått slik støtte.

11.2.16. Samisk musikerforbund

Samisk musikerforbund ble stiftet i august 1983 under et seminar om samisk musikk i Utsjok i Finland.

Forbundet skal være en interesseorganisasjon for Nordens samiske musikkarbeidere. Det skal arbeide for at samiske musikkar-

beidere får samme status som musikkarbeidere for øvrig, at samisk musikk får offisielt anerkjent status, og at joiktradisjonen forblir en levende tradisjon også i framtiden. Forbundet har også til oppgave å fremme utviklingen av nye samiske musikkformer og arbeide for at det igangsettes og gjennomføres undervisning i samisk musikk på alle undervisningstrinn.

Alle som er samer, som støtter organisasjonens formål, og som arbeider med samisk musikk, slik som joik, sang, instrumentalmusikk, musikkarrangementer, komponering eller andre musikkaktiviteter, kan bli medlemmer. I forbundets første styre sitter det en finsk, en svensk og tre norske samer.

Til seminaret fikk man støtte både fra Finland, Norge og Sverige. Den finske bevilgningen skulle også kunne brukes til oppstartingen av forbundet. Man regner med å ha omkring 15 000 kroner igjen til dette formål når utgiftene til seminaret er dekket.

11.3. NEMNDSYSTEMET I NORSK FORVALTNING

11.3.1. Innledning

Vårt styringssystem har direkte folkevalgte organer på tre nivåer, statlig nivå, fylkesnivå, og kommunenivå. Oppgaver og myndighetsfordeling er stort sett regulert gjennom lovgivningen.

På de ulike forvaltningsnivåer er opprettet en rekke såkalte kollegiale organer, dvs. organer hvor det ikke er enkeltpersoner som treffer avgjørelser, men en gruppe. Noen er rådgivende organer, mens andre har fått myndighet til å treffe bindende avgjørelser. De går under mange forskjellige navn, som f.eks. styre, råd, utvalg, komite, kommisjon osv. I det følgende vil særlig begrepet nemnd bli benyttet etter mønster av de senere års offentlige utredningsarbeid om slike organer (jfr. NOU 1978:7 og 1982:38).

Nedenfor gis en oversikt over nemnds-systemet i norsk forvaltning på de ulike nivåer.

11.3.2. Nemnder på statlig nivå

Den følgende framstilling bygger i hovedsak på St.meld. nr. 7 for 1982-83 om utvalg, styre og råd m.v. 1. januar-31. desember 1982.

Statlige utvalg deles gjerne i to hovedkategorier - midlertidige organer som har en begrenset varighet, og organer med mer permanente oppgaver. Mye av oppmerksomheten rettes vanligvis mot den første gruppen, som stort sett består av utredningsutvalg. Disse utgjør imidlertid bare en liten

del av utvalgsmengden. Ved årsskiftet var det i virksomhet 825 permanente og 139 midlertidige organer. Antallet styre, råd og utvalg pr. 31. desember 1982 fordeler seg på de enkelte departementsområder som vist i tabell 11.1.

Tabell 11.1. Statlige utvalg i 1982 etter departementsområde.

	Perma- nente	Midler- tidige	Totalt
Statsministerens kontor	4	—	4
Finansdepartementet.	25	13	38
Fiskeridepartementet ...	39	—	39
Forbruker- og administrasjonsdepartementet	32	2	34
Forsvarsdepartementet .	19	2	21
Handelsdepartementet ..	28	4	32
Industridepartementet ..	27	17	44
Justisdepartementet	50	21	71
Kirke- og undervisningsdepartementet	72	6	78
Kommunal- og arbeidsdepartementet	78	10	88
Kultur- og vitenskapsdepartementet	99	11	110
Landbruksdepartementet	107	7	114
Miljøverndepartementet	19	10	29
Olje- og energidepartementet	23	9	32
Samferdselsdepartementet	21	6	27
Sosialdepartementet	164	13	177
Utenriksdepartementet	18	8	26
Til sammen	825	139	964

Det kan også foretas en gruppering av utvalgene etter hva slags oppgaver de varetar. Materialet for 1982 fordeler seg som vist i tabell 11.2.

Tabell 11.2 Statlige utvalg i 1982 etter oppgave (i prosent).

Utvalgenes hovedfunksjon	Prosentvis andel av utvalgene
Utredning, lovforberedelse m.v.	11
Kontakt-/samarbeidsorgan	3
Forhandlingsorgan	1
Delegasjon/kommisjon	2
Styre, institusjonstilknyttete råd m.v.	32
Rådgivende organ for øvrig	23
Kontroll, tilsyn, beredskap	17
Klage- eller ankeinstans	2
Andre oppgaver	9

Det framgår av tabell 11.2 at de ulike styrer, råd og utvalg dels kan ha bare en rent rådgivende myndighet, men dels kan være tildelt vedtaksmyndighet.

Når ikke annet er bestemt ved lov, ligger myndigheten til å opprette statlige nemnder og til å velge medlemmer i alminnelighet hos Kongen. Denne myndighet kan være delegert til departementer og andre organer. I en del lover er Stortinget tillagt rett til å velge medlemmer. Det finnes også lovbestemmelser som fastsetter at ett eller flere medlemmer av visse nemnder er selvskrevne, dvs. at innehavere av bestemte stillinger automatisk er medlemmer. I en del lover er dessuten forskjellige interessegrupper tillagt myndighet til å velge medlemmer eller til å komme med forslag på valg av medlemmer.

De økende krav til interesserepresentasjon i de kollegiale organer de senere år har ført til en gradvis økning i størrelsen på utvalgene. I 1982 var gjennomsnittstørrelsen på 8,2 medlemmer for utredningsutvalgene, mens de permanente organene hadde 7,3 medlemmer i gjennomsnitt. I den siste gruppen er det de rådgivende organer som jevnt over har flest medlemmer.

I 1950- og 1960-årene opplevde man en sterk vekst i tallet på kollegiale organer på statlig nivå. Mot slutten av 1970-tallet ble det imidlertid registrert en svak nedgang i det samlede antall. I 1981 tok regjeringen initiativ til en forenkling og sanering av nemnds-systemet. Dette førte til at reduksjonen av antallet organer var mer markant i 1982 enn tidligere. Dette året ble 97 organer nedlagt, mens det ble opprettet 31 nye.

11.3.3. Nemnder på fylkesnivå

Den følgende framstilling bygger på en delutredning fra Hovedkomiteen for reformer i lokalforvaltningen i NOU 1978:7 om nemnder på fylkesplan.

Nemndene på fylkesplan kan inndeles i to hovedgrupper:

1. Nemnder opprettet i medhold av fylkeskommuneloven.
2. Nemnder opprettet i medhold av særlovgivningen.

Etter fylkeskommuneloven kan fylkestinget opprette faste utvalg, styrer, råd og komiteer. Også fylkesutvalget kan opprette komiteer. Nedenfor gis en kort oversikt over reglene om opprettelse av disse nemndene og deres gjøremål.

Faste utvalg kan opprettes for fylkeskommunale formål eller for avdelinger av

den fylkeskommunale virksomhet, jfr. fylkeskommuneloven § 27. Som eksempler kan nevnes lønnsutvalg og kulturutvalg. Slike utvalg kan imidlertid ikke opprettes for behandling av saker som ved særlov er lagt under eget styre. Fylkestinget kan således ikke opprette et skoleutvalg for fylkeskommunens skolesaker, da slike saker hører under fylkesskolestyret ifølge lov om videregående opplæring.

Fylkestinget avgjør hvilke gjøremål de faste utvalg skal ha. Det kan bestemmes at et utvalg bare skal forberede saker eller føre tilsyn. Tinget kan også overdra den samme avgjørelsesmyndighet til et utvalg som til fylkesutvalget, bortsett fra å ansette administrasjonssjef for den virksomhet som hører under utvalget. Det er fylkestinget som avgjør hvor mange medlemmer det skal være i hvert av de faste utvalg.

For fylkeskommunal bedrift kan fylkestinget dernest opprette en bedriftsledelse bestående av styre eller av styre og råd, jfr. fylkeskommuneloven § 30. Fylkestinget avgjør om en bedrift bare skal ha styre eller om den skal ha både styre og råd. Fylkestinget avgjør hvilke gjøremål styret og rådet skal ha og forholdet mellom dem.

To eller flere fylkeskommuner kan videre opprette et fellesstyre til å løse en felles oppgave, f.eks. kraftutbygging, jfr. fylkeskommuneloven § 31. Slikt fellesstyre kan også opprettes sammen med en eller flere kommuner.

Både fylkestinget og fylkesutvalget kan endelig oppnevne komiteer til å forberede saker eller til å utføre særskilte verv. F.eks. kan det oppnevnes en byggekomite eller en utredningskomite.

I særlovgivningen er det gitt bestemmelser om visse obligatoriske nemnder i fylkeskommunen. Både loven om videregående skoler og sykehusloven har den slags bestemmelser. I slike tilfelle er nemndenes gjøremål og myndighet som oftest fastlagt i loven. Enkelte lover åpner adgang for fylkeskommunen til å opprette en egen nemnd for nærmere angitte oppgaver eller for oppgaver som ellers påhviler fylkesutvalget. Det siste er gjort i veiloven, hvor veimyndigheten for fylkesveier legges til fylkesutvalget eller til en særskilt nemnd oppnevnt av fylkestinget.

I noen tilfelle er bestemmelse om at fylkestinget skal opprette en nemnd, gitt ved kongelig resolusjon uten at det er hjemlet i lov. Dette er blant annet gjort i kongelig resolusjon av 23. mars 1973 om opprettelse av et forbruker- og heimstellutvalg i hvert fylke. Bestemmelser av denne art må anses som en

henstilling til fylkeskommunen, idet pålegg om å opprette nemnder krever lovs form.

Det forekommer også at fylkeskommunal nemnd er opprettet etter initiativ fra et departement. Dette er tilfelle med fylkeskulturstyret. Kirke- og undervisningsdepartementet har bestemt at fylkeskommunene vil mota statstilskudd til kulturarbeid bare hvis de oppretter et slikt styre. (Fordelingen av kulturmidler til fylkeskommunene er nå overtatt av Kultur- og vitenskapsdepartementet.)

For de fylkeskommunale nemnder som her behandles, gjelder høyst forskjellige regler om oppnevning, sammensetning, saksbehandling og delegasjon.

Nemnder som blir oppnevnt etter fylkeskommuneloven, har en klar status. De er fylkeskommunale. Men for nemnder som blir oppnevnt etter andre bestemmelser, kan det i flere tilfelle være tvilsomt om de er statlige eller fylkeskommunale.

En nemnd er statlig dersom lov eller forskrift gjør det klart at den skal være organ for staten eller ta seg av oppgaver som anses for statlige. På tilsvarende måte er en nemnd fylkeskommunal når lov eller forskrift sier at den skal være organ for fylkeskommunen eller ta seg av oppgaver som anses for fylkeskommunale. Derfor er fylkesnemnda for folketrygdsaker et statsorgan, mens sykehusnemnda er et fylkeskommunalt organ. Men bestemmelsene er ikke alltid så klare. I så fall må forskjellige kriterier avveies mot hverandre for å fastlegge hvilken status nemnda har eller bør ha.

Foran innføring av direkte valg av fylkesting nedsatte Norske kommuners sentralforbund en styringsgruppe som skulle legge fram et veiledende organisasjonsmønster for fylkeskommunene. Styringsgruppen la i april 1975 fram sitt forslag, som gikk ut på at fylkeskommunen burde ha fire faste hovedutvalg. Disse skulle hver innen sitt område sikre folkevalgt styring og koordinering. De skulle være rådgivende organer for fylkesting og skulle også i atskillig utstrekning få avgjørelsesmyndighet.

De anbefalte hovedutvalg var:

1. Undervisningsutvalg.
2. Kultur- og fritidsutvalg.
3. Helse- og sosialutvalg.
4. Samferdselsutvalg.

Dessuten ble det anbefalt opprettet et eget administrasjonsutvalg til å ta seg av lønns- og personalsaker.

De fleste fylkeskommuner har nå gått over til denne modellen, men med noe varierende antall og type hovedutvalg. Foruten de nevnte hovedutvalg finnes det f.eks. også slike ut-

valg for næringssaker, natur- og miljøvernsspørsmål m.v.

11.3.4. Nemnder på kommunenivå

Den følgende framstilling bygger på en delutredning fra Hovedkomiteen for lokalforvaltningen i NOU 1982:38 om nemnder på kommuneplan.

Nemndene på kommuneplan kan inndeles i to hovedgrupper:

1. Nemnder opprettet i medhold av kommuneloven.
2. Nemnder opprettet i medhold av særlovgivningen.

Under den sistnevnte gruppe regnes også de nemnder som er opprettet i medhold av andre bestemmelser enn lov, f.eks. kongelig resolusjon eller bestemmelser gitt av et departement.

Etter kommuneloven kan kommunestyret opprette faste utvalg, styrer og råd for kommunale bedrifter, felles styrer for interkommunale tiltak og komiteer. Også formannskapet kan opprette komiteer. Nedenfor gis en kort oversikt over reglene om opprettelse av disse nemndene og deres gjøremål.

Faste utvalg kan opprettes for kommunale formål eller for avdelinger av den kommunale virksomhet, jfr. kommuneloven § 25. Som eksempler på slike utvalg kan nevnes finansutvalg, administrasjonsutvalg, teknisk utvalg og ungdomsutvalg. Slike utvalg kan imidlertid ikke opprettes for behandling av saker som ved særlov er lagt til en egen nemnd. Kommunen kan således ikke la et fast utvalg ta hånd om bygningsrådets eller skolestyrets lovfestete gjøremål.

Kommunestyret står fritt til å opprette og nedlegge faste utvalg. Kommunestyret avgjør også hvilke gjøremål disse utvalg skal ha. Det kan bestemme at et utvalg bare skal forberede saker og/eller føre tilsyn, men det kan også delegere avgjørelsesmyndighet til et slikt utvalg i samme utstrekning som til formannskapet, bortsett fra myndigheten til å ansette leder av kommunal forvaltningsgren. Til lokalutvalg kan kommunestyret dessuten, på nærmere fastsatte vilkår, bevilge beløp til fri rådighet.

Forutsetningen for at et utvalg skal kunne karakteriseres som fast i den forstand det her er tale om, er at det består fra år til år og arbeider med oppgaver av mer varig karakter. Hvis ikke må det betraktes som en komite (jfr. nedenfor).

For kommunal bedrift kan kommunestyret dernest opprette en bedriftsledelse bestå-

ende av styre eller av styre og råd, jfr. kommuneloven § 28. Begrepet bedrift brukes i kommuneloven både om forretningsmessige tiltak som f.eks. vann- og elektrisitetsverk og om samfunnsmessige tiltak som f.eks. vann- og kloakkanlegg.

To eller flere kommuner kan videre opprette et felles styre til å løse en interkommunal oppgave, jfr. kommuneloven § 29, som f.eks. et kraftverk eller et vannverk. I enkelte tilfelle er også fylkeskommuner eller staten med i slike fellestiltak.

Både kommunestyret og formannskapet kan endelig oppnevne komiteer til å forberede saker og til å utføre særskilte verv, jfr. kommuneloven § 30. Som eksempler på slike komiteer kan nevnes byggekomiteer, forhandlingskomiteer, komiteer til å forberede ny administrasjonsordning for kommunen m.v. Komiteer brukes således til å løse tidsbegrensede oppgaver.

Det er en lang rekke nemnder på kommuneplan som er opprettet i medhold av særlovgivningen, dvs. alle bestemmelser om nemnder utenom kommuneloven. I alt dreier det seg om rundt 50 nemnder. Når nye oppgaver av betydning er blitt lagt til det kommunale plan, har man i stor utstrekning opprettet egne styreorganer til å vareta oppgavene. Noen samlet vurdering av behovet for slike organer er først blitt aktuell i de senere år. Tidligere er det heller ikke noen bestemt mønster ved opprettelsen av særlovsnemnder. Det någjeldende regelverk er derfor svært varierende både i form og innhold. I de fleste tilfelle skal kommunen oppnevne alle medlemmene, men det forekommer også at andre instanser er tillagt oppnevningens myndighet.

De fleste særlovsnemnder er underlagt statlig instruksjonsmyndighet. Ofte legger særloven også avgjørelsesmyndighet direkte til vedkommende nemnd. Enkelte av nemndene, som f.eks. likningsnemnda og trygdekontorets styre, er for øvrig statlige organer som kommunen ikke har annen befattning med eller myndighet over enn å velge medlemmene.

Nemnder etter særlovgivningen er som regel obligatoriske, i motsetning til det som er hovedregelen for nemnder etter kommuneloven. Blant annet skal det i hver kommune være et bygningsråd, et skolestyre, et sosialstyre, et brannstyre osv.

Enkelte nemnder er opprettet ved forskrifter. Er forskriftene gitt i medhold av lov, vil de naturligvis være like bindende for kommunen som loven selv. Hvor forskriftene mangler slik hjemmel, som f.eks. når det gjelder forbrukernemndene, må bestemmelsene

rettslig sett bare anses som en henstilling til kommunene om å opprette nemnda.

Det forekommer også at en nemnd er opprettet som følge av et vilkår satt av et departement. Dette er tilfelle med kulturstyret. Her har Kirke- og undervisningsdepartementet satt som vilkår for tildeling av statstilskudd til kulturformål at hver kommune skal ha et kulturstyre eller en annen nemnd for allment kulturarbeid. (Fordelingen av kulturmidler til kommunene er nå overtatt av Kultur- og vitenskapsdepartementet.)

De nemnder som opprettes etter andre bestemmelser enn kommuneloven, vil som oftest ha sine gjøremål og sin myndighet klart fastlagt i vedkommende lov eller andre bindende regler. Noen ganger gir imidlertid loven kommunestyret adgang til å tillegge nemnda andre oppgaver enn de lovbestemte, slik tilfelle er med bygningsrådet. Uten slik hjemmel antas det at særlovsnemnder ikke kan pålegges andre oppgaver av kommunestyret, med mindre de selv samtykker i det. Er nemnda statlig, vil trolig heller ikke et samtykke fra nemnda kunne erstatte manglende lovhjemmel.

Nemnder oppnevnt etter kommuneloven har en klar status. De er både med hensyn til oppgaver, instruksjonsmyndighet, finansielt ansvar m.v. fullt ut kommunale. For nemnder som opprettes i medhold av andre bestemmelser, er det imidlertid i flere tilfelle tvilsomt om de er statlige eller kommunale. Det som særlig kompliserer bildet her, er at disse nemnder ofte står i et dobbelt underordningsforhold. De er dels – særlig i rent faglige spørsmål – underlagt statlige organer, men samtidig utøver også kommunale myndigheter en viss kontroll med virksomheten.

Det lar seg ikke gjøre å stille opp noen enkel generell formel som løser spørsmålene om en nemnd er statlig, eller om den er kommunal. Løsningen må i stor utstrekning bero på en konkret vurdering av tilknytningforholdene.

I en rapport fra 1979 anbefalte Norske kommuners sentralforbund en kommunal nemndstruktur basert på den såkalte hovedutvalgsmodellen. Modellen bygger på at de kommunale nemnder samles under fem hovedutvalg. Medlemmene skal fortrinnsvis velges blant kommunestyrets medlemmer med varamenn. De fem foreslåtte hovedutvalg er følgende:

1. Administrasjonsutvalg.
2. Hovedutvalg for kultur.
3. Hovedutvalg for undervisning.
4. Hovedutvalg for helsevern og sosialomsorg.
5. Hovedutvalg for teknisk sektor.

Hovedutvalgene er primært tiltenkt rådgivningsfunksjoner overfor kommunestyre og formannskap, men forutsetter også å få delegert vid avgjørelsesmyndighet i enkelt-saker. Dessuten vil de ofte være tillagt betydelig avgjørelsesmyndighet etter vedkommende særlov.

Ellers skal utvalgene delta aktivt i planarbeidet på sine respektive områder, ha kontrollfunksjoner overfor sektoradministrasjonen og påse at vedtakene blir iverksatt i samsvarende med intensjonene.

Når det gjelder spørsmålet om å opprette underutvalg under hovedutvalgene er det prinsipielle utgangspunkt at det bør være få slike utvalg. Det kan pekes på tre begrunnelser for å opprette underutvalg:

1. Saksmengden innen en avgrenset del av hovedutvalgets arbeidsområde er så omfattende at hovedutvalget må avlastes for at det ikke skal gå utover andre viktige oppgaver hovedutvalget er tillagt
2. Det kan anses hensiktsmessig å oppnevne en midlertidig komite for en avgrenset tidsbestemt oppgave.
3. Utvalget er lovbestemt.

Hovedutvalgsmodellen er fullt ut gjennomført bare i et fåtall kommuner. Noen flere har innført hovedutvalg for deler av den kommunale administrasjon.

11.4. OFFENTLIGE ORGANER SÆRLIG FOR SAMISKE SPØRSMÅL

11.4.1. Innledning

I det følgende vil det først i punktene 11.4.2–11.4.11 bli redegjort for de eksisterende norske offentlige styrever, råd og utvalg som er opprettet på ulike nivåer i forvaltningen for å behandle spørsmål av særskilt betydning for den samiske befolkning. Deretter vil enkelte nordiske organer for samiske spørsmål bli omhandlet i punktene 11.4.12–11.4.14. Til slutt i punkt 11.4.15 gis det en oversikt over institusjoner for undervisning, forskning og informasjon om samiske spørsmål både på norsk og nordisk nivå.

Framstillingen omfatter bare organer av mer permanent karakter. Midlertidige utvalg som f.eks. Samekulturutvalget og Samerettsutvalget faller utenfor rammen i denne sammenheng.

11.4.2. Norsk sameråd

I 1953 vedtok fylkestinget i Finnmark etter forslag fra fylkesmannen å opprette et særskilt Samisk råd for Finnmark. Rådet hadde fem medlemmer. Det ble opprettet et sekre-

tariat i Vadsø med en konsulent i fast stilling.

Samisk råd for Finnmark var et rådgivende organ for fylkesmannen i Finnmark. I instruksene het det at rådet skulle være et aktivt organ og fremme forslag om tiltak for fylkesmannen. Rådet utførte et stort utredningsarbeid og fremmet mange forslag. Det gjorde også en stor innsats med veiledningsarbeid og praktiske råd til samer.

I Samekomiteens innstilling av 1959 ble det foreslått å opprette et nytt landsomfattende statlig råd for samespørsmål. Både departement og storting sluttet seg til forslaget, og Norsk sameråd ble opprettet ved kongelig resolusjon av 26. juni 1964. Det nye rådet avløste Samisk råd for Finnmark.

Norsk sameråd fikk til oppgave å være et rådgivende organ for de regionale og sentrale myndigheter i økonomiske, sosiale og kulturelle spørsmål som særlig gjaldt den samiske befolkning. Rådet kunne dessuten på eget initiativ ta opp slike saker.

Rådet fikk åtte medlemmer, herav en særskilt oppnevnt formann. Rådet sorterte under Landbruksdepartementet og hadde sekretariat i Karasjok.

Regjeringen besluttet i januar 1980 å omorganisere og styrke arbeidet med samiske spørsmål. Ett av tiltakene i den forbindelse var en reorganisering og utvidelse av Norsk sameråd. Nye vedtekter for rådet ble fastsatt ved kongelig resolusjon av 6. juni 1980 og gjort gjeldende fra 1. juli 1980.

Norsk sameråd består i dag av 18 medlemmer. Medlemmene har personlige varamenn med unntak av medlemmene under punktene 17–18 nedenfor. Rådet oppnevnes av Kongen etter at det er innhentet forslag på medlem og varamedlem fra følgende organisasjoner og institusjoner:

1. Norske samers riksforbund
2. Samenes landsforbund
3. Norske reindriftssamers landsforbund
4. Norges fiskarlag
5. Norsk bonde- og småbrukarlag og Norges bondelag
6. Finnmark fylkeskommune
- 7–8. Troms fylkeskommune – med sikte på to medlemmer og to varamedlemmer
- 9–10. Nordland fylkeskommune – med sikte på to medlemmer og to varamedlemmer
11. Nord-Trøndelag fylkeskommune
12. Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommuner
13. Kautokeino kommune
14. Karasjok kommune

15. Tana kommune
16. Nesseby kommune
17–18. Alta, Kvalsund, Lebesby, Porsanger og Sør-Varanger kommuner – med sikte på to medlemmer og tre vara-medlemmer fra disse fem kommuner

Medlemmer og varamedlemmer bør ifølge vedtektene foreslås og oppnevnes med sikte på at de skal representere samisk næringsvirksomhet og kultur innenfor de ulike næringsorganisasjoner, fylker og kommuner. Rådet oppnevnes for fire år om gangen. Det sittende råd ble oppnevnt ved kongelig resolusjon av 27. juni 1980.

Rådet velger selv sin formann og nestformann blant sine medlemmer for fire år om gangen.

Rådet har opprettet et arbeidsutvalg og tre underutvalg for henholdsvis 1) næring, økonomi og sosialsaker, 2) kultur, språk og utdanning og 3) forvaltning og juridiske spørsmål.

Rådets sekretariat er som tidligere plassert i Karasjok og er fra og med 1982 slått sammen med sekretariatet for Samisk utviklingsfond. Ved samme omlegging ble Norsk sameråd tillagt et rådgivningsansvar overfor utviklingsfondet (jfr. avsnitt 11.4.5 nedenfor).

Ifølge vedtektene er Norsk sameråd et rådgivende organ for statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter. Disse myndigheter bør forelegge for rådet viktige økonomiske, kulturelle, juridiske og sosiale saker og saker om forvaltning av naturressursene som særlig berører den samiske befolkning. Rådet har også adgang til å legge fram saker for disse myndigheter når det selv ønsker det. Videre har rådet adgang til å ta opp slike saker med private organer, institusjoner m.v. Utvalget har gjennomgått protokollene for Norsk sameråd for perioden 1964–82 med sikte på å undersøke hvem som har tatt initiativ til å få saker behandlet for rådet, for derved blant annet å se i hvilken grad organene på de ulike forvaltningsnivåer rent faktisk benytter Norsk sameråd som et rådgivende organ. Denne undersøkelsen er omhandlet nedenfor i punkt 11.14.1.

Norsk sameråd sorterer nå under Kommunal- og arbeidsdepartementet. Departementet skal holdes løpende orientert om de saker som rådet tar opp. Rådets utgifter dekkes av staten. Utgiftene til drift av rådet var i 1982 på ca. 650 000 kroner.

Departementet kan pålegge Norsk sameråd å disponere offentlige midler innenfor fastlagte retningslinjer. Slike retningslinjer er gitt med hensyn til fordeling av statstilskudd til samisk husflid og håndverk (duodji)

og til de samiske organisasjoner. På disse områdene har rådet således ikke bare en rent rådgivende funksjon, men har fått tildelt en viss beslutningsmyndighet. I 1982 fordelte rådet 1,1 millioner kroner til husflid og håndverk og 800 000 kroner til de samiske organisasjoner utenom NRL.

Foruten å fordele slike statsmidler uttaler Norsk sameråd seg om en rekke spørsmål av betydning for den samiske befolkning. Gjennom den nevnte undersøkelse av rådets protokoller har utvalget foretatt en nærmere analyse av hvilke typer spørsmål som har vært behandlet av Norsk sameråd opp gjennom årene (jfr. punkt 11.10.2).

11.4.3. Styret for Rasjonaliseringsfondet for reindriftsnæringen

Rasjonaliseringsfondet for reindriftsnæringen ble opprettet etter avtale mellom staten og Norske reindriftssamers landsforbund som en del av den erstatning reindriftssamene fikk etter at mange tusen rein sultet i hjel vinteren 1968–69. Fondet benyttes til å finansiere en egen pensjonsordning for reindriftssamer, som trådte i kraft i 1970.

Pensjonsordningen åpner mulighet for frivillig førtidspensjonering ved fylte 62 år med ytelser som tilsvarer folketrygdens minstepensjon. Man håpet at tilbudet skulle bringe antallet næringsutøvere ned på et mer hensiktsmessig nivå, men færre enn ventet har benyttet seg av ordningen. Rundt 1980 hadde tallet på stønadsmottakere stabilisert seg på omkring 20, mens det høsten 1983 er sunket til seks.

Rasjonaliseringsfondet var opprinnelig på tre millioner kroner. I tillegg til avkastningen benytter man også fondets kapital i finansieringen av pensjonsordningen, og fondet minker følgelig stadig.

Det føres for tiden forhandlinger mellom staten og NRL om pensjonsordningens framtid, og det er mulig den vil gå inn i reindriftsavtalen som en av flere sosiale ytelser til reindriftssamene.

Rasjonaliseringsfondet har et eget styre med tre medlemmer, to oppnevnt av Norske reindriftssamers landsforbund og et av Sosialdepartementet, som forvalter fondets midler. Norske reindriftssamers landsforbund tar seg av sekretariatsfunksjonen.

11.4.4. Utvalget for stipendordningen for reindriftssameungdom fra indre Finnmark

I 1967 kom det i stand en egen ordning med utdanningsstønad for reindrifts ungdom fra

indre Finnmark, nærmere bestemt fra Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana kommuner. Stønaden ytes som behovsprøvd stipend oppad begrenset til 3 500 kroner, en grense som for øvrig sjelden blir aktuell. Vilkårene for å komme i betraktning er at man tilhører en familie som enten driver reindrift eller har drevet slik næring og ikke funnet annen tilfredsstillende levevei, at man tar utdanning som er stønadsberettiget i Statens lånekasse for utdanning, og at man er under 20 år. Det gis først og fremst stønad til utdanning ved videregående skoler eller skolegang på tilsvarende nivå. Ved å hjelpe reindriftingsungdom til å få utdanning og dermed mulighet til å gå over i et annet yrke, håpet man å forhindre at det ble for mange i reindriftnæringen. Det ble i 1983 bevilget ca. 480 000 kroner til ordningen over Kultur- og vitenskapsdepartementets budsjett. Fordelingen av midlene er overlatt til et utvalg bestående av fylkesskolesjefen, fylkesarbeidssjefen og skoledirektøren i Finnmark, med fylkesskolesjefens administrasjon som sekretariat. For skoleåret 1982/83 ble det delt ut i alt 299 stipender. Det har vært reist krav om at ordningen må utvides ved at man opphever kravet om næringstilknytning og endrer de geografiske og aldersmessige begrensninger, uten at dette har ført fram.

11.4.5. Samisk utviklingsfond

Landbruksdepartementet oppnevnte i juni 1971 et interdepartementalt utvalg som fikk til mandat å fremme en aksjonsplan for de samiske bosettingsområder på det økonomiske, sosiale og kulturelle område. Utvalget avga sin innstilling i juni 1972, og aksjonsplanen ble omhandlet i St.meld. nr. 108 for 1972-73 og nr. 13 for 1974-75.

Som ett av tiltakene i aksjonsplanen foreslo utvalget å opprette et utviklingsråd for de samiske bosettingsområder i indre Finnmark. Rådets oppgave skulle være å fungere som et felles koordinerende tiltaksorgan for de kommuner som ble berørt av aksjonsplanen, med sikte på utvikling av næringslivet. Særlig ble det pekt på behovet for etablering av nye arbeidsplasser utenom primærnæringene.

I tilknytning til utviklingsrådet ble det foreslått opprettet et utviklingsfond for nærings- og kulturlivet i de samiske bosettingsområder.

Det var en forutsetning at arbeidet i utviklingsrådet skulle være aksjonspreget, og rådets og utviklingsfondets funksjon burde derfor være tidsbegrenset. I St.meld. nr. 108 for 1972-73 antok departementet at en ti-års-

periode kunne være en naturlig funksjonstid. Dette ble redusert til fem år i St.meld. nr. 13 for 1974-75, men det ble samtidig uttalt at de spørsmål planen reiser, ville bli tatt opp til ny vurdering ved utløpet av perioden.

I St.prp. nr. 8 for 1975-76 ble det fremmet forslag om etablering av Utviklingsfondet for de sentrale samiske bosettingsområder. Stortinget sluttet seg til forslaget. Forskrifter for fondet ble gitt ved kongelig resolusjon av 31. oktober 1975. Visse endringer i forskriftene ble fastsatt ved Kommunaldepartementets vedtak av 23. desember 1980 og 26. januar 1982.

Utviklingsfondet har ifølge forskriftene til formål å fremme tiltak av økonomisk, sosial og kulturell betydning i de sentrale samiske bosettingsområder, blant annet ved

- «- å veilede om de utviklingsmuligheter som foreligger
- å gi tilbud om opplæring/omskolering
- å søke kontakt med personer, bedrifter og institusjoner med sikte på etablering/utvidelse i området
- å bistå med å utvikle de samiske næringene med sikte på bedre utnyttelse av de lokale ressursene
- å bistå fylket, kommuner eller andre med utredninger, planlegging og iverksetting av tiltak.»

Utviklingsfondet kan gi støtte i form av lån, tilskudd og garantistillelse til enkeltpersoner, selskaper, organisasjoner m.v. Før det blir gitt støtte fra fondet, skal andre finansieringskilder være utnyttet.

Fondets virkeområde er kommunene Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana og Nesseby i Finnmark fylke. Fondet kan imidlertid også støtte tiltak utenfor disse kommunene dersom tiltaket er av vesentlig betydning for den lokale samiske befolkning i området. I praksis er ca. en sjettedel av fondets midler blitt nytt til prosjekter utenfor de oppregnede kommuner.

Etter hvert ble det reist krav fra Norsk sameråd, de samiske organisasjonene og enkelte kommuner om at man måtte få en aksjonsplan for styrking av næringsliv, sosiale forhold, og kultur i de samiske kyst- og fjordområdene. Det ble påpekt at mens man hadde etablert en rekke tiltak for de samiske kjerneområdene, var de ytre distrikter sakt akterut. Noen slik egen handlingsplan er ikke satt i verk eller påtenkt. Imidlertid har regjeringen i statsbudsjettet for 1984 foreslått å utvide det eksisterende utviklingsfondets virkeområde til enkelte kyst- og fjordområder med samisk bosetting. Videre øremerket Kommunaldepartementet en del av de midler det i 1983 hadde til disposisjon for å styrke samisk identitet, kultur og næringsliv, for

tildeling til slike områder. Dette førte til at Kokelv i Kvalsund kommune fikk 100 000 kroner, mens Hellemo-området i Tysfjord fikk 500 000 kroner. Det er også foreslått at enkelte kyst- og fjordsamiske områder skal falle inn under den ordning med tilskudd til boliger som fra 1984 skal avløse tilskuddsordningen som nå gjelder for indre Finnmark (jfr. punkt 11.5.2).

Utviklingsfondets midler forvaltes av Finansdepartementet og disponeres av et styre. Styret besto opprinnelig av fem medlemmer med personlige varamedlemmer, som ble oppnevnt av Kongen. Etter endringene i regelverket i januar 1982 består styret av seks medlemmer med personlige varamedlemmer, og disse oppnevnes nå av Kommunaldepartementet etter forslag fra kommunene i virkeområdet og Norsk sameråd. Fylkesarbeidssjefen og næringssjefen i Finnmark har automatisk sete i styret. Medlemmer og varamedlemmer oppnevnes for fire år om gangen. Leder og nestleder for styret utpekes av departementet.

Opprinnelig hadde utviklingsfondet et eget råd på 13 medlemmer hvorav seks ble utpekt av de berørte kommuner og Finnmark fylke. De syv andre medlemmene ble oppnevnt av Kongen etter forslag fra blant annet samiske organisasjoner. Kongen utpekte også rådets formann og nestformann. Rådets oppgave var å drøfte de generelle retningslinjer for fondet. Rådets vedtak var ikke bindende, men skulle tjene som veiledning for styret.

Fra og med 1982 har Norsk sameråd overtatt dette rådgivningsansvaret overfor utviklingsfondets styre, og det opprinnelige råd er nedlagt.

Et annet utslag av den omorganisering som fant sted i januar 1982, var at Utviklingsfondets sekretariat ble slått sammen med Norsk sameråds administrasjon i Karasjok. Fondet endret dessuten navn til Samisk utviklingsfond.

Som nevnt skulle behovet for et særskilt samisk utviklingsfond vurderes på nytt etter fem år. I perioden 1975–79 var fondet blitt tilført i alt 12 millioner kroner. Det ble imidlertid ansett påkrevd med ytterligere innsats i fondets virkeområde, og fondets virksomhet ble besluttet opprettholdt utover femårsperioden. I 1980 og 1981 ble fondet hvert år tilført 3 millioner kroner. I kommentarene til bevilgningen for 1982, som var på 2,4 millioner kroner, ble det henvist til langtidsprogrammet for 1982–85 (jfr. St.meld. nr. 79 for 1980–81), som forutsatte utviklingsfondet opprettholdt som en permanent ordning.

Gjennom utviklingsfondets virksomhet er

det gitt støtte til en rekke tiltak innen ulike næringer som fiske, industri, servicenæring, bygg- og anlegg, turisme og samisk husflid. Fondet har bare i særlige tilfelle gitt støtte til jordbruk og reindrift, som begge har egen næringsavtale. Gjennom utviklingsfondet administreres imidlertid en særskilt støtteordning som er opprettet for reindriftsutøvere som frivillig ønsker å avvikle sin drift og omskolere seg til et annet yrke, eventuelt bli førtidspensjonert. Ellers kan nevnes at fondet har gitt støtte til en del forsknings- og utviklingsprosjekter som har tatt sikte på å fremme næringsutviklingen i fondets virkeområde.

Til og med 1981 ble fondsmidlene benyttet til også å dekke lønninger og andre utgifter til administrasjonen i Karasjok. Fra og med 1982 er det gitt en særskilt bevilgning til dekning av disse kostnadene, som dette året beløp seg i til vel 540 000 kroner. I tillegg kom utviklingsfondets del av diverse kontorutgifter til fellessekretariatet med Norsk sameråd, som utgifter til husleie, telefon m.v.

11.4.6. Samisk utdanningsråd

Både i St.meld. nr. 33 for 1973–74 og nr. 13 for 1974–75 bebudet regjeringen at det ville bli opprettet et eget råd under Kirke- og undervisningsdepartementet for å ta seg av oppfølging og utvikling av samiske skole-spørsmål. Et slikt samisk utdanningsråd ble opprettet ved kongelig resolusjon av 8. desember 1975. Rådets virksomhet kom i gang i 1976.

Rådets hovedoppgaver er 1) å samordne framdriften av undervisningstiltak for samer, herunder utvikle og gi ut læremidler på samisk og utarbeide læreplaner, 2) å gi informasjon om samer, samisk kultur og næringsliv, også til andre enn samer, og 3) å være rådgivende organ for departementet, de sakkyndige rådene og andre organer som treffer avgjørelser i skolepolitiske saker.

Samisk utdanningsråd består av en særskilt oppnevnt formann og seks andre medlemmer. Tre av medlemmene foreslås av Norsk sameråd etter innhenting og samordning av forslag fra de samiske hovedorganisasjoner. Grunnskolerådet, Rådet for videregående opplæring og Lærerutdanningsrådet gir hver forslag på ett medlem. Formannen foreslås på fritt grunnlag av Kirke- og undervisningsdepartementet. Rådet oppnevnes formelt av Kongen for fire år om gangen.

Rådet har et arbeidsutvalg på tre medlemmer. I tillegg er det opprettet fem kontaktutvalg overfor henholdsvis Grunnskolerådet,

Rådet for videregående opplæring, Forsøksrådet, Lærerutdanningsrådet og Landbruksopplæringsrådet. Dessuten er det under Samisk utdanningsråd etablert en egen referansegruppe for Mønsterplanen i grunnskolen.

Samisk utdanningsråd møtes seks til åtte ganger i året. I tillegg kommer et tilsvarende antall møter i arbeidsutvalget. Møter i kontaktutvalgene og referansegruppen avholdes mer sporadisk.

Samisk utdanningsråd har eget sekretariat, som ble opprettet 1. april 1977. Sekretariatet er plassert i Kautokeino og har syv ansatte. I tillegg engasjerer rådet en rekke medarbeidere til spesielle oppgaver i forbindelse med utvikling av læreplaner, lærebøker og andre læremidler. Rådet har også engasjert spesielle pedagogiske konsulenter og språkkonsulenter.

Utgiftene til rådets og sekretariatets arbeid dekkes over statsbudsjettet. Bevilgningen for 1982 var på 3,2 millioner kroner.

11.4.7. Samisk kulturutvalg

Stortinget vedtok i 1964 å opprette Norsk kulturfond til fremme av kunst og kulturvern. Samtidig ble det vedtatt å opprette Norsk kulturråd som rådgivende organ for Kirke- og undervisningsdepartementet (senere Kultur- og vitenskapsdepartementet) i saker vedrørende Norsk kulturfond. Kulturrådets retningslinjer framgår av St.prp. nr. 130 for 1964–65, hvor det blant annet heter at rådet skal legge særlig vekt på «... kulturverntiltak, herunder vern av samisk kultur». Under de særlige retningslinjer for tiltak som gjelder norsk litteratur, finnes dessuten blant annet følgende punkt om litteratur på samisk:

«Siden språkgruppen er så liten, må i stor utstrekning utgivelse på samisk språk finansieres av det offentlige. Utgivelsen vil først og fremst dreie seg om oversettelse til samisk av litteratur skrevet på norsk, men det bør også kunne bli tale om oversettelser av utenlandsk litteratur.»

Samisk kulturutvalg er et rådgivende organ for Norsk kulturråd med formål å arbeide for å fremme samenes kulturaktiviteter. Utvalget har som oppgave å gi tilråding om fordeling av Norsk kulturråds årlige avsetning til samiske kulturformål, å gi råd til Norsk kulturråd i samiske kulturspørsmål og å stimulere samenes kulturaktiviteter som enkeltpersoner og grupper og gi praktisk bistand til disse.

Samisk kulturutvalg ble opprettet i desember 1978 som et fellesorgan for tre allerede

etablerte rådgivningsorganer for samiske kulturspørsmål under Norsk kulturråd.

Det gjaldt for det første en sakkyndig komite for samisk kunst og kunsthåndverk, som ble opprettet av kulturrådet i 1970 i samarbeid med de samiske organisasjoner og Norsk sameråd. Foruten å foreta innstillinger i forbindelse med søknader til kulturrådet forestår komiteen innkjøp av samisk kunst og kunsthåndverk til utsmykking av skoler og andre lokaler hvor samer møtes. Komiteen har dessuten tatt initiativ til kurs i spesielle samiske håndverk som har vært i ferd med å dø ut.

For det andre gjaldt det en egen komite til å fremme tiltak for samisk litteratur, som Norsk kulturråd vedtok å nedsette i 1971. Det ble bestemt at kulturrådet ikke selv skulle administrere denne komiteen, men nøye seg med å vurdere foreslåtte tiltak og eventuelt stille midler til disposisjon. Karasjok bibliotek fungerte som sekretariat for komiteen fram til 1976. Deretter ble det ansatt en egen sekretær med arbeidssted i Kautokeino.

For det tredje gjaldt nyordningen også et utvalg for samisk musikk, som kom i virksomhet i 1975. Utvalget har til oppgave å komme med tilråding for søknader på musikkområdet, forestå en systematisk planlegging av utgivelser av samisk joik på plater og kassetter og fremme andre tiltak for samisk musikk.

Disse tre komiteene fungerer nå som underavdelinger av Samisk kulturutvalg under betegnelsene Utvalget for samisk kunst og kunsthåndverk, Samisk litteraturutvalg og Samisk musikkutvalg. Hvert underutvalg har tre medlemmer som velges av og blant kulturutvalgets medlemmer. Underutvalgene har direkte innstillingsrett overfor Norsk kulturråd.

Samisk kulturutvalg består totalt av ni medlemmer med personlige varamedlemmer. Tre medlemmer foreslås av Norsk kulturråd – derunder formannen – og to medlemmer av hver av de tre organisasjonene Norske reindriftssamers landsforbund, Norske samers riksforbund og Samenes landsforbund. Den formelle oppnevning foretas av departementet (opprinnelig Kirke- og undervisningsdepartementet, men nå Kultur- og vitenskapsdepartementet) etter godkjenning av Norsk kulturråd. Oppnevningen gjelder for fire år.

Det tidligere særskilte sekretariatet for litteraturutvalget i Kautokeino er flyttet til Masi og fungerer nå som sekretariat for hele Samisk kulturutvalg. I 1981 ble det ansatt en egen litteraturkonsulent ved samme kontor.

Fram til 1971 ble støtten til samisk kultur-

liv bevilget over en rekke forskjellige budsjettposter under Norsk kulturråd. Fra og med 1972 har samisk kulturliv hatt sin egen post i rådets budsjett. I 1972 var det avsatt 300 000 kroner. Dette beløpet er siden steget til 1,3 millioner kroner i 1982, som fordeler seg med 250 000 kroner til kunst og brukskunst, 450 000 kroner til litteratur, 250 000 kroner til musikk og 350 000 kroner til andre samiske kulturaktiviteter. Til selve driften av Samisk kulturutvalg – reiser, komitegodtgjørelse osv. – gikk det i 1982 i tillegg med 116 000 kroner.

11.4.8. Reindrifststyret, områdestyrer, tillitsmannsutvalg – Reindriftsadministrasjonen

1. Både Reindrifststyret med underliggende organer og Reindriftsadministrasjonen ble etablert som følge av den nye reindriftsloven av 9. juni 1978 (nr. 49). Loven regulerer reindrift både innenfor og utenfor reinbeiteområde, og de nevnte organer har myndighet med hensyn til begge disse typer reindrift. Det alt vesentlige av den reindrift som utøves i Norge, skjer innenfor reinbeiteområde, og slik reindrift er ifølge lovens § 3 en særrett for norske borgere av samisk ætt. Selv om Reindrifststyret og Reindriftsadministrasjonen i utgangspunktet er opprettet som allmenne forvaltningsorganer for en bestemt næring, har deres virksomhet således særlig betydning for den samiske reindrift. Det er på denne bakgrunn naturlig å ta disse organer med i denne oversikt over offentlige særorganer for samiske spørsmål.

2. Reindrifststyret har syv medlemmer med personlige varamedlemmer, jfr. reindriftsloven § 6. Styret er oppnevnt av Landbruksdepartementet etter forslag fra Norske reindriftsamers landsforbund, Kontaktutvalget for tamreinlagene i Sør-Norge, Norges bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag. Tre av medlemmene er samiske reindriftsutøvere, ett medlem representerer tamreinlagene i Sør-Norge og to medlemmer representerer jordbruket.

Reindrifststyret skal utføre de oppgaver som er gitt i eller med hjemmel i reindriftsloven. Disse oppgaver er følgende:

- «– å være faglig rådgiver i reindrifsspørsmål for den sentrale reindriftsadministrasjonen, reinforskningen og rettlednings-tjenesten
- å gi uttalelse om inndeling av reinbeiteområder
- å foreta inndeling i reinbeitedistrikt, fastsette beitetider og høyeste antall rein som til enhver tid får beite i det enkelte distrikt

- å godkjenne områdestyrets vedtak om antall driftsenheter og høyeste antall rein pr. driftsenhet
- i tvilstilfelle å avgjøre om vilkårene for å drive reindrift er til stede og å gi samtykke til å drive reindrift når særlige grunner foreligger
- å gi uttalelse om søknad om konsesjon til å drive reindrift utenfor reinbeiteområde
- å fastsette størrelsen på den avgift reinere skal betale til distriktskassen
- å godkjenne bruksendring
- å gi bestemmelser om hva som skal forstås med gjerde som freder for rein
- å gi bestemmelse om salg av rein som ikke er merket på foreskrevet måte
- å gi bestemmelse om reindriftsmelding og om telling av rein
- å gi regler om tillitsmannsutvalgets melding til områdestyret
- å gi utfyllende regler for varsel om samling av rein og om kontroll av reinmerker
- å avgjøre klager over vedtak truffet av områdestyret
- å disponere reindriftsfondets midler i samsvar med de regler som er gitt av departementet.»

Reindrifststyret skal for øvrig utføre de oppgaver det blir pålagt av departementet og som har sammenheng med administrasjon m.v. av reindriften.

Reindrifststyret hadde i 1981 fem møter.

3. Det finnes et områdestyre for hvert av de seks reinbeiteområder Øst-Finnmark, Vest-Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark, jfr. reindriftsloven § 7. Hvert områdestyre har fem medlemmer med personlige varamedlemmer, som oppnevnes av fylkestinget for fire år om gangen. Blant medlemmene skal det ifølge loven være aktive utøvere av reindrift i reinbeiteområde, og reindriften organisasjoner skal ha forslagsrett. I praksis er representanter for reindriften i flertall i områdestyrene. Alle styrer har dessuten representasjon fra jordbrukets organisasjoner.

Områdestyrene har følgende oppgaver fastsatt av Landbruksdepartementet:

- «– å regulere tallet på driftsenheter i det enkelte reinbeitedistrikt og fastsette høyeste antall rein pr. enhet. Vedtak om disse forhold skal sendes reindrifststyret for godkjenning
- å avgjøre søknad om å få begynne som selvstendig næringsdrivende i reindrift i reindriftsområdet
- å avgjøre søknad fra reinere om å få overflytte sin reindrift til et annet reinbeitedistrikt innen området
- å avgjøre søknad fra reinere om å få forlenget fristen for å avvikle sin reindrift
- å sørge for avvikling av reindrift til reinere som har forlatt næringen
- i særlige tilfelle å gi samtykke til å oversitte fristen for å merke reinkalv
- å gi årlig melding til reindrifststyret og Landbruksdepartementet om reindriften i området

- å ta standpunkt til tillitsmannsutvalgets vedtak – eller til selv å treffe vedtak – om å redusere en reineiers reinbestand – eller helt avvikle hans drift
- å fastsette størrelsen på den godtgjørelse eier av fremmed rein skal betale til dekning av kostnadene som sammenblanding av rein har ført med seg
- å kreve skilling av reinflokk hvis dette er nødvendig
- å gi pålegg om utdriving av rein som beiter ulovlig
- å fordele reinbeitedistriktet mellom de enkelte driftsgrupper/reineiere, hvis det er hensiktsmessig. Ved denne vurdering skal det legges vekt på gruppens/reineierens særlige behov og etablerte driftsforhold
- å oppnevne medlemmer til områdets merkenemnd, og være klageinstans for merkenemndas avgjørelser. Områdestyret kan gi merkenemnda særlig instruks om behandling av rein med ukjent merke
- å gi innstilling om søknad om lån og tilskudd til reindrift
- å gi uttalelse i saker som antas å være av betydning for reindriften i området
- å sende Reindrifststyret budsjettforslag for områdestyrets virksomhet.»

Områdestyrene hadde i 1981 gjennomsnittlig fem møter hver.

4. I hvert reinbeitedistrikt skal det være et tillitsmannsutvalg valgt av og blant de aktive utøvere av reindrift i distriktet, jfr. reindrifstloven § 8. Samtidig med valget av medlemmer til tillitsmannsutvalget skal det avgjøres hvem som skal være distriktsformann.

Det påligger tillitsmannsutvalget å føre fortegnelse over distriktets reineiere og tallet på rein. Utvalget skal påse at reindriften i distriktet foregår i samsvar med gjeldende lover og forskrifter og kan påby og eventuelt iverksette samling, merking, skilling og telling av rein dersom reineierne ikke blir enige og selv gjennomfører slike tiltak.

Ifølge melding om reindrift for 1981 er ordningen med tillitsmannsutvalg kommet godt i gang. Enkelte utvalg fungerer svært godt, mens andre ennå strir med innkjøringsproblemer. De større reinbeitedistrikter har opprettet eget sekretariat. I de fleste reinbeiteområder er det dessuten opprettet et felles sekretariat som yter bistand til enkeltmedlemmer og tillitsmannsutvalg.

5. Reindrifstadministrasjonen i Alta ble opprettet høsten 1979. Administrasjonen ledes av en reindrifstsjef og er delt i tre seksjoner: 1) juridisk/administrativ seksjon, 2) planleggings-/rådgivnings-/informasjonsseksjon og 3) forskningsseksjon. En del av personalet ved forskningsseksjonen arbeider ved forsøksstasjonen i Lødingen.

Underlagt den sentrale administrasjon i Alta finnes i hvert reinbeiteområde et rein-

driftskontor under ledelse av en reindrifst-
agronom.

Reindrifstadministrasjonen og reindrifstkontorene forbereder saker for henholdsvis Reindrifststyret og områdestyrene og forestår ellers den alminnelige forvaltning av reindrifstspørsmål i tråd med reindrifstloven og direktiver fra overordnede organer, blant annet som følge av reindrifstavtalen (jfr. nedenfor).

I forhold til Landbruksdepartementet kan Reindrifstadministrasjonen betraktes som et eget direktorat.

6. I 1976 godkjente Stortinget en hovedavtale for reindrifstnæringen (jfr. St.prp. nr. 170 for 1975–76). Samtidig fikk Landbruksdepartementet fullmakt til å føre videre forhandlinger med NRL om en kort-siktig avtale om priser og diverse økonomiske tiltak m.v. for reindrifstnæringen. Ifølge hovedavtalen skal denne reindrifstavtalen være to-årig og følge kalenderåret.

Hovedavtalen fastslår også at forhandlingene skal ta utgangspunkt i et økonomisk grunnlagsmateriale for reindriften. Hver av partene oppnevner to medlemmer til et såkalt Økonomisk utvalg som skal ha ansvar for tilrettelegging av grunnlagsmaterialet. I tillegg til disse skal direktøren i Norges landbruksøkonomiske institutt fungere som utvalgets formann. Opprinnelig var sekretærfunksjonen lagt til Budsjettneemnda for jordbruket, men dette er nå endret slik at Reindrifstadministrasjonen i Alta utfører denne oppgave.

Reindrifstavtalen hadde i 1983 en ramme på 43,5 millioner kroner. Dette beløp fordeles på følgende måte:

Utviklings- og investeringsfond	7 800 000
Katastrofe- og tapsfond	2 200 000
Sykepengeordning	800 000
Markedsfremmende tiltak	2 000 000
Landgangsfartøyer	300 000
Organisasjonstilskudd NRL	1 500 000
Frakttilskudd	2 300 000
Driftstilskudd	5 300 000
Ferie- og avløserordning	5 400 000
Kompensasjon for bortfalt scooterrefusjon	7 800 000
Kalveslakt	4 600 000
Skinntilskudd	500 000
Redusert medlemsavgift folketrygden	3 000 000
Sum	<u>43.500.000</u>

Reindrifststyret oppnevner et eget styre for utviklings- og investeringsfondet på tre medlemmer blant sine egne medlem-

mer. Formannen i Reindrifststyret er automatisk medlem. De to øvrige foreslås av NRL. Reindrifstadministrasjonen forestår sekretæroppgavene for Styret for utviklings- og investeringsfondet.

Ifølge forskrifter for ferie- og avløsertilskudd gitt av Landbruksdepartementet 28. november 1980 kan inntil ti prosent av tilskuddet holdes tilbake til fellestiltak for hele reinbeiteområdet. NRL har gått inn for at disse midlene nyttes til servicekontorer for reindriften. Slike servicekontorer er knyttet til NRL's fylkes-/lokallag og er hittil opprettet i Kautokeino, Troms og Sør-Trøndelag. I Nord-Trøndelag og Karasjok er slike kontorer under oppbygging og vil ventelig komme i drift i løpet av 1983. I Nordland planlegges det opprettet et servicekontor.

11.4.9. Samordningsutvalget for samiske spørsmål

Regjeringen besluttet i januar 1980 å omorganisere og styrke arbeidet med samiske spørsmål. Som ledd i dette ble Samordningsutvalget for samiske spørsmål opprettet. Utvalget består av statssekretærene i Landbruksdepartementet, Kirke- og undervisningsdepartementet, Justisdepartementet og Kommunaldepartementet. Fra og med etableringen av et eget Kultur- og vitenskapsdepartement i 1981, fikk også statssekretæren for dette departement sete i utvalget. Statssekretæren i Kommunaldepartementet er leder for utvalget.

Et tilsvarende statssekretærutvalg var tidligere foreslått av Landsdelskomiteen for Nord-Norge (jfr. NOU 1972:33 s. 175).

Samordningsutvalget har til oppgave å samordne sentralmyndighetenes ulike tiltak overfor den samiske befolkning. Det behandler stort sett saker som reises av de samiske organisasjonene eller forvaltningen, og tar sjelden egne initiativ. Mange av de tiltak som fulgte etter Alta-saken ble vurdert i Samordningsutvalget, f.eks. opprettelsen av Samekulturutvalget og Samerettsutvalget. Av andre saker som utvalget har behandlet, kan nevnes de spesielle bevilgninger for å styrke samisk identitet, språk og kultur som Kommunaldepartementet administrerer, og igangsetting av det nordiske språkkurset Davvin, som i Norge går i Program 2. Samordningsutvalget har hatt færre saker til behandling i 1983 enn i de to foregående år. Dette skyldes delvis at samiske spørsmål nå gjerne går direkte til vedkommende statsråd.

Sekretariatsfunksjonen for samordningsutvalget varetas av kontoret for samiske

spørsmål i Kommunaldepartementet (jfr. punkt 11.5.2 nedenfor).

Samordningsutvalget møtes to til tre ganger i året.

11.4.10. Samisk kulturnemnd i Nordland

I kulturplanen for Nordland fylkeskommune fra 1979 er det tatt inn et eget kapittel om samisk kultur. Ifølge planen er målsettingen med fylkeskommunens engasjement på dette område

- «- å iverksette tiltak som kan bidra til å bevare og videreutvikle den samiske kultur i fylket
- å etablere politiske organer som kan sikre samene medinnflytelse på fylkets politikk på dette felt
- å bidra til at samisk kultur blir likestilt og oppnår samme status som andre kulturelle ytringer i fylket
- å støtte utviklingen av samisk kunst og kunsthåndverk
- å bevare den samiske kulturarv i form av faste kulturminner og tradisjonsstoff.»

I tråd med kulturplanen oppnevnte fylkestinget for valgperioden 1980-84 en egen Samisk kulturnemnd i Nordland. Nemnda har tre medlemmer med personlige varamedlemmer. Nemnda er underutvalg for fylkeskulturstyret. En medarbeider ved fylkeskulturavdelingen fungerte opprinnelig som sekretær for nemnda. Senere har fylkeskultursjefen selv stått for denne oppgaven. Men det er foreslått opprettet en egen stilling som samisk konsulent i fylkeskommunen.

Samisk kulturnemnd har hittil hatt møter et par ganger i året. Nemndas viktigste oppgave har vært å fordele økonomiske tilskudd til de samiske organisasjonene i fylket og til enkelttiltak for samisk kultur. I 1982 hadde nemnda 55 000 kroner til disposisjon. I tillegg ble det bevilget 22 000 kroner til avholdelse av en samisk kulturkonferanse for fylket. En tilsvarende konferanse ble også avholdt i 1981, og meningen er å gjøre dette til et årlig arrangement.

Nordland er det eneste fylke i landet som har opprettet et eget utvalg for samisk kultur.

11.4.11. Styringsgruppen for samiske barns oppvekstvilkår

I 1981 ble det for første gang bevilget midler til tiltak som bedrer samiske barns oppvekstvilkår. Midlene ble fordelt av en styringsgruppe med samisk representasjon, som imidlertid oppløste seg selv samme år. Den ble erstattet av en gruppe bestående av en representant for hver av fylkesmennene i de fire nordligste fylkene med fylkesmannen

i Finnmark som koordinator. Etter forespørsel oppnevnte de samiske hovedorganisasjonene i 1983 hver sin rådgiver for gruppen. Fordelingen skjer etter retningslinjer gitt av Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Av tiltak som har fått støtte, kan nevnes igangsetting av en samisk barnehage i Tromsø, sammenbringning av barn som ikke har samisktalende lekekamerater på hjemstedet, og innsamling av samiske rim, sagn og eventyr. Bevilgningene har hvert år ligget på ca. 500 000 kroner. En del av beløpet ble i 1982 og 1983 benyttet til stipender til mediafolk som ville beskrive samiske barns situasjon, og til å holde en tegne- og fortelle-konkurranse.

11.4.12. Den norsk-finske reingjerdekommissjon

Ifølge artikkel 5 i konvensjon av 18. mars 1952 mellom Norge og Finland om bygging og vedlikehold av reingjerder og andre tiltak for å hindre at rein kommer over grensen mellom de to riker ble det opprettet en såkalt blandet komite til å planlegge og sette i verk de tiltak som knyttet seg til gjerdebyggingen. Hver av de to regjeringer oppnevnte en formann og to medlemmer av komiteen. Vervet som formann ble annet hvert år utført av en nordmann og en finne. Fra norsk side ble lappfogden i Øst-Finnmark oppnevnt som formann.

Konvensjonen av 1952 ble avløst av en konvensjon av 3. juni 1981. Ifølge artikkel 5 i den nye konvensjonen skal det oppnevnes en såkalt reingjerdekommissjon på fire medlemmer til avløsning av den tidligere komiteen. Hver av regjeringene i de to rikene skal oppnevne to medlemmer for en periode på fire år. Vervet som formann skal også i framtiden gå på omgang annet hvert år mellom en nordmann og en finne. Som norske medlemmer er oppnevnt reindriftssjefen og en representant for reieneierne etter forslag fra Norske reindriftssamers landsforbund.

Reingjerdekommissjonen fastsetter arbeidsbeskrivelse for bygging og vedlikehold av grensegjerdet og skal påse at gjerdet bygges og vedlikeholdes i samsvar med arbeidsbeskrivelsen. Dersom det ikke oppnås enstemmige vedtak i reingjerdekommissjonen, skal saken forelegges en voldgiftsnemnd.

11.4.13. Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål

Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål ble opprettet i 1964 på grunnlag av Nordisk råds rekommandasjon

nr. 13/1962. Organet består av en finsk, en norsk og en svensk delegasjon. Hver delegasjon har fem medlemmer og sekretær. Den norske delegasjon utpekes av Landbruksdepartementet.

Samarbeidsorganet behandler spørsmål av felles betydning for reindriften i Finland, Norge og Sverige. Det gjelder blant annet spørsmål om reinbeite- og forundersøkelser, reinavl, reinsykdommer, markedsføring av reinkjøtt m.m. For å styrke og bevare den samiske kultur og forbedre den samiske befolknings levevilkår har samarbeidsorganet videre tatt opp andre fellesspørsmål for samene i de tre land blant annet angående skole- og undervisningsforholdene i de samiske bopsettingsområder og samenes sosiale stilling.

Samarbeidsorganet har et alminnelig utvalg og et næringsutvalg. Disse utvalg skal hver på sitt felt kartlegge aktuelle saker og i mulig utstrekning foreta kostnadsberegninger. Utvalgene har møter et par ganger hvert år, og dessuten har organet årlig plenums-møte.

En omorganisering av samarbeidsorganets arbeidsform er for tiden under vurdering med sikte på at organet skal få en større effektivitet.

Samarbeidsorganets vedtak har form av rekommandasjoner til regjeringene. Organet avgir årlig rapport til Nordisk ministerråd.

Utgiftene til den enkelte delegasjon i samarbeidsorganet dekkes over vedkommende lands statsbudsjett. Utgiftene til den norske delegasjonen var i 1982 på nærmere 60 000 kroner.

11.4.14. Det faste utvalg for reinbeitekonvensjonen mellom Norge og Sverige

Da Norge og Sverige inngikk den gjeldende reinbeitekonvensjon mellom de to land 9. februar 1972, jfr. lov 9. juni 1972 nr. 31, ble det samtidig bestemt, jfr. § 66 i konvensjonen, at det skulle opprettes et fast utvalg med oppgave å følge utviklingen av den samiske reindrift i disse landene og legge fram forslag om tiltak som kan bidra til en effektiv og formålstjenlig gjennomføring av konvensjonens bestemmelser.

Utvalget består av tre medlemmer med personlige varamedlemmer fra hvert land. Av de tre fra hvert land skal en være sakkyn-dig i reindriftsspørsmål, og en skal være reindriftssame. Norske reindriftssamers landsforbund har forslagsrett med hensyn til det sistnevnte medlem fra norsk side. Medlemmene oppnevnes for tre år om gangen. Oppnevningen skjer i statsråd.

Utvalget møtes et par ganger i året. I tillegg foretas befaringer. I 1982 ble det bevilget 62 000 kroner over Landbruksdepartementets budsjett til reiser og komitegodtgjørelser for de norske medlemmer av utvalget.

11.4.15. Institusjoner for undervisning, forskning og informasjon om samiske spørsmål

Foran er omtalt de eksisterende rådgivnings- og forvaltningsorganer for samiske spørsmål. Det finnes også en del institusjoner for undervisning, forskning og informasjon om samiske forhold. Under punktene 1-20 omtales norske institusjoner og under punktene 21 og 22 nordiske.

1. Sameskolen for Midt-Norge, Hattfjelldal, er en statlig drevet grunnskole. Skolen kom i drift i 1951, i realiteten som en fortsettelse av den skole som da allerede i mange år hadde vært drevet av Finnemisjonen i Havika ved Namsos. Skolen har elever fra første til og med syvende klasse. På det tilhørende internat bor det også samiske elever som går i åttende og niende klasse på den kommunale ungdomsskole i nærheten. Det undervises i samisk henholdsvis to og tre timer pr. uke for første til tredje og fjerde til syvende klasse. I tillegg undervises det i samisk sløyd i en konsentrert periode to ganger hvert år. Man foretar også ekskursjoner til begivenheter i den samiske årsrytme, som f.eks. reinslakten. Skolen har et midlertidig styre hvor flertallet av medlemmene er representanter for de samiske grupper som sogner til skolen. En permanent ordning er til vurdering i departementet. Administrativt er skolen i hovedsak underlagt skoledirektøren i Finnmark, som er den sentrale instans for samiske internatskoler. Driftstilskuddet over statsbudsjettet beløp seg i 1983 til ca. 2,7 millioner kroner.

2. Sameskolen i Snåsa kom i gang høsten 1968. Høsten 1983 hadde man 17 elever på barnetrinnet. Disse får all sin undervisning ved skolen. I tillegg undervises ti ungdomsskoleelever i samiske fag. Undervisningen i slike fag utgjør tre timer pr. uke for alle skolens elever. Hovedvekten legges på samisk språk, men man tar også opp emner som samisk kulturhistorie, forming og matlaging. Ekskursjoner inngår i undervisningsopplegget, f.eks. følger niendeklassingene flyttingen fra vinter- til sommerbeitene om våren. I de samiske fag forsøker man å bruke samisk som undervisningsspråk i størst mulig utstrekning. Sameskolen i Snåsa er kommunal, men finansieres i sin helhet over statsbudsjettet. I 1983 ble det bevilget 2 837 000 kro-

ner til driften av skolen og det tilhørende internat.

3. Sameskolen i Troms, Målselv, kom i gang høsten 1983 med 18 elever, 12 på barne- og 6 på ungdomsskoletrinnet. Skolen er den første her i landet som tar sikte på å gi all obligatorisk undervisning på samisk. Den kom i stand etter initiativ fra blant andre Troms reindriftssamers fylkeslag. Elevene, som for flestepartens vedkommende bor på skolen, er barn av reindriftssamer i Troms og de nordlige deler av Nordland. Skolen har foreløpig et rådgivende styringsorgan hvor blant andre foreldrene, reindriftssamenes organisasjoner og skoledirektøren i Troms er representert. Den endelige styringsform er under vurdering. Skolen drives av kommunen med statstilskudd. Størrelsen av dette er ennå ikke fastsatt.

4. Samisk videregående skole, Kautokeino, ble opprettet i 1952 under navnet Statens heimeyrkesskole for samer. Skolen er i dag en statsdrevet tradisjonell videregående skole med fortrinnsrett for samer. Undervisningen foregår i all hovedsak på norsk. Undervisning i samisk har man kun på linjen for samisk husflid. Skolen har et styre på syv medlemmer hvorav tre oppnevnes etter forslag fra Norske reindriftssamers landsforbund, Norske samers riksforbund og Samenes landsforbund. Kirke- og undervisningsdepartementet oppnevner de øvrige medlemmer på fritt grunnlag. I praksis er det alltid en representant for Kautokeino kommune med i styret. I 1983 ble det over statsbudsjettet bevilget i underkant av 5,7 millioner kroner til skolen. Bortsett fra de vanlige utgifter til drift og internat, hadde man dette året betydelige utlegg til inventar til skolens nybygg som ble tatt i bruk høsten 1982.

5. Samisk videregående skole, Karasjøk, har vært i virksomhet siden høsten 1969. Skolen er statsdrevet og gir fortrinnsrett til samer og elever som ikke kan få samme fagtilbud andre steder. Dette vil i praksis si elever som ønsker undervisning i samisk, som man underviser i både som morsmål og fremmedspråk. Morsmålundervisningen følges normalt av ca. 65 prosent av skolens elever, mens ca. 15 prosent tar samisk som fremmedspråk. Samisk brukes også som undervisningsspråk i betydelig omfang. Skolen har et styre på fem medlemmer. De samiske hovedorganisasjoner inviteres til å foreslå kandidater til tre av disse vervene, mens fylket og kommunen foreslår et styremedlem hver. For 1983 var bevilgningene til drift av skolen på 4 335 000 kroner. Skolen har ikke internat.

6. Statens reindriftsskole ble etablert

i 1968 og har siden 1982 holdt til i Kautokeino i samme bygningskompleks som den samiske videregående skole. Skolene har felles rektor. Reindriftsskolen gir opplæring i reindrift på linje med landbrukets fagskoler. Den alt overveiende del av elevene er samer, men man har også hatt elever fra tamreinlagene i Sør-Norge. Undervisningen foregår på norsk med samiske faguttrykk. Skolen har imidlertid foreslått at man går over til samisk som undervisningsspråk. Reindriftsskolen har et eget styre på tre medlemmer, hvorav ett oppnevnes etter forslag fra Norske reindriftssamers landsforbund. De øvrige medlemmer er en representant fra styret for den samiske videregående skolen og reindriftssjefen som statens representant. I 1983 ble det bevilget ca. 850 000 kroner over statsbudsjettet til drift av skolen og dens internat.

I denne forbindelse nevnes også at det fra høsten 1983 kom i gang ett-årige grunnkurs i reindrift med utmarksnæring ved Vefsn landbruksskole i Nordland og Mære landbruksskole i Nord-Trøndelag med tilnærmet samme fagplan som Statens reindriftsskole. Kurset under Mære landbruksskole er lagt til Statens skogskoles avdeling Finsås i Snåsa. Dette kurset har fire elever, alle med samisk bakgrunn, mens kurset ved Vefsn landbruksskole har fem elever, herav tre samer. Ved siden av praktisk og teoretisk opplæring i reindrift gis det også undervisning i sørsamisk språk.

7. Den samiske folkehøgskole, Karasjøk, har vært i drift siden 1936. Skolen eies av Norges samemisjon. Høsten 1983 hadde skolen blant sine tilbud et kurs med 12 timer samisk husflid og sløyd pr. uke. Alle elever har tre timer samisk språk og to timer samisk kulturhistorie pr. uke. Skolen hadde på dette tidspunkt 22 elever, hvorav fem samisktalende og fire andre med samisk bakgrunn. Undervisningen i de samiske fag utføres av samiske lærere. Skolen har et styre og et råd, hver med fire medlemmer. Staten har en representant begge steder. I styret er ellers skolen, samemisjonen og kommunen representert. I rådet sitter rektor, samemisjonens administrative leder og en representant fra organisasjonens styre. Skolens driftsbudsjett var i 1983 på 3 027 000 kroner. Av dette dekket staten og fylket ca. 2,2 millioner med henholdsvis fem sjettedeler og en sjettedel hver.

8. Samisk avdeling ved Alta lærerhøgskole ble opprettet i 1974. Avdelingen forestår undervisningen i fordypningsemnet samisk, som gir kompetanse til å undervise i samisk i grunnskolen. Omkring to tredjedele-

ler av tiden benyttes til undervisning i samisk språk, mens resten vies samisk kulturkunnskap. All undervisning foregår på samisk, og det er således nødvendig for studentene å være samisktalende. Avdelingen har for tiden fem stillinger, hvorav en er ubesatt. Av de øvrige er tre rekrutteringsstillinger. Normalt uteksamineres det hvert år fem til ti kandidater med samisk i fagkretsen.

9. Ural-altaisk institutt, Universitetet i Oslo, (tidligere Finsk-ugrisk institutt) driver forskning og undervisning i samisk språk. Undervisning i samisk kom i gang ved Universitetet i Oslo i 1848. Finsk-ugrisk institutt ble opprettet etter århundreskiftet. Ural-altaisk institutt har for tiden tre ansatte som arbeider med samiske emner. Et professorat med blant annet samisk i fagkretsen har stått ledig i to år i påvente av en kvalifisert søker. Dette har resultert i at man har måttet innstille hovedfagsundervisningen. Det er hvert semester tre til ti studenter som går opp til grunn- eller mellomfagseksamen.

10. Forskningsgruppen for etniske relasjoner/samiske studier ved Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø, ble opprettet i 1972. Gruppens forskning har stort sett vært av antropologisk karakter og konsentrert om aktuelle og framtidrettete problemstillinger. Men man har også deltatt i tverrfaglige prosjekter med hovedsakelig andre innfallsvinkler, som f.eks. et arkeologisk-historisk prosjekt om samisk bosetting i et øyområde vest for Tromsø. Gruppen står for undervisningen i et storfagstilbud i samiske studier, som blant annet tar for seg samenes minoritetssituasjon, herunder forholdet mellom stat og minoritet, rettighetsspørsmål og en sammenlikning med andre urbefolkningers situasjon. Man har også et hovedfagstilbud som på en mer utdypende og teoretisk måte tar opp stort sett de samme emnene. Høsten 1983 hadde man fem studenter på det første trinnet og seks på det andre. Forskningsgruppen har tre faste stillinger, herunder et professorat. For tiden er det også en universitetsstipendiat knyttet til gruppen. Hver av forskerne disponerer ca. 12-15 000 kroner pr. år over annum til forskningsformål. Annum er betegnelsen på en fellespost på budsjettet, som omfatter kontorutgifter, reiser m.m.

11. Samisk seksjon ved Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, ble opprettet i 1974. De to ansatte ved seksjonen driver forskning innenfor feltene dialekter, språkbruk, formlære og fagterminologi. De har også ansvaret for undervisningen i samisk språk på ulike nivåer, fra grunnfagsforberedende elementærkurs til språk-

delen i samisk kulturkunnskap hovedfag. Det totale antall studenter ved disse studie-tilbudene ligger årlig i gjennomsnitt på omkring ti. Man har ingen midler som er øremerket for seksjonen, men får normalt det man trenger til forskjellige faglige utgifter fra instituttets annuum.

12. Samisk-etnografisk avdeling ved Tromsø museum/Institutt for museumsvirksomhet, Universitetet i Tromsø, ble formelt etablert i 1949. Forløperer for avdelingen har imidlertid eksistert helt siden 1884, da det ble utnevnt egen bestyrer for museets samiske samling. Man har i dag fem og en halv faste stillinger, hvorav fire vitenskapelige. Avdelingens virksomhet er mangeartet. Man driver grunnforskning innenfor områder som samenes førkristne religion, reindriftsnomadisme, gamle fangstsamfunn og samenes sosiale forhold i dag. Et arbeidskrevende område er oppdragsforskning og kulturminneforvaltning i henhold til lov om kulturminner. Viktig er også den utadvendte virksomhet og arbeidet med avdelingens ulike samlinger. Man har videre ansvar for undervisningen i kulturhistorie i universitetsfaget samisk kulturkunnskap. Det meste av avdelingens utgifter går over universitetets sentrale budsjett. I 1983 fikk man ca. 150 000 kroner til kontorutgifter, reiser m.m., det såkalte annuum. De siste årene har avdelingen fått særskilte bevilgninger til det arbeidet dens ansatte utfører etter kulturminneloven. Bevilgningen for 1983 var på 100 000 kroner.

13. Samisk avdeling ved Norsk folke-museum, Oslo, ble opprettet i 1951. Avdelingen har en samisk utstilling, et magasin med over 4 000 gjenstander og en omfattende boksamling med litteratur på samisk og om samer. Det er for tiden kun en førstekonservator ved avdelingen, men man venter å få en stilling som vitenskapelig assistent fra 1. januar 1984. Førstekonservatoren er pålagt å foreta utredninger om samiske forhold, dels bygd på det materiale avdelingen har, dels gjennom samtidsundersøkelser. Avdelingen gir ut den vitenskapelige skriftserien «Samiske samlinger».

14. De samiske samlinger, Karasjok, fikk sin nåværende form i 1972 da museumsbygget ble åpnet. Samlingene er et særmuseum for samekulturen. Museet har som formål å verne om samisk identitet, språk og kulturtradisjoner, blant annet gjennom å drive museums- og utstillingsvirksomhet, samle samisk kulturhistorisk materiale, spre informasjon i samsvar med formålet og ta initiativ til og drive forskning. Mye av samekulturforskningen og det faglige ut-

viklingsarbeidet foregår på samisk, og man er i ferd med å utvikle en samisk forsknings-terminologi innen kulturhistorie. Det er fem fast ansatte ved institusjonen. Av disse er to museumsfagkyndige. Man benytter seg i tillegg av engasjert arbeidskraft til registrerings- og innsamlingsarbeid, omvisning, vakt-hold m.m. Engasjementene finansieres over driftsbudsjettet eller av spesialbevilgninger, sysselsettingsmidler og liknende. De samiske samlinger har et styre på syv medlemmer. Norske reindriftssamers landsforbund og Norske samers riksforbund oppnevner hvert sitt medlem. Av de øvrige oppnevnes ett av Finnmark fylke, ett av kultur- og vitenskapsdepartementet, mens to velges av museumsforeningens årsmøte og ett av og blant de ansatte ved museet. I 1983 bevilget staten 1 132 000 kroner til institusjonen, mens fylket og kommunen bidro med henholdsvis 60 000 og 10 000 kroner. Den kommunale støtte går til den virksomhet Samlingene driver som lokalmuseum for Karasjok.

15. Saemien sijte (Sørsamiske samlinger), Snåsa, kom over i fastere former i 1980 da foreningen med samme navn kunne ta i bruk det kulturhuset den hadde arbeidet for siden stiftelsen i 1964. Huset er delvis et museum med samlinger av sørsamiske bruksting, redskaper, drakter og liknende, samt et bibliotek og et fotoarkiv. Men det skal også kunne brukes på andre måter i arbeidet for å styrke den sørsamiske identitet og fellesskapsfølelse. Samlingene har to fast ansatte i heltidsstillinger. Styret består av fire medlemmer fra foreningen Saemien sijte og en representant for Nord-Trøndelag fylke. Samlingene har status som halvoffentlig museum, og man mottok i 1983 380 000 kroner i støtte fra stat og fylkeskommune.

16. Kautokeino bygdetun kom for alvor i gang i 1981 da tunet kom inn under tilskuddsordningen for halvoffentlige museer. I mai 1982 fikk man sin foreløpig eneste fast ansatte, en styrer i halv stilling. Museet arbeider med en basisutstilling av gjenstander fra sin egen samling. Den vil imidlertid ikke komme på plass før man kan ta i bruk nye brannsikre lokaler. Det foregår videre en utbygging av tunet med eldre bygninger som gjenreises i restaurert stand. Et hovedformål for museet er å vise gamle miljøer fra Kautokeino. Museet har et styre med fem medlemmer. Sameorganisasjonene er ikke representert, men flertallet av medlemmene er samer. Driftsbudsjettet for 1983 var på 130 000 kroner, som ble dekket med 75 prosent av staten og 12,5 prosent av fylket og kommunen hver.

17. Varanger samiske museum, Varangerbotn, kom i gang sent i 1982. I slutten

av april 1983 overtok Nesseby kommune Amtmannsgammen museum, som til da hadde vært i privat eie. Andre enheter under Varanger samiske museum er Isak Saba-huset, Nesseby kirke og den planlagte Mortensnes kultursti, som vil gå gjennom et av de rikeste fornminneområder i Finnmark med blant annet boplasser fra samisk jernalder. På lengre sikt håper man gjennom samarbeid med andre institusjoner og organisasjoner å få i stand et sjøsamisk kultursenter. Hittil har virksomheten vært drevet for tilfældige offentlige midler fra ulikt hold. Fra årsskiftet 1983/84 håper man å komme inn under tilskuddsordningen for halvoffentlige museer. Man har søkt om 269 000 kroner for 1984.

18. Samisk kultursenter, Hattfjelldal, håper å komme i gang for alvor når man flytter inn i eget hus en gang i løpet av 1984. Kultursenterets formål er å være et levende, kontaktskapende og aktivitetsfremmende organ for samisk kulturliv. Man ønsker å ha et vidt spektrum av aktiviteter, som innsamling og bearbeiding av lokalhistoriske kunnskaper om samiske forhold, opplæring i samisk kunsthåndverk, samisk sang og musikk, og forsøksvirksomhet med betydning for reindriften. Det er tanken at senteret skal inngå et nært samarbeid med sameskolen i Hattfjelldal. Den foreløpige virksomhet har vært drevet av et interimstyre. Det ordinære styret vil bestå av to representanter fra den lokale sameforening, en fra reindriftsnæringen og en fra foreldrerådet ved sameskolen. Fylket vil også få en representant dersom det yter tilskudd til driften. Hittil har man bare fått ubetydelig offentlig støtte, i form av selssetningsmidler til å lønne en kontorassistent og tilskudd til et par seminarer. For 1984 er det søkt om et driftstilskudd fra staten på noe under 800 000 kroner. Dersom man får dette, vil det bli opprettet tre stillinger ved senteret.

19. Samisk spesialbibliotek ved Karasjok bibliotek fikk spesialstatus i 1961. Biblioteket inneholder litteratur på samisk, bøker om samer og om samiske bosettingsområder. Virksomheten er ikke begrenset til Norge, man yter bibliotek tjenester til alle interesserte. Spesialbiblioteket har fire fast ansatte, to i heltids- og to i deltidstillinger. Det har hittil ikke hatt noe eget styre. Spørsmålet om et slikt bør opprettes, er for tiden under vurdering. Tidligere ble driften finansiert av Karasjok kommune og ved stadig økende statstilskudd. Fra 1. januar 1983 dekkes driftsutgiftene i sin helhet over statsbudsjettet. Bevilgningen for dette år var på 547 000 kroner.

20. Sameradioen, ble etablert som et eget distriktskontor under Norsk rikskringkasting i 1975. NRK har imidlertid hatt regelmessige sendinger på samisk siden 1946. I dag sender Sameradioen gjennomsnittlig ca. 45 minutter hver dag. De aller fleste av sendingene går over lokalnettet, som dekker Finnmark, Troms og de nordre delene av Nordland. Noen av sendingene er samsendinger med finsk og svensk radio. Sameradioen har underkontorer i Kautokeino, Tromsø og Vadsø med en redaksjonell medarbeider hvert sted. Ved hovedkontoret i Karasjok er det 14 fast ansatte. Fem av disse stillingene er redaksjonelle. Sameradioen vil flytte inn i nye lokaler sommeren 1984. Senere vil man også disponere deler av Karasjok kommunes nye kulturbygg, hvor NRK har skutt inn 2,8 millioner kroner. Dette bygget ventes ferdig i 1985. Det er meningen at Sameradioen her skal få utstyr til å produsere fjernsynsinnslag. I 1983 fikk Sameradioen 1,2 millioner kroner til driftsutgifter som linjeleie, reiser, honorarer og enkelte tekniske hjelpemidler. Lønninger og en del andre utgifter går over NRK's sentrale budsjett.

Som andre distriktskontorer har Sameradioen et programråd. Programrådet for de samiske sendinger ble første gang oppnevnt i 1966. Rådet har til oppgave å uttale seg om hovedlinjene i programvirksomheten ved Sameradioen og om de programsaker som kringkastingssjefen eller lederen for Sameradioen forelegger rådet. Det kan også på eget initiativ ta opp spørsmål til behandling. Rådet har fem medlemmer, som oppnevnes av fylkestinget i Finnmark etter forslag fra sameorganisasjonene og Norsk sameråd. Rådets utgifter dekkes over NRK's budsjett og forventes å bli på ca. 25 000 kroner i 1983.

21. Nordisk samisk institutt, Kautokeino, kom i gang i 1973. Instituttets formål er å tjene den samiske befolkning i de nordiske land med sikte på å forbedre dens stilling sosialt, kulturelt, rettslig og økonomisk. I arbeidet for dette mål skal instituttet ta initiativ til, samordne og gjennomføre utredninger, planlegging og forskning. Det skal også gjennom konsulent- og veiledningsvirksomhet yte bistand i teoretiske og praktiske spørsmål. Instituttet er for tiden organisert i tre seksjoner, seksjon for næringsliv, miljø og rettigheter, seksjon for språk og kultur og seksjon for utdanning og informasjon. Samlet administrerer disse en rekke forskjelligartede prosjekter. Instituttet avgir hvert år et betydelig antall uttalelser til andre institusjoner, og personalet deltar hyppig på møter og konferanser av ulik type. Instituttet er dessuten sekretariat for Samisk språknemnd og

Nordisk sameråds sløydutvalg. For tiden (høsten 1983) arbeider det 29 personer ved eller for instituttet. Av disse er fem fast ansatt og ni har langtidskontrakter. Nordisk Samisk institutt ledes av et styre med 12 medlemmer. Disse oppnevnes av Nordisk ministerråd, fem etter forslag fra regjeringene i de nordiske land og syv etter forslag fra Nordisk samekonferanse. I 1983 ble det bevilget ca. fire millioner kroner til instituttet fra Nordisk ministerråd. I tillegg disponerte man prosjektmidler fra forskjellige andre institusjoner på til sammen noe under en million kroner.

22. Nordisk organ for reinforskning ble opprettet høsten 1980. Organets formål er å utvikle og samordne reinforskningen i medlemslandene Finland, Norge og Sverige. Det kan også selv ta initiativ til forskningsprosjekter, f.eks. slike som ville være for omfattende for et enkelt land. Organet disponerer en del midler og kan derfor i en viss utstrekning dele ut stipender og yte støtte til faglige reiser, kongresser og symposier. Man gir ut tidsskriftet «Rangifer» med ca. to nummer i året. Organet, som består av tre representanter fra hvert land, møtes en gang om året. Et arbeidsutvalg på tre medlemmer tar seg av det løpende arbeidet. Organet har en sekretær ansatt i en tredjedels stilling. Hvert av medlemslandene bevilger 100 000 norske kroner pr. år til organet. Dette beløp har ikke vært justert siden opprettelsen.

11.5. SAKOMRÅDER AV SÆRLIG BETYDNING FOR DEN SAMISKE BEFOLKNING I ALLMENNE ORGANER

11.5.1. Innledning

I dette avsnitt vil bli omtalt offentlige tiltak overfor den samiske befolkning som administreres av organer som samtidig også har andre arbeidsoppgaver. Det dreier seg dels om tiltak som uttrykkelig i benevnningen retter seg mot samiske forhold, dels om ordninger hvor det forutsetningsvis framgår at de fullt ut eller i hovedsak er iverksatt for å støtte bosetting og kultur i samiske områder. I enkelte tilfelle vil også oppbyggingen av den enhet innen organet som administrerer tiltakene, bli beskrevet noe nærmere.

11.5.2. Samesaker i Kommunal- og arbeidsdepartementet

1. januar 1981 ble det opprettet et eget kontor for samiske spørsmål i Kommu-

nal- og arbeidsdepartementet (opprinnelig under betegnelsen sekretariatet for samiske spørsmål). Kontoret inngår ikke i noen departementsavdeling, men er direkte underlagt departementsråden. Samekontoret overtok oppgaven som forvaltningens sentrale instans for saker av betydning for den samiske befolkning, et ansvar som tidligere lå under reindriftskontoret i Landbruksdepartementet. Under samekontoret faller administreringen av en del tiltak, intitusjoner og bevilgninger som dels har vært omtalt tidligere, og som dels vil bli nevnt i det følgende. Kontoret er videre samordnende instans mellom ulike departementer og direktorater som på sine områder har ansvar for spesielle tiltak overfor den samiske befolkning eller på annen måte kommer i berøring med samiske spørsmål. Samekontoret er også sentralforvaltningens kontaktledd utad, først og fremst til den samiske befolkning og de samiske organisasjoner, men også til andre som har berøring med eller interesser i forhold til samiske spørsmål. Det arbeider en byråsjef og to konsulenter ved kontoret.

Siden 1982 har Kommunaldepartementet gitt økonomisk støtte til tiltak som styrker samisk identitet, språk og kultur eller generelt bedrer levekårene for den samiske befolkningen. Bevilgningen for 1982 var på 1 225 000 kroner, mens den steg til 2 millioner i 1983. De tiltak som har fått støtte, er mangeartete. Bortsett fra å gi næringslivsstøtte av forskjellig type, har man eksempelvis støttet seminarer og konferanser arrangert av samiske organisasjoner, forskningsprosjekter ved Nordisk samisk institutt og et stort antall enkeltstående kulturtiltak på lokalplanet. Næringsstøtte gis normalt bare i distrikter som faller utenfor Samisk utviklingsfonds virkeområde. Som nevnt under punkt 11.4.5 øremerket man i 1983 en del av midlene for samiske kyst- og fjordområder. Nærmere retningslinjer for fordelingen av tiltaksstøtten er under utarbeidelse i departementet. Både i dette arbeidet og når det gjelder den konkrete fordeling av støtten, har man nær kontakt med Norsk sameråd. Det er således vanlig at de enkelte søknader forelegges samerådet til uttalelse. Hittil har man kunnet imøtekomme de aller fleste søknader om støtte. Dette skyldes delvis at søkere som kan få midler fra annet hold, regelmessig henvises til å forsøke disse kilder først.

Fra nyttår 1982 kom det i gang en forsøksordning med samisk tolketjeneste i kommunene. Forsøksordningen er ment å vare ut 1984. Den ble startet i Karasjok og Kautokeino. Senere er også Nesseby kom-

met med. Kommunene får et tilskudd til tolketjeneste som de kan disponere som de selv ønsker. I praksis har alle tre kommuner opprettet en heltidsstilling som tolk. Det varierer imidlertid noe hva tolken brukes til. I Kautokeino prioriteres tolking av ulike typer offentlige møter, som kommunestyremøter, møter i sosial- og skolestyre og folkemøter. Tolken oversetter også offentlige dokumenter. I Karasjok og Nesseby brukes vedkommende mer til å bistå de forskjellige kommunale kontorer i deres daglige kontakt med publikum. Forsøksordningen administreres av kontoret for samiske spørsmål, som har opprettet en arbeidsgruppe for å evaluere den. I 1983 ble det bevilget 525 000 kroner til ordningen

Boligavdelingen i departementet har siden 1. januar 1970 hatt ansvaret for en ordning med tilskudd til boligtiltak i indre Finnmark. For å få bedret boligforholdene i området ga man under denne ordningen rente- og avdragsfrie lån til oppføring eller utbedring av enkeltboliger. Ordningen ble administrert av et apparat tilknyttet fylkesmannen i Finnmark, og det ble etablert en egen boligveiledningstjeneste. Opprinnelig skulle dette spesialtiltaket vært avviklet etter ti år, men det ble forlenget ut 1983. I 1982 ble det opprettet en ordning med etableringstilskudd til boliger i økonomisk vanskeligstilte områder i hele landet. Fra 1984 vil en del av bevilgningene til denne ordningen bli øremerket for vanskeligstilte i samiske områder, som erstatning for boligtiltakene som faller bort. Det er foreslått et beløp på 3 millioner kroner, dvs. 50 prosent mer enn siste års bevilgning til den tidligere ordningen. Den nye ordningen vil dekke de kommuner som falt inn under den gamle (Karasjok, Kautokeino, Nesseby og Tana), og det er foreslått at den også skal omfatte enkelte kyst- og fjordområder med samisk befolkning. Begge ordningenes virkeområde er geografisk avgrenset. De omfatter således ikke bare samer. Men fordi det bor flest samer i de aktuelle områdene, får tiltakene likevel preg av å være en støtteordning for dem, noe som også er tilsiktet.

Som overordnet organ for Samisk utviklingsfond behandler Kommunaldepartementet klager over fondets avgjørelser av søknader om støtte. Klager over Norsk sameråds fordeling av statstilskudd til samisk husflid og håndverk og til de samiske organisasjonene går også til departementet.

11.5.3. Samesaker i Landbruksdepartementet

I Landbruksdepartementet er det i all ho-

vedsak reindriftskontoret som arbeider med saker av særlig betydning for den samiske befolkning. Kontorets hovedoppgaver består i administrasjon av reindrifftsloven og ulike typer arbeid i forbindelse med reindrifftsavtalen. Til administrasjonen av loven hører utarbeidelse av forskrifter. Fordi loven er såpass ny, er dette stadig et viktig gjøremål. På vegne av departementet utferdiger reindriftskontoret videre instruksjoner om hvordan reindrifftsadministrasjonen og de organer som er opprettet etter reindrifftsloven, skal utføre sine oppgaver. Kontoret behandler også klager over reindrifftsstyrets eller reindrifftsadministrasjonens utøvelse av den myndighet organene er tillagt i eller i medhold av reindrifftsloven eller etter reindrifftsavtalen. Reindriftskontoret trekkes i betydelig grad med i forhandlingene om reindrifftsavtalen. Kontoret er blant annet representert i Landbruksdepartementets forhandlingsutvalg. Kontoret tar videre i blant førstehåndsarbeidet med store enkeltsaker som reindrifftsadministrasjonen ikke har kapasitet til å behandle. Det er en byråsjef og en og en halv konsulentstilling ved kontoret.

11.5.4. Samesaker i Kirke- og undervisningsdepartementet

Kirke- og undervisningsdepartementet skal formelt godkjenne de samiske læremidler som Samisk utdanningsråd lar utarbeide. I praksis har departementet funnet det vanskelig å overprøve rådets vurderinger, blant annet fordi man ikke har samisktalende ekspertise. Det er derfor foreslått at godkjenningsmyndigheten overføres til utdanningsrådet fra 1. januar 1984.

Departementet har videre ansvaret for Mønsterplanen for grunnskolen. I denne er det, der det faller naturlig, tatt inn anvisninger på hvordan undervisningen skal foregå når man har samiske elever i klassen. Det er foreløpig ikke utarbeidet egne læreplaner for undervisning i samiske områder på samisk.

Under departementet finnes det en ordning som gjør det mulig for lærere å ta seg permisjon for å studere samisk språk ved universitet eller høyskole. Ordningen kom i stand for å øke antallet samiskspråklige lærere. Dersom man har arbeidet som lærer minst tre år på forhånd og binder seg til å undervise i distrikter med blandet språk (norsk/samisk) i minst fem år etter utdanningen, kan man få ett års permisjon med full lønn. Ordningen startet fra skoleåret 1962/63, og til og med skoleåret 1983/84 har 86 lærere benyttet seg av tilbudet. Den nærmere admi-

nistrering av ordningen er overlatt til skole- direktøren i Finnmark.

Kirke- og undervisningsdepartementet gir også enkelte prester permisjon med lønn for at de skal lære seg samisk. Denne ordningen har forløpere så langt tilbake som til 1848. For sogneprestene i Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Nesseby, Lebesby og Tana prestegjeld er det et ansettelsesvilkår at de er villige til å ta slik permisjon dersom de ikke behersker samisk på forhånd. Det samme gjelder for stillingen som stiftskapellan i Nord-Hålogaland med særlig oppgave å utføre prestetjenester for spredtboende samisktalende grupper. Prester i andre prestegjeld med samisktalende grupper kan tilstås permisjon etter søknad. Permisjonen gis for ett år, og prestene oppbærer full lønn. I tillegg ytes det et stipend til lærebøker og liknende, vanligvis på ca. 5 000 kroner. Utdanningen må være på universitetsnivå. De aller fleste har fulgt grunnfagsundervisningen ved Universitetet i Oslo, hvor man forsøkte å lage et eget opplegg for denne typen studenter. Dette lyktes imidlertid ikke da antallet studenter ble for lite. I den senere tid har det gjennomsnittlige tallet på prester med slik permisjon ligget på omtrent en pr. år. Etter permisjonsåret må prestene arbeide minst to år i samisktalende distrikter.

Fra 1. januar 1974 ble det opprettet faste stillinger som kirketolker i Karasjok og Kautokeino. I 1978 kom også Nesseby prestegjeld (som også omfatter Polmak sogn) inn under ordningen. Tidligere var tolketjenester i noen utstrekning blitt dekket av midler fra Nordlandske kirke- og skolefond. Tolkene er med prestene ved alle typer kirkelige handlinger, som gudstjenester, vigslar, begravelser, andakter og oppbyggelige møter. De tre stillingene som kirketolker er alle bistillingene. Både i Kautokeino og Nesseby deler to personer stillingen. Det er der knyttet en tolk til hvert av prestegjeldets to sogn. Det ble i 1983 bevilget ca. 49 000 kroner til hver kirketolkstilling.

11.5.5. Samesaker i Forbruker- og administrasjonsdepartementet

Sameavisene Sámi Áigi og Sagat mottar hvert år støtte fra den budsjettpost Statens informasjonstjeneste i Forbruker- og administrasjonsdepartementet har til fordeling blant politiske ukeaviser og spesielle publikasjoner. Sámi Áigi kom inn under ordningen fra avisen ble startet i 1979. Sagat fikk tidligere støtte fra ulike hold, blant annet fra Kirke- og undervisningsdepartementet og

fra den ordinære pressestøtten, men fra 1981 har også Sagat fått hele sin støtte fra denne posten. Støtten ytes som såkalt grunntilskudd og produksjonstilskudd. I 1983 fikk begge avisene 550 000 kroner i grunntilskudd og 235 950 kroner i produksjonstilskudd. I tillegg fikk Sámi Áigi 350 000 kroner i ekstraordinært produksjonstilskudd. Denne typen tilskudd, som også administreres av Statens informasjonstjeneste, gis til aviser som kommer i akutt fare for å måtte innstille driften.

11.6. OM EGEN SAMISK REPRESENTASJON I DE ØVERSTE STATSORGANER

11.6.1. Innledning

Spørsmålet om representative organer for samene kan ses som en del av den bredere problemstilling om samisk innflytelse i samiske saker. Som andre utløpere av debatten omkring denne problemstilling har det vært reist krav om samisk representasjon i de øverste statsorganer, Stortinget og regjeringen. Et synspunkt har her vært at samisk innflytelse er bedre sikret jo høyere oppe i statsapparatet samene er representert. Når det særlig gjelder samisk deltakelse på regjeringsnivå, har det dessuten vært et sentralt siktemål å få til en samordning av forvaltningens behandling av samesaker. I de følgende punkter gis det en oversikt over debatten omkring disse spørsmål.

Framstillingen i de følgende punkter gjelder samisk representasjon i de øverste norske statsorganer. Som et nordisk folk har samene også reist krav om representasjon i det fremste organ på nordisk nivå, dvs. Nordisk råd. Slik representasjon er ikke oppnådd, og argumentasjonen som har vært benyttet som avvisning av kravet, har først og fremst vært knyttet til at samene ikke har noen egen forfatningsmessig status. Dette spørsmålet har derfor særlig relevans for utvalgets drøftelse av grunnlovsspørsmålet og er av den grunn omhandlet i kapittel 10 (jfr. avsnitt 10.3). Dette må likevel ikke forhindre at man ser sammenhengen mellom representasjons-spørsmålene på norsk og nordisk nivå.

Foruten de nevnte krav om samisk representasjon i de øverste statsorganer skal her for fullstendighetens skyld også nevnes den debatt som fant sted fra siste halvdel av 1960-årene og utover på 1970-tallet angående opprettelse av en egen stilling som ombudsmann for samene. Betegnelsen ombudsmann er i denne sammenheng tvetydig. Dels er den benyttet om en juridisk rådgiver som

er ansatt av og arbeider for de samiske organisasjoner etter mønster av den svenske sameombudsmannsordning. Dels er det tale om en offentlig ansatt – i likhet med sivilombudsmannen, ombudsmannen for forsvaret og sivile tjenestepliktige, likestillingsombudet og forbrukerombudet – til særlig å vareta samiske interesser. Begge disse modeller har vært framme i debatten, men ingen av dem har vunnet tilstrekkelig oppslutning blant samene og hos myndighetene til å bli gjennomført i praksis. Siden midten av 1970-tallet er spørsmålet om en ombudsmann for samene i Norge kommet i bakgrunnen til fordel for andre samepolitiske krav, ikke minst de krav dette utvalg har til oppgave å vurdere nærmere.

11.6.2. Om samisk representasjon i Stortinget

Den følgende framstilling bygger i stor utstrekning på et upublisert arbeid av første-konservator Bjørn Aarseth ved Norsk folke-museum i Oslo.

Den første same på Stortinget var lærer Isak Saba fra Nesseby. Han representerte landdistriktene i Øst-Finnmark i to perioder fra 1906 til 1912. Han var valgt på sosialistisk liste, men ble samtidig oppfattet som en talsmann for de særlige samiske interesser.

Perioden fram mot 1925 var en aktiv tid for samisk interessekamp og organisasjonsarbeid. Men de samiske synspunkter fikk i begrenset grad gjennomslag i de politiske partier. Ifølge Per Otnes ble samene etter hvert lei av å bli avspist med usikre listeplasser i de vanlige partier (jfr. Otnes 1970 s. 139). Og i 1921 stilte derfor en del samer egen liste ved stortingsvalget i Finnmark. Listen oppnådde bare vel fem prosent av stemmene i fylket og ga ingen mandatgevinst.

I Nordland ble det også gjort et forgjeves forsøk på å oppnå representasjon på en ren sameliste ved stortingsvalget i 1924. Listen oppnådde bare 113 stemmer.

Etter disse to mislykkete forsøk på å oppnå samisk representasjon på Stortinget ved rene samelister, skulle det gå lang tid før dette ble prøvd på nytt. Dette skjedde først i 1969, da det igjen ble stilt en sameliste ved valget i Finnmark. Aksjonsutvalget bak samelisten sendte ut et opprop hvor det blant annet het:

«På bakgrunn av den oppståtte situasjon foran høstens Stortingsvalg ved at ingen av de politiske partiene i Finnmark som til nå har nominert sine kandidater har funnet samene skikket som talsmenn for seg i Norges Storting, retter vi følgende opprop til den samiske befolkningen i Finnmark:

Da representanter for den samiske minoritet, kystbefolkning, småbrukere, reineiere og

andre yrkesgrupper i Finnmark er tilsidesatt under nominasjonene, oppfatter vi dette som en organisert aksjon mot en mindretalls befolkning. Vi er tilhengere av demokrati, men skal dette virke rettfærdig overfor en minoritet, mener vi at tiden nå er inne til å forandre Norges grunnlov slik at samenes rett til representasjon i Norges Storting blir lovfestet.»

På det første ordinære landsmøte i Norske samers riksforbund i 1969 holdt Mikal Urheim et foredrag om en konsultativ statsråd for samesaker (jfr. nærmere i punkt 11.6.3). Urheim uttalte at det ville føre for langt for ham å drøfte spørsmålet om samisk representasjon på Stortinget (jfr. Urheim 1969 s. 5–6). Men i debatten etter Urheims foredrag kom enkelte av innleggene inn på dette spørsmålet.

Johan Klemet Kalstad framholdt at «representasjon i nasjonalforsamlingen, representanter valgt av folket, av samene» var en sak som han personlig mente var av vital betydning (jfr. NSR 1969 s. 60).

Peder Andersen uttalte at «...vi bør komme med krav om 4–5 representanter til Stortinget, utelukkende valgt av samer i Norge» (jfr. NSR 1969 s. 62).

Den såkalte Samefolkets liste oppnådde bare en helt begrenset tilslutning ved valget i 1969. Dette forhold, ved siden av at det ikke ble tatt initiativ til samelister i andre fylker, medførte at det ble reist krav om egen kvoteordning for samiske stortingsrepresentanter. Innledningsvis i valgprogrammet for Samefolkets liste fra 1973 ble det således uttalt om dette spørsmål:

«Det er beklagelig at Samefolkets Liste denne gang bare kan stilles i Finnmark. Problematikken angår også andre samiske bosettingsområder, der samene p.g.a. gjeldende valgordning har vanskelig for, eller ikke kan stille lister, eller støtte den nåværende liste.

Samefolkets liste vil derfor arbeide for innføring av samiske riksmandater, og for utvidelse av det samiske politiske perspektiv til alle samiske bosettingsområder og problemfelter.»

Et konkret forslag til egen samisk representasjon på Stortinget ble utarbeidet av Finnmark Venstre i 1974. Det ble foreslått følgende tillegg til § 58 i grunnloven:

«I tillegg til de etthundreogfemtifem (155) representanter fra rikets nitten (19) valgdistrikter velges på egne lister, med hele riket som valgsohn, to (2) representanter for den samiske befolkningsgruppe i Norge. Valget skjer på partipolitiske rikslister som kan brukes i alle rikets valgdistrikter.»

Forslaget ville også medføre en endring av grunnlovens § 57 ved at antallet stortingsrepresentanter ville øke med to til 157.

Finnmark Venstre oversendte sitt forslag til de samiske organisasjoner til uttalelse, men tanken om egne samiske stortingsrepresentanter fikk liten oppslutning der. Det eksisterer f.eks. ingen landsmøteuttalelser om saken som utvalget kjenner til.

I valgprogrammet for Samefolkets liste ved stortingsvalget i 1977 ble kravet om samiske stortingsmandater gjentatt. Men kravet falt ut i valgprogrammet fra 1981.

I NSR's landsmøteprotokoll fra 1978 finnes enkelte spredte utsagn om spørsmålet (jfr. NSR 1978 s. 17 og 37). Men i senere landsmøteprotokoller er samiske stortingsrepresentanter såvidt man kan se, ikke omtalt.

Tanken om egen samisk representasjon på Stortinget har i det hele tatt i etterkrigstiden aldri fått noen bred oppslutning fra samisk hold.

Spørsmålet om samisk innflytelse og representasjon kom i stedet etter hvert først og fremst til å dreie seg om kravet om opprettelse av et representativt folkevalgt samisk organ, som ble reist med full styrke på slutten av 1970-tallet (jfr. punkt 11.7.2).

11.6.3. Om en statsråd/statssekretær for samesaker

På det første landsmøte i Norske samers riksforbund i 1969 holdt Mikal Urheim et foredrag som han kalte «Konsultativ statsråd for samesaker» (jfr. NSR 1969 s. 45 flg.). Foredraget er trykt som egen publikasjon (Urheim 1969).

Urheims utgangspunkt i foredraget var «spørsmålet om samisk representasjon i styringsverket». Man kunne nærme seg dette spørsmål etter to hovedlinjer: «Først en administrativ linje på den ene siden, og på den annen en linje der selvstyretanken er ledetråd.» Urheim berørte begge disse forhold, men var primært opptatt av den administrative side av spørsmålet.

Med sikte på den nærmere drøftelse framholdt Urheim et viktig prinsipielt forhold når det gjelder forvaltningen i områder med geografisk integrerte folkegrupper (jfr. Urheim 1969 s. 6):

«En har ikke lenger bare med faglige avgrensede sektorer i forvaltningen å gjøre, men det oppstår avgrensning skapt av en annen folkegruppes eksistens. Og erkjenner man først gruppens eksistens, har det mindre for seg å bestride avgrensningen. ... Erkjennelsen er det vesentlige og bør danne grunnlaget» (uthevelsene gjort her).

Siden samene er geografisk integrert med den øvrige norske befolkning, hadde det etter Urheims syn «svært lite for seg å tenke

på en samisk forvaltning sideordnet med den vi har i dag». Det kunne ikke bli aktuelt med noen egen parallell samisk administrasjon som skulle omfatte den samiske folkegruppens totale livsprosess. Men i en felles administrasjon ville det gjøre seg gjeldende avgrensingsforhold på tvers av den faglig oppdelingen. Urheim framholdt i denne forbindelse (s. 7):

«Og denne avgrensningen er gitt ved at samene eksisterer. Samene er tallmessig i sterk minoritet, og i sameksistens med en overveldende majoritet vil avgrensingsspørsmålet ha vanskelig for å bli lagt merke til som slike spørsmål.»

Urheim la for sin del til grunn at det eksisterer et eget sett av saker som kan betegnes som samesaker. Og når disse saker er innbefattet i den felles administrasjon og splittet opp på administrasjonens spesialorganer, blir det et problem at samesakene ikke blir undergitt det nødvendige helhetssyn. Det kreves derfor ifølge Urheim et organ som samordner samesaker innen statsforvaltningen. Dette måtte være et organ der saksbehandlerne selv er samer. Det koordinerende organ måtte etableres på det nivå «der oppdelingen i administrative grener skjer eller begynner», dvs. «på departementsplanet». Urheim fortsatte (s. 8):

«Koordineringen av departementene skjer i regjeringen som kollegium. Dermed må den koordinerende instansen for samesaker være representert i dette kollegium, og inn i regjeringen får en neppe noe annet enn en statsråd.

Dermed skulle den ledende koordinators status være gitt. Men denne er ikke til stede i regjeringen som fagminister, men som en som har med alles – eller de flestes – fag å gjøre, og uten et departement å styre. Betegnelsen blir da minister uten portefølje eller konsultativ statsråd ...».

Den konsultative statsråd skulle ha til oppgave å informere de sentrale styresmaktene om samiske forhold. Statsråden skulle dessuten selv holde seg informert om hva som til enhver tid skjer med samesakene, og sørge for at vedtak blir gjennomført. Urheim framholdt videre (s. 9):

«En annen ting som taler for å gi den sentrale koordinatoren status som statsråd, er forholdet til Stortinget. Det antas at statsråden har adgang til å møte i Stortinget selv om denne bare er konsultativ. En har lov å anta – og har grunn til å tro at statsrådets nærvær også i stortingssalen i visse høve vil være formålstjenlig ut fra samisk synspunkt.»

I tilfelle man ikke kunne oppnå en statsråd for samesaker, var Urheim også inne på en alternativ løsning. Han uttalte (s. 9):

«Den sentrale koordinatoren for samesaker må i alle tilfelle få en viss autoritet. Det er videre ønskelig at vedkommende ikke er fast ansatt, men må gå med vedkommende regjering. Det kan derfor ikke være aktuelt med en lavere status enn statssekretær og saksområdet tilsier en statssekretær ved statsministerens kontor.»

Men Urheim tilføyde straks at på grunn av den karakter sakområdet har, ville det likevel være riktig å utnevne en konsultativ statsråd for samesaker. Han påpekte også (s. 18) at en slik ordning, forutsatt at denne statsråden virkelig fikk noe å si, ville være en ordning vi kunne være bekjent av utenfor landets grenser.

Urheim oppsummerte sitt syn på følgende måte (s. 14):

«Samene har anledning til å være med i landets styre og stell på allment grunnlag. Vi får bare håpe at de mer og mer kommer inn i alle organer i det felles styringsverket.

Men det må gis særlig rom for samer der samesaker behandles. I slik sammenheng bør medlemmer av råd, styrer og utvalg – helst også tjenestemenn – gå ut fra folket selv. Det må gis rom på alle plan – også på høyeste plan med representasjon i regjeringen ved en konsultativ statsråd for samesaker.»

Urheims forslag om en egen samestatsråd fikk en viss tilslutning i den etterfølgende debatt på landsmøtet, men det ble også reist en del motforestillinger. Blant annet ble det framholdt at det i første omgang var viktigere å styrke samenes organisasjoner framfor statsapparatet slik at organisasjonene kunne settes i stand til å føre en effektiv kontroll med de myndighetspersoner som behandlet samesaker, inkludert en eventuell samestatsråd.

Landbruksminister Bjarne Lyngstad, som var til stede på landsmøtet, uttalte blant annet (jfr. NSR 1969 s. 95):

«Som kanskje en del av dere kjenner til, er det et utvalg i arbeid, med fylkesmann Modalsli som formann, som nettopp har til oppgave å gå igjennom vår sentrale forvaltning. Utvalget har til oppgave å greie ut om vår sentrale forvaltning er tilfredsstillende slik den er i dag, eller om det er nødvendig med endringer og reformer. Også forslaget om konsultativ statsråd er sendt over til det nevnte utvalg. Jeg skulle imidlertid tro at det vil være nødvendig å ha et eget utvalg til å ta seg av denne sak. Jeg kunne tenke meg at det ville være en fornuftig måte å gå fram på. Og at denne utredning så blir lagt fram for organisasjonene.»

Modalsliutvalgets innstilling om den sentrale forvaltnings organisasjon ble lagt fram i 1970. Innstillingen er trykt som bilag til St.prp. nr. 85 for 1971–72. Såvidt man kan se, er spørsmålet om en egen statsråd for same-

saker ikke berørt i innstillingen. Det ble heller ikke oppnevnt noe eget offentlig utredningsutvalg til å se nærmere på spørsmålet. Innen Senterpartiet derimot fikk Urheim fullt gjennomslag for sitt forslag. Urheim hadde for øvrig redegjort for sine synspunkter om saken i et personlig brev til statsminister Per Borten allerede to år tidligere (jfr. NSR 1969 s. 35–36). Urheim ble på denne bakgrunn selv trukket inn i Senterpartiets programarbeid, og i valgprogrammet for stortingsvalget i 1969 het det blant annet:

«Senterpartiet vil gå inn for:

– at det oppnevnes en konsultativ statsråd for samesaker.»

Innen NSR fikk som nevnt forslaget om en konsultativ statsråd for samesaker en blanded mottakelse. En som i prinsippet sluttet seg til forslaget, Johan Klemet Kalstad, søkte i et foredrag på organisasjonens landsmøte i 1970 å stille opp et enda mer ambisiøst siktemål når det gjaldt spørsmålet om en samestatsråd, enn det Urheims modell ville innebære. Kalstads foredrag hadde tittelen «Hvorfor og hvordan skal samene få innflytelse på avgjørelser i saker som angår dem selv?» (jfr. NSR 1970 s. 60 flg.). Han uttalte der blant annet (s. 64–65):

«For det første gjentar jeg at jeg tilhører den gruppen som etterlyser en helhetsvurdering. Jeg kan ikke tro at det hjelper å kjøre fram enkeltsaker... Det må følgelig utarbeides en samepolitisk ramme hvor alle enkeltsaker vil inngå som deler... Et slikt arbeid vil ganske bestemt by på problemer. For det første vil et sameprogram gå ut over det som i dag synes å være mulig. Bare det at vi vil være med å bestemme framtidspolitikken er jo noe nytt. Videre vil det kreve et apparat vi i dag vanskelig kan drømme om en gang. Da planlegging i et moderne og komplisert samfunn er en nødvendighet, må vi også ha planleggere. Planlegging kunne skje i samarbeid mellom organisasjonene og administrasjonen. Når jeg nå nevner administrasjonen, så tenker jeg på en samisk administrasjon som har kun med samesaker å gjøre – saker angående samiske småbrukere, fiske, reindrift, skole osv. Jeg tenker også på administrasjonen på sentralt hold, en administrasjon ledet av en statsråd. Det vil da i praksis fungere som et departement. Administrasjonens arbeidsområde bør begrenses så langt råd er til samesaker» (uthevet her).

Utenom i Kalstads foredrag synes det som om tanken om en egen samestatsråd vant liten gjenklang innen de samiske organisasjoner. Den videre diskusjonen kom i stedet til å ta utgangspunkt i Urheims alternative løsning, en statssekretær for samesaker. Et utspill i denne forbindelse kom fra Landsdelskomiteen for Nord-Norge, som i sin innstil-

ling i 1972 blant annet foreslo følgende (jfr. NOU 1972:33 s. 175):

«Til samordning og oppfølging av særtiltak for samene bør opprettes et permanent statssekretærutvalg bestående av statssekretærene fra Miljøverndepartementet, Kommunaldepartementet, Landbruksdepartementet, Kirke- og undervisningsdepartementet og Samferdselsdepartementet. Statssekretærene for de øvrige departementer tilkalles etter behov. Det bør oppnevnes en ekstra statssekretær [uthevet her] i det departement som skal forvalte samesaker, og denne statssekretær er formann i dette utvalget.»

På grunn av den utvikling saken tok – både innenfor og utenfor de samiske organisasjoner – frafalt man etter hvert også innen Senterpartiet den opprinnelige støtte til tanken om en samestatsråd. Partiet sluttet seg i stedet til forslaget fra Landsdelskomiteen og uttalte i stortingsprogrammet for 1973–77 om dette:

«Senterpartiet går inn for at en skaper bedre samordning av planlegging og tiltak vedrørende samene. Dette kan skje ved at det oppnevnes et statssekretærutvalg under ledelse av en egen statssekretær for samesaker.»

Landsdelskomiteens innstilling ble vurdert i departementene, og regjeringens syn på de ulike forslag ble framlagt i St.meld. nr. 108 for 1972–73. Der framgikk det (s. 174) at regjeringen ville opprette et statssekretærutvalg til å ha ansvar for den sentrale framdrift av arbeidet med hele det foreslåtte utbyggingsprogram for Nord-Norge. Regjeringen antok (s. 166) at spørsmål om samiske forhold burde sortere under dette statssekretærutvalg. Landsdelskomiteens forslag om egen statssekretær og eget statssekretærutvalg for samesaker ble følgelig ikke fulgt opp.

Etter valget i 1973 ble en same, Ole K. Sara, utnevnt som statssekretær i Landbruksdepartementet. Det var dette departementet som på den tid hadde ansvaret for koordineringen av samesakene i sentralforvaltningen.

Det var likevel her ikke snakk om noen egen statssekretær for samesaker. Både spørsmålet om en slik statssekretær og i enda større grad spørsmålet om en egen samestatsråd kom utover på 1970-tallet i bakgrunnen for den mer allmenne problemstilling om en bedre samordning av samesaker i statsadministrasjonen. Statssekretær Sara framsto som en sentral initiativtaker i drøftelsene om dette spørsmålet, som ble ført både internt i sentralforvaltningen mellom de ulike departementer og mellom forvaltningen og de samiske organisasjoner. Blant annet ble det 10. mai 1978 holdt et større møte om saken med bred deltakelse både av

offentlige og private institusjoner og organisasjoner med tilknytning til samiske spørsmål.

En modell for bedre samordning av samesakene som i en periode syntes å ha en viss oppslutning både i forvaltningen og innen organisasjonene, var etablering av en egen avdeling for samesaker i Landbruksdepartementet med et reindriftskontor og et kontor for øvrige samesaker og med en ekspedisjonssjef som leder (jfr. blant annet stensilert referat fra møtet og NSR 1978 s. 22–23).

Det endelige utfall av disse diskusjoner ble fastlagt i løpet av 1980. Det ble da besluttet å overflytte en del av samesakene til et nytt sekretariat for samesaker i Kommunaldepartementet (jfr. punkt 11.5.2) samtidig som det skulle opprettes et eget statssekretærutvalg til å samordne denne type saker i sentralforvaltningen (jfr. punkt 11.4.9). Utvalget ledes av statssekretæren i Kommunaldepartementet.

Norsk sameråd ble forelagt denne omorganisering til uttalelse. Under behandlingen i samerådet fremmet Mikal Urheim på nytt sitt forslag om en egen statssekretær for samesaker tilknyttet statsministerens kontor. Men dette fikk ikke tilslutning i samerådet (jfr. Norsk sameråd sak 9/80).

Noe eget embete for en statsråd eller for en statssekretær for samesaker er således hittil ikke blitt opprettet.

11.7. BAKGRUNNEN FOR KRAVET OM NYE REPRESENTATIVE SAMISKE ORGANER

11.7.1. Opprettelsen av Norsk sameråd

Den offentlige debatt de senere år om nye representative organer for samer har i stor grad dreid seg om mulige alternative organer til erstatning for Norsk sameråd. Som bakgrunn for de senere års debatt skal det her gis et utdrag av de vurderinger som ledet til opprettelsen av Norsk sameråd.

I Samekomiteens innstilling av 1959 (inn tatt som vedlegg til St.meld. nr. 21 for 1962–63) ble opprettelsen av Samisk råd for Finnmark i 1953 sett som «det avgjorte gjennombrudd for den mer positive holdning til det særmerkete samiske samlivsmønster som okkupasjonstiden hadde lagt grunnlag for». I et eget punkt i innstillingen (s. 36–37) drøftet komiteen mulighetene for å bygge videre ut særskilte samiske samarbeidsorganer som kunne virke som rådgivende for både den lokale og den sentrale politiske administrasjon i behandlingen av saker som har særlig betydning for den samiske minoriteten.

Først og fremst pekte komiteen da på at

den så opprettelsen av Samisk råd for Finnmark som en nødvendig og overlag nyttig hending, som fylket burde ha all mulig honnør for. Men komiteen fant det likevel ikke tilstrekkelig med et fylkesråd, selv om det riktignok var slik at den avgjorte majoriteten av samer bodde i Finnmark. Komiteen anbefalte blant annet:

«De problemer samene står overfor i den sterkt dynamiske tid vi gjennomlever, former seg så ulikt i de ymse områder, at et fylkesråd i og for seg vanskelig kan være kompetent i det lange løp.

Komiteen er derfor enig om å gjøre framlegg om at det blir opprettet et norsk sameråd, som bør få et vidtgående mandat når det gjelder de saker det kan ta opp til behandling. Det bør således kunne ta opp saker både av økonomisk, sosial og kulturell betydning for samene.»

Rådet burde etter komiteens mening ikke være for stort og u håndterlig. Komiteen kunne tenke seg et medlemstall på syv. Alle medlemmer burde fortrinnsvis være samer og bli oppnevnt på en slik måte at flest mulig samiske interesser ble varetatt. Oppnevningen burde foretas av Kongen etter framlegg av fylkesmennene i de respektive fylker. Minst fire av medlemmene burde representere de fastboende samer, «som jo utgjør det overveiende flertall av den samiske befolkning, samtidig som reindriftens spesielle interesser blir varetatt av Reindriftssamenes Landsforening». Samene i fylkene sør for Finnmark burde ha minst tre representanter. Rådet burde ha fast ansatt konsulent med eget sekretariat. Sekretariatet burde legges til Finnmark.

Under drøftelsen av organspørsmålet kom komiteen også inn på spørsmålet om styrking av samisk selvfølelse som folkegruppe og dermed på spørsmålet om samarbeid mellom samene tvers over landegrensene. Uten intimt samarbeid mellom samene i Norge, Sverige og Finland – og eventuelt også Sovjetunionen – ville folkesolidariteten ikke kunne styrkes. I den forbindelse ble dannelsen av Nordisk sameråd i 1956 trukket fram, med henholdsvis fem, fire og tre representanter fra Norge, Sverige og Finland. Komiteen fremmet deretter følgende forslag:

«Komiteen er samstemmig om å rå til at dette nordiske sameråd får full offentlig godkjenning og at det norske sameråd går inn som et ledd i dette gjennom fem av sine representanter.»

I St.meld. nr. 21 for 1962–63, som ble utarbeidet på grunnlag av Samekomiteens innstilling, mente Kirke- og undervisningsdepartementet (s. 15) det kunne være nyttig at det ble opprettet et Norsk sameråd som kun-

ne tjene som konsultativt organ for de sentrale og regionale myndigheter. Forutsetningen måtte da være at rådet ble et rådgivende organ for fagadministrasjonen i spørsmål som særlig gjaldt den samisktalende befolkning. Et slikt organ skulle også sikre at den samisktalende befolknings syn på de forskjellige spørsmål kom til uttrykk.

Med hensyn til rådets sammensetning og oppnevning fulgte departementet stort sett samekomiteens forslag. Departementet mente imidlertid at det ville være riktig å knytte rådet til sentraladministrasjonen.

Når det gjelder nordisk samarbeid i samiske spørsmål, mente departementet at det ville være hensiktsmessig at samnordiske same-møter fortsatt ble holdt fra tid til annen for drøfting av saker av felles interesse. Men departementet foretok ellers ingen konkret oppfølging av Samekomiteens forslag om å gi dette samarbeid en offentlig institusjonell tilknytning gjennom Norsk sameråd.

Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget var enig i at det ble opprettet et Norsk sameråd med mandat og medlemstall som foreslått av departementet (jfr. Innst. S. nr. 196 for 1962–63 s. 475). Men komiteen mente at rådets medlemmer burde oppnevnes av Kongen etter forslag fra de samiske organisasjoner Samisk selskap og Norske reindriftsamers landsforening. I samsvar med Samekomiteens tilråding burde rådet ikke knyttes til sentraladministrasjonen, men ha sitt sekretariat i Finnmark hvor flertallet av samene bodde. Kirke- og undervisningskomiteen var også enig med Samekomiteen i at Norsk sameråd ved fem av rådets medlemmer skulle utgjøre den norske representasjon i Nordisk sameråd.

Som nærmere omhandlet i punkt 11.4.2 ble Norsk sameråd opprettet i 1964. Sekretariatet ble lagt til Karasjok. Noen formell tilknytning til det nordiske samarbeid om samiske spørsmål fikk Norsk sameråd ikke.

11.7.2. Krav om nye organer

Som nevnt holdt Mikal Urheim et foredrag om en konsultativ statsråd for samesaker på Norske samers riksforbunds første ordinære landsmøte i 1969. I foredraget kom Urheim også til en viss grad inn på spørsmålet om etablering av et «organ for kanalisering av folkeviljen i samesaker» (jfr. Urheim 1969 s. 14–15). Han la til grunn at «folkeviljen gjør seg gjeldende i den grad et organ er en forsamling av samer for samer ved samer». I forhold til det eksisterende Norsk sameråd mente Urheim at en samisk forsamling burde ha full offentlighet i saksbehandlingen

og organet burde få delegert noe myndighet til å avgjøre saker. Angående sammensetningen mente han at samerådet kunne organiseres om for å fylle den skisserte oppgaven som et offisielt organ for kanalisering av folkeviljen. «Antallet medlemmer må da bli langt større, og utpekningsmåten må bli valg av og blant samer.»

På styremøte 16.–17. juli 1976 oppnevnte Norske reindriftssamers landsforbund og Norske samers riksforbund et felles utvalg til å utrede spørsmålet om samenes offisielle status. Blant utvalgets oppgaver var å klarlegge hvilke rettighets- og statusspørsmål som burde løses i framtiden, antyde alternative løsninger av disse og legge fram forslag til en tempo- og prioriteringsplan for organisasjonenes arbeid med dette. På et møte 2. januar 1977 satte utvalget opp en nærmere ramme for sin utredning. Av de spørsmål som skulle undersøkes nærmere, var også «grunnlag for et evt. samisk parlament» (jfr. NSR 1978 s. 20).

I brev av 13. mars 1978 innbød Landbruksdepartementet NRL, NSR, Norsk seksjon av Nordisk sameråd, Norsk sameråd, Samisk utdanningsråd og Utviklingsfondet for de sentrale samiske bosettingsområder til et møte vedrørende samordning av samiske spørsmål i sentraladministrasjonen. NSR behandlet denne henvendelsen på styremøte 22.–23. april 1978 og uttalte blant annet (jfr. NSR 1978 s. 16–17):

«De samiske organisasjonene har tidligere motsatt seg at den rådgivende funksjon m.h.t. samiske spørsmål skal utøves av organer uten samisk innflytelse. Man har derfor også tidligere vært svært skeptisk til Norsk Sameråd i den utstrekning de samiske organisasjoner ikke har noen direkte innflytelse på dette rådets sammensetning.

Den praksis som departementet har benyttet ved oppnevning av medlemmer til Norsk Sameråd, hvor en rekke fremtredende samiske talsmenn i løpet av de siste årene har hatt sete, har medført at den tidligere skepsis er avtatt noe.

Norske Samers Riksforbund er innforstått med at det fra forskjellig hold er blitt foreslått at Norsk Sameråd oppløses. Det er i denne forbindelse blitt hevdet at de samiske organisasjoner, ved sine organer og de opprettede sekretariater, nå er istand til å ivareta den konsultative funksjon som Norsk Sameråd var forutsatt å skulle utøve.»

2. mai samme år ble henvendelsen fra Landbruksdepartementet også drøftet av det nevnte fellesutvalg mellom NRL og NSR sammen med arbeidsutvalget i NSR. I den forbindelse uttalte NSR blant annet følgende (jfr. NSR 1978 s. 17):

«NSR vil gi uttrykk for følgende synspunkter som er basert på en vurdering av hva som

best samsvarer med tradisjonell samisk demokratisk tankegang. Disse synspunktene må være prinsipielt tiltrådt av myndighetene før de samiske organisasjonene kan vurdere administrative reformer.

1. Registrering av den samiske befolkningen
  - rekursiv definisjon (ref. def. på finsk side)
  - samisk manntall på definisjonsgrunnlaget (ref. samemanntallet i Finland)
2. NRL og NSR må godkjennes som forhandlingspartnere for å
  - forhandle om tidsbestemte reformer
  - forhandle om samisk representativitet og legalitet på grunnlag av manntallet (Sameparlament, stortingsrepresentasjon etc.).»

NSR's landsmøte 14.–17. juni 1978 drøftet utkast til et samepolitisk program. I debatten kom flere av talerne inn på spørsmålet om et nytt samisk organ. F.eks. uttalte Aslak Nils Sara i den forbindelse blant annet (jfr. NSR 1978 s. 38):

«Det parlamentariske utgangspunktet har vært mønsteret for Sameparlamentet i Finland. Men vi må bygge på grasrota, dvs. de lokale samiid særviene og næringsforeninger.»

Sara reiste deretter spørsmål om hvilken status de store samekommuner skulle ha i et slikt system.

Egil Utsi berørte tanken om et samnordisk sameparlament med plass i Nordisk råd. Med hensyn til myndighet skulle et slikt parlament «administrere våre landområder og ha medbestemmelse ang. rikdommene i Same-land» (jfr. NSR 1978 s. 37).

På NSR's landsmøte 17.–19. juni 1979 fortsatte behandlingen av det samepolitiske programmet. I sin innledning om dette spørsmålet kom Leif Halonen blant annet inn på behovet for å forklare «at vi er samer, hvorfor vi er samer og hvem som er samer». Et av samenes problemer var ifølge Halonen «at vi stadig vekk må forklare hvorfor vi er og hva vi er». Og han tilføyde (jfr. NSR 1979 s. 33):

«Når vi har slått fast hvem som er same, så kan man gå til det skritt som man har gjort på finsk side, og dannet et parlamentarisk representativt organ, som kan være rådgiver for myndighetene i samiske saker.

Husker at statssekretær Skjølaas stilte spørsmålet om de samiske organisasjonene er nok representative. Jeg synes spørsmålet er legitimt. Det er klart at vi selv også stiller dette spørsmålet. Og vi er klar over at ingen andre er mer representative. Og når så statssekretær Skjølaas stiller det spørsmålet, så anser jeg det da riktig at myndighetene er med på å danne et sånt representativt organ, parlamentarisk organ som vi her snakker om. Vi tenker at dette organet skal erstatte Norsk Sameråd som rådgiver til den norske Regjering. Jeg mener også at dette organet

skal kunne være rådgiver for de norske myndigheter og arbeide på et nordisk plan.»

På et møte i Tromsø 15. november 1979 med representanter fra Norske reindriftssamers landsforbund, Norske samers riksforbund og Norsk seksjon av Nordisk sameråd ble det vedtatt å nedsette et utvalg til å forhandle med norske statsmyndigheter om samenes status. Ifølge et styrevedtak i NSR i sak 87/1979 ønsket man at utvalget blant annet skulle ha til oppgave å «skissere behovet og grunnlaget for å opprette en felles samisk folkeforsamling som er demokratisk valgt». På møtet i Tromsø ble det i tråd med dette fastsatt følgende mandat for utvalgets forhandlinger om dette spørsmål (jfr. vedlegg i brev av 17. november 1979 fra forhandlingsutvalgets formann Nils Jernsletten til Statsministerens kontor):

«Det opprettes et representativt samisk organ, som er demokratisk valgt. Valget skal bygge på en registrering av samer i hele landet. På grunnlag av registreringen utarbeides et manntall. Dette samiske felles organet har en form for forvaltningsfunksjon av samiske rettigheter og fondsmidler som avsettes til samisk næringsdrift og kultur, og det har forhandlingsrett overfor myndighetene i samiske spørsmål.»

Det framgikk deretter blant annet følgende av forhandlingsutvalgets mandat:

«Det oppnevnes et offentlig utvalg som skal utarbeide forslag om

- den praktiske gjennomføring av registreringen, som skal være ferdig innen utgangen av 1980,
- valgordning, som skal være ferdig innen første kvartal av 1981
- den status og myndighet som det samiske organet skal ha.

Valg til det representative samiske organet gjennomføres samtidig med stortingsvalget 1981.»

20. november 1979 avholdt som tidligere nevnt regjeringen et såkalt kontaktmøte i Vadsø med sikte på å belyse «saker som berører rettighetene til reindriftssamer eller andre befolkningsgrupper eller næringsgrupper i de samiske bosettingsområdene i Finnmark». Flere av talerne på møtet kommenterte spørsmålet om et nytt samisk organ. (Det foreligger et stensilert referat av hovedinnleggene på møtet utgitt av Statsministerens kontor.)

Formann i NRL Johan J. Eira refererte for sin del fra møtet en snau uke tidligere hvor det nevnte forhandlingsutvalget ble nedsatt, og redegjorde for utvalgets mandat. Til punktet angående et demokratisk valgt organ av samer sa Eira (jfr. Statsministerens kontor 1979 s. 22):

«Dette begrunnes med at det i dag egentlig ikke er en ansvarlig instans som alene har vært og kan ta seg av samesaker. Samesakene de sorterer under forskjellige departementer, under forskjellige utvalg og forskjellige organer, og det finnes ikke noen koordinering som gir noe resultat. Derfor er det ønske om å opprette et organ som samene selv velger på demokratisk vis.»

Formann i Samenes landsforbund Oscar Varsi gikk mot tanken om et sameparlament og uttalte i den forbindelse blant annet (jfr. sm. sted s. 23-24):

«Det er blitt nevnt et samisk parlament valgt på bakgrunn av et spesielt samisk manntall, hvor en samisk rase er definert. Dette parlamentet skal etter sigende få myndighet ut over de folkevalgte organer. Det er også nevnt vetorett overfor vedtak som måtte komme fra de folkevalgte organer. Det må bl.a. bety at de som ikke er samer i de samiske områder blir fratatt visse demokratiske og menneskerettslige rettigheter. Det betyr også at vanlige demokratiske spilleregler blir tilsidesatt, og de av dere som representerer de kommunale folkevalgte organer skal underlegges en myndighet som er valgt på bakgrunn av en spesiell rase, en rase som utgjør en liten del av landets befolkning. Vi vil be om at man stopper opp og tenker over konsekvensene.»

Varsi framholdt videre at hva samene gjelder, så var det helt uomtvistelig at de ikke hadde noe spesielt parlamentarisk representativt organ som bare hadde til oppgave å behandle samesaker. Og ut fra dagens situasjon var det heller ikke ønskelig og mulig å konstruere et slikt organ for derigjennom å løse de spesielle samepolitiske sakene på en bedre måte. Etter Varsis mening var dagens parlamentariske system i Norge så representativt for samene som noe system noensinne kunne bli, og de spesielle samepolitiske sakene kunne bare løses gjennom det demokratiet som allerede var bygd opp. Avslutningsvis i sitt innlegg ga SLF-formannen uttrykk for følgende (jfr. sm. sted s. 30-31):

«Vi må konstatere at norske myndigheter har vist stor velvilje særlig i etterkrigsårene til å legge forholdene til rette slik at samisk språk og kultur skal ha utviklingsmuligheter. Det står ikke på myndighetenes velvilje. Snarere er det mangel på evne og vilje til å utnytte de muligheter som myndighetene legger til rette. Derfor vil vi kategorisk avvise alle tanker om en egen samestat, samefylke eller et eget sameparlament. Med utvidet myndighet til å behandle de samepolitiske sakene har vi som før nevnt formannskaper, kommunestyre, fylkesting og storting. Dessuten har vi regjeringsoppnevnt Norsk Sameråd. Det man kan spørre seg er om Norsk Sameråd er representativ nok for alle grupper blant samene. I dag er NRL representert i Norsk Sameråd. Vi vil stille spørsmålet om det ikke ville være naturlig at jordbrukssamer, fiskesamer og de fagorganiserte

samer osv. var representert i Norsk Sameråd. Først da ville man ha et for samene representativt organ til å behandle de samepolitiske sakene. Et organ valgt med bakgrunn i et spesielt rasistisk manntall må være et langt tilbakeskritt for demokratiet som våre forfedre har kjempet for.»

Representanten for Porsanger kommune, Oluf Skarhol, advarte også mot sameparlament og manntall (jfr. sm. sted s. 71):

«Jeg tror, og jeg må si det slik, at hvis det er snakk om et sameparlament eller en avstemning på bakgrunn av et manntall, så vil man skape et problem, tror jeg, som får uanede følger. Jeg tror at først da skapes det kløfter.»

Formann i Norsk sameråd Harald Samuelsberg tok til orde for at spørsmålet om manntall og øvrige stridsspørsmål burde avklares ved en folkeavstemning blant den samiske befolkning (jfr. sm. sted s. 14).

I regjeringskonferanse 7. januar 1980 traff regjeringen vedtak om at det skulle settes i verk forskjellige tiltak av betydning for den samiske befolkning i Norge. Tre av tiltakene hadde særlig sammenheng med debatten om representative organer for samene.

Det gjaldt for det første en utvidelse og styrking av Norsk sameråd. Et utkast til en utvidelse av rådet ville bli forelagt NSR, SLF, Finnmark fylkeskommune og kommunene i Finnmark, og man forutsatte at det nye råd ble oppnevnt fra 1. juli 1980 når funksjonstiden for det eksisterende råd løp ut.

For det andre vedtok regjeringen at spørsmålet om etablering av kommunale folkevalgte organer som ledd i forvaltningen av statens umatrikulerte grunn i Finnmark skulle utredes.

For det tredje skulle det utarbeides utkast til mandat for en utredning av samenes rettigheter til land og vann og andre juridiske spørsmål, derunder spørsmålet om eget manntall for samer og eventuelle representative organer valgt ved direkte valg.

På landsstyremøte i SLF 1. februar 1980 ble Norsk sameråds organisasjon og virksomhet tatt opp til behandling. Innledningsvis i sitt vedtak uttalte landsstyret (jfr. SLF landsstyreprotokoll nr. 2 s. 10 flg.):

«Samenes Landsforbund har ved flere anledninger uttrykt en avvisende holdning til alle tanker om et sameparlament valgt på bakgrunn av et spesielt manntall. Senest på Regjeringens kontaktmøte i Vadsø den 20. november 1979 uttrykte vi vår skepsis til at forandringer i det bestående vil ha noen verdi hverken for samene eller for det totale fellessamfunn vi er en del av. Senere har Stortingspresident Guttorm Hansen uttalt at et sameparlament vil være et fremmedele-

ment i vårt parlamentariske system. Dette kan Landsstyret slutte seg til.»

I vedtaket gikk man deretter over til å drøfte Norsk sameråd, og det ble stilt spørsmålstegn ved om rådet i sin eksisterende form var representativt nok for hele den samiske befolkning. SLF's landsstyre mente for sin del at rådet var for lite representativt for samene, og landsstyret var derfor av den oppfatning at Norsk sameråd burde utvides slik at det fikk en bredere representasjon blant den samiske befolkning. Rådet var etter landsstyrets syn altfor mye dominert av akademikere, mens næringer som jordbruk og fiske ikke var representert i det hele tatt, selv om disse var tradisjonelle samiske næringer. Det var derfor nødvendig å ta næringsmessige og geografiske hensyn når et nytt Norsk sameråd skulle utnevnes. Dessuten burde man bestrebe seg på å få en noenlunde lik kjønnsfordeling. Et utvidet Norsk sameråd burde ha minst 25 representanter. Det burde få et bredere mandat og et sterkere sekretariat. Med hensyn til organets representasjon antydet landsstyret følgende geografiske fordelingsnøkkel:

«Tana, Nesseby, Kautokeino, Porsanger og Sør-Varanger i Finnmark bør få en representant hver. [Her er formodentlig Karasjøk falt ut. Utvalgets anmerkning.] Dessuten får kommunene Alta, Kvalsund og Lebesby en felles representant. Nord-Troms og Sør-Troms bør få en representant hver. Tysfjord og Hamarøy en representant hver og dessuten områdene Helgeland og Ofoten en representant hver. Snåsa og Røros bør få en felles representant. Fylkeskommunene Nordland, Troms og Finnmark bør få en representant hver. Dessuten bør organisasjonene Samenes Landsforbund, Norske Samers Riksforbund, Norske Reindriftssamers Landsforbund, jordbruksorganisasjonene, fiskerorganisasjonene være representert med en representant hver.»

SLF's landsstyre foreslo dessuten at en særskilt formann ble utnevnt av regjeringen. Man ville også anmerke at Norsk sameråd nødvendigvis måtte bli et politisk organ «hvorfor statlige institusjoner, som f.eks. Universiteter ikke kan innpasses i rådet og dens funksjon».

Spørsmålet om et representativt demokratisk valgt samisk organ ble berørt i to av uttalelsene fra NSR's landsmøte 6.-7. juni 1980. I tilknytning til en beklagelse over Stortingets vedtak om utbygging av Kautokeino-Alta-vassdraget uttalte landsmøtet (jfr. NSR 1980 s. 119) for det første at ethvert inngrep i samiske bosettingsområder er «i strid med gjeldende rett, så lenge samenes fundamentale og legitime rettigheter ikke er avklart og det ikke er opprettet et representativt, demo-

kratisk valgt samisk organ». Vedrørende den kommende samerettsutredningens mandat uttalte landsmøtet dernest at «... utredningen av et representativt demokratisk valgt samisk organ bør tas ut som en delutredning og gjennomføres snarest».

Kravet om delutredning av organspørsmålet ble også framsatt i en uttalelse fra NRL's landsmøte, som fant sted 10.-12. juni 1980. Når det gjelder omorganiseringen av Norsk sameråd, fattet NRL's landsmøte ellers følgende vedtak:

«Et utvidet Norsk Sameråd godtas som en midlertidig ordning inntil spørsmålet om et folkevalgt samisk organ er ferdig utredet og behandlet. Det er en forutsetning at det virkelig er samiske interesser som blir representert i rådet, og likeledes at rådet utelukkende får rådgivende oppgaver overfor myndighetene. Rådet kan verken tre i stedet for de samiske organisasjoner eller for et folkevalgt organ. Om disse forutsetninger viser seg ikke å bli oppfylt, må NRL ta sitt forhold til Norsk Sameråd opp til ny vurdering.»

Etter flere års forberedende drøftelser ble et samepolitisk program vedtatt på den 11. nordiske samekonferanse 16.-19. juni 1980 i Tromsø. Programmet inneholder blant annet følgende punkt angående organspørsmålet (jfr. Nordisk sameråd 1980 s. 11):

«I hvert land godkjennes ved lov en representativ samisk forsamling eller et representativt samisk organ. Dette kan være et felles organ bestående av samenes hovedorganisasjoner eller en direkte valgt forsamling.»

Når det velges en representativ forsamling, så har ifølge programmet de same stemmerett som er registrert i et samisk manntall. Det skal opprettes et samisk register ut fra følgende retningslinjer:

«Som same ... ansees:

- den som har samisk som førstespråk, eller den som har far, mor eller en av besteforeldrene med samisk som førstespråk, eller
- den som anser seg selv som same, og som fullt ut innordner seg samenes samfunnsorden, og det representative samiske organet godkjenner vedkommende som same, eller
- den som har far eller mor som er same etter de vilkårene som er nevnt ovenfor.»

De norske sameorganisasjonene som deltar i Nordisk sameråd, NRL og NSR, har reservert seg mot denne definisjon av same i Det samepolitiske programmet.

Programmet gir ellers uttrykk for at den samiske representative forsamling eller det representative organ skal ha bestemmende myndighet i spesielle saker og forhandlings-

og rådgivende myndighet i andre samiske saker.

På SLF's landsmøte 27.-28. juni 1980 kom formann Oscar Varsi inn på organspørsmålet i sin åpningstale. Han berørte i den sammenheng først den forestående omorganisering av Norsk sameråd. SLF var ifølge Varsi den som sterkest hadde gått inn for en omorganisering og utvidelse av rådet, og han tilføyde blant annet (jfr. SLF: Særutskrift 1980 s. 9):

«Intensjonen bak vårt engasjement i denne sak var først og fremst å få Samerådet med så bred geografisk representasjon, at det dekket de fleste områdene hvor samene bor. Dernest at de viktigste næringene i de samiske områdene fikk sin naturlige representasjon, og sist men ikke minst: at sammensetningen i rådet fikk et folkevalgt preg, i og med at de respektive kommuner, fylker og organisasjoner fikk peke ut sine representanter. Den politiske sammensetningen i rådet ville da gjenspeile det styrkeforholdet som de ulike politiske partiene har i kommunene og i fylkestinget. Videre var vår mening at Samerådet måtte sortere under et annet fagdepartement enn Landbruksdepartementet hvor reindriftssakene sorterer under. På denne måten ville man få kultursakene bort fra reindriftskontoret i Landbruksdepartementet for derigjennom sikre at ikke de andre samesakene kom i skyggen bak sakene vedrørende reindriften.»

Varsi ga uttrykk for at SLF hadde vunnet gehør for dette syn hos myndighetene og opplyste at regjeringen i nær framtid skulle utnevne det nye samerådet, som ville få 18 medlemmer (jfr. nærmere i punkt 11.4.2 foran). To forhold ga imidlertid grunn til skuffelse i den anledning. Varsi uttalte (jfr. sm. sted s. 10):

«Jeg hadde ventet at kommunene og fylkestinget som jo er politisk styrte enheter, viste mer interesse for en for samene så viktig sak som oppnevningen av Norsk Sameråd. For meg virker det som om de politiske partiene spesielt i Finnmark, gir blaffen i hva som skjer med de samepolitiske sakene og overlater disse gjerne i hendene på tilfeldige interessegrupper. Jeg har nemlig fulgt med i hvordan kommunene i Finnmark behandlet forslagene om representanter til Samerådet. Jeg hadde ventet og som var SLF's intensjon, at valgene i kommunene gjenspeilet det politiske styrkeforholdet som partiene har. Men i og med at disse valg ikke ble lagt frem for kommunestyrene som den politiske myndighet i kommunene, så er jeg redd for at Norsk Sameråd får en sammensetning som ikke står i forhold til den politiske styrken partiene har eksempelvis i Finnmark. ...

Det andre som jeg er skuffet over i denne sak, er at regjeringen synes å ha gått i fra sin opprinnelige beslutning om at regjeringen skulle oppnevne formann i Samerådet. Eiter det jeg har forstått, er dette overlatt til rådet selv. Også dette synes jeg er blitt en svakhet ved det nye samerådet, fordi det blir en tilfel-

dighet som avgjør hvem som skal lede samerådet i kommende fire år.»

Varsi kommenterte også tanken om et sameparlament slik dette var kommet til uttrykk i Nordisk sameråds samepolitiske program, og uttalte om dette (jfr. sm. sted s. 16-17):

«Når det gjelder et sameparlament – eller det som i programmet blir beskrevet som «representativ forsamling» – som styrings- og forvaltningsorgan for samisk selvstyre, så har vi avvist dette tidligere. Et slikt system baserer seg på grensesettinger i befolkningen, ikke alene på etnisk bakgrunn, men at man skal innordne seg et bestemt politisk system – Siida-systemet – før man kan bli registrert som stemmeberettiget. Man skal ikke ha stor fantasi for å skjønne hvilke tilstander som uvilkårlig vil oppstå i de grender, bygder, kommuner og områder hvor denne «samenes grunnlov» måtte bli satt ut i livet.»

I en uttalelse av 17. januar 1981 om Alta-saken ba Nordisk sameråd den norske regjering om å ta initiativ til nye samtaler med de samiske hovedorganisasjonene «med formål å gjenopprette normale forhold mellom myndighetene og samene, og å gi samene en reell innflytelse på sin egen situasjon gjennom et samisk folkevalgt organ» (jfr. Nordisk sameråd protokoll 1/1981).

Ved kongelig resolusjon av 22. januar 1981 oppnevnte regjeringen et utvalg til å vurdere etablering av kommunale folkevalgte organer som ledd i forvaltningen av den umatrikulerte grunnen i Finnmark. I likhet med omorganiseringen av Norsk sameråd og opprettelsen av Samerettsutvalget var dette en oppfølging av vedtaket på regjeringskonferansen vel ett år tidligere.

Med sikte på drøftelsene på møtet mellom kommunalministeren og de samiske organisasjoner 17. februar 1981 i Kautokeino sendte NSR 5. februar et brev til Kommunaldepartementet med angivelse av de spørsmål organisasjonen ønsket å ta opp på møtet. I brevet het det blant annet:

«En direkte valgt samisk delegasjon (folkevalgt organ) opprettes snarest, og den får i første omgang rådgivende myndighet og avgjørelsesmyndighet på nærmere avgrensede saksområder. Dens fremtidige myndighetsområde reguleres i henhold til Samerettsutvalgets framlegg. Arbeidet med opprettelsen prioriteres i Samerettsutvalgets arbeid, og en delutredning i saken legges fram så snart som overhodet mulig.»

I et annet punkt i brevet ba NSR om at utvalget som skulle vurdere etablering av kommunale folkevalgte organer som ledd i forvaltningen av den umatrikulerte grunnen

i Finnmark skulle samordne sitt arbeid med arbeidet til Samerettsutvalget slik at utvalget bygde på Samerettsutvalgets endelige resultater og framlegg og ikke foregrep Samerettsutvalgets arbeid.

NRL sendte også brev til Kommunaldepartementet angående det forestående møte i Kautokeino. Brevet var datert 9. februar 1981 og var tilnærmet helt sammenfallende i innhold med brevet fra NSR.

På Kautokeino-møtet ble regjeringens synspunkter framlagt i form av en ti-punktsliste. Som nevnt i punkt 11.1.1 foran stilte regjeringen seg der positiv til spørsmålet om eget folkevalgt organ for samene, f.eks. slik det er gjennomført i Finland, og Samerettsutvalget ville bli bedt om å prioritere utredningen av dette spørsmål på linje med grunnlovsspørsmålet. Regjeringen bekreftet dette syn i langtidsprogrammet for 1982-85 (jfr. St.meld. nr. 79 for 1980-81 s. 136).

Regjeringen uttalte også i ti-punktslisten at den i samsvar med ønske fra sameorganisasjonene var innstilt på at utvalget for umatrikulert grunn i Finnmark skulle bygge sin innstilling på Samerettsutvalgets arbeid. Arbeidet i dette utvalget ble således stilt i bero, og utvalget ble senere formelt oppløst.

Under drøftelsene på Kautokeino-møtet ble organspørsmålet berørt i flere av innleggene (ifølge et stensilert referat utgitt av Kommunaldepartementet).

Kommunalminister Harriet Andreassen sa at hun regnet med at Samerettsutvalget ville komme med et forslag om et folkevalgt organ for samer. Den finske modell var blitt spesielt nevnt i mandatet fordi justisministeren kjente til denne. Men hensikten var ikke å gi utvalget noe bestemt pålegg. Harriet Andreassen mente at et samisk folkevalgt organ måtte bli det som uttalte seg på vegne av samene istedenfor organisasjonene.

Formann i NSR Ole Henrik Magga presiserte at organisasjonene ikke dermed skulle nedlegges, men at man ville bort fra dagens situasjon. «Samespørsmål gjort til diskusjon bare om hva organisasjonene mener, er uholdbart, og gir ikke noe uttømmende uttrykk for hva samene mener.»

Hans Eriksen fra SLF sa at også samene styres av folkevalgte organer. «Samene i dag har muligheter til å være med i alt styre og stell. Det vil være livsfarlig å lage et organ som skal styre samene alene.» SLF ønsket ikke en ordning som i Finland.

Harriet Andreassen presiserte i den forbindelse at det i første rekke dreide seg om et rådgivende organ som Norsk sameråd med større myndighet på mer begrensede områ-

der. Angående et eventuelt direkte valg reiste hun spørsmålet om det ville la seg gjøre å engasjere den store del av samene i et eget samevalg.

Hans Eriksen mente ordningen med Norsk sameråd var bra. Her var det utpekt medlemmer av folkevalgte organer. Dette var noe man måtte utvikle bedre. Norsk sameråd burde være uten representasjon fra organisasjonene. I så fall hadde det vært folkevalgt.

Alf Isak Keskitalo fra NSR gikk inn for et direkte valgt samisk organ og mente at det med de tekniske ressurser Statistisk sentralbyrå rådde over, ville være mulig å opprette et prøvemannntall allerede ved stortingsvalget til høsten samme år, dvs. 1981. Harriet Andreassen anså dette for urealistisk.

På NSR's landsmøte 19.-22. juni 1981 vedtok man følgende uttalelse om samisk folkevalgt organ (jfr. NSR 1981 s. 161):

«NSR krever at det snarest mulig må opprettes et samisk folkevalgt organ med bakgrunn i et samisk manntall. Myndighetenes offentlige råd, f.eks. Norsk Sameråd er ikke representative for den samiske befolkning.»

Spørsmålet om representativt organ for samene ble også tatt opp til behandling på SLF's landsmøte 3.-5. juli 1981. I sin resolusjon om spørsmålet uttalte landsmøtet innledningsvis (jfr. SLF: Utdrag 1981):

«En eventuell innføring og gjennomføring av visse forvaltningsmessige reformer, vil selvfølgelig måtte reise vidtgående konsekvenser for hele Norges konstitusjon – ikke bare for den samiske befolkning, men også i stor grad hele vårt folk. Derfor vil det være viktig å analysere og vurdere de bestående folkevalgte organer om hvordan disse virker generelt for befolkningen og spesielt for samene, før man kan gå hen å vurdere alternative og nye organer.»

Landsmøtets uttalelse fortsatte deretter slik:

«Samenes Landsforbund mener at styringen av samene må kanaliseres til eksisterende folkevalgte organer. Uansett styringsmodell må den organiseres slik at modellen gir en gjenspeiling av den politiske balansen i området. Et sameparlament valgt på grunnlag av et samemannntall er ikke et egnet organ i så måte. Styringsorganet må sammensettes av valgte representanter fra samekommunene etter et angitt forholdstall.»

Finnmark Arbeiderparti avholdt en egen samepolitisk konferanse 8.-9. august 1981. I en uttalelse fra konferansen ga fylkespartiet uttrykk for at det på den daværende tidspunkt ikke ville ta stilling til spørsmålet om opprettelse av et eget folkevalgt organ for samene. Samerettsutvalget ble i den anledning gitt full støtte i det utredningsarbeid som pågikk i henhold til utvalgets mandat og

regjeringens langtidsprogram for 1982-85 (jfr. foran).

I sine programmer for stortingsvalget i 1981 gikk følgende partier inn for opprettelse av et nytt samisk folkevalgt organ: Sosialistisk venstreparti, Venstre, Rød valgallianse, Norges kommunistiske parti og Samefolkets liste. Senterpartiet gikk i sitt program inn for «at Norsk Sameråd eller et tilsvarende organ blir satt i stand til å virke som et aktivt rådgivende organ i saker av betydning for samene».

Kort tid etter valget ble Kåre Willoch intervjuet av Sameradioen. Intervjueren henviste til at man fra samisk hold kjempet for et samisk parlament, og spurte om Willoch var villig til å anerkjenne parlamentet som et offisielt samisk organ, som representativt for samene. Willoch svarte (iflg. lydbandopptak):

«På dette spørsmål kan vi jo ikke svare bestemt før utredningen er ferdig, men vi stiller oss positivt til tanken om en representativ, rådgivende institusjon. Derimot ser vi små muligheter for et parlament for en bestemt folkegruppe med besluttende myndighet, for det ville jo bety at andre deler av Finnmarks befolkning ville få mindre medbestemmelsesrett, og det ville reise problemer som vi ikke har oversikt over. Jeg tror få nu tenker seg noe mer enn et rådgivende organ, og det vil i seg selv være svært viktig.»

NRL avholdt en tillitsmannskonferanse 9.-11. februar 1982 hvor man også kom inn på spørsmålet om et samisk folkevalgt organ (jfr. NRL: Tillitsmannskonferanse 1982). En arbeidsgruppe på konferansen gikk inn for å opprette et folkevalgt organ med besluttende myndighet. «Vi vil ikke ha noe nytt ekspedisjonsorgan a la Norsk Sameråd», ble det uttalt. Avgjørelsesmyndighet skulle overføres til det samiske folkevalgte organ fra etablerte organ. Det ble antydnet at organet burde organiseres med utgangspunkt i reindriftsenhetenes oppbygging: siida – distrikt – område – sameparlament. I debatten ble det gitt uttrykk for at det var nødvendig med et folkevalgt organ. Samene må selv få være med å bestemme politikken i saker som angår dem selv. Det ble videre framholdt at de ulike oppfatninger kan diskuteres og brytes i et slikt organ. Med hensyn til organets kompetanse ble det uttalt at det måtte behandle «alle saker som angår den samiske befolkning».

Organspørsmålet ble også behandlet på NRL's landsmøte 15.-17. juni 1982. Landsmøtet uttalte om dette (jfr. NRL 1982 s. 14-15):

«Når det gjelder spørsmålet om folkevalgt samisk organ, støtter landsmøtet opprettel-

sen av et slikt organ. Imidlertid må det være en betingelse at organet får beslutningsmyndighet i alle spørsmål som spesielt gjelder den samiske befolkning.

Det er ikke tilstrekkelig at organet får en rent rådgivende funksjon som de sentrale myndigheter ikke må ta hensyn til.

Det folkevalgte samiske organet må få myndighet til å utøve en reell disposisjon over naturressursene i områder hvor samisk næring utøves. Det er derfor naturlig at reindriften får en sterk representasjon i et slikt organ.

Det folkevalgte samiske organ må ha myndighet til å trekke retningslinjer for totalutnyttelse av naturressursene i samiske områder, men det må ikke innebære en svekkelse av reindriften egen styrings- og beslutningsmyndighet.

Styret skal ta hensyn til debatten på landsmøtet i sitt videre arbeid med saken.»

På NSR's landsmøte i juni 1982 ble det fra en arbeidsgruppe innen forbundet framlagt et relativt detaljert utkast til mandat for og valg til et samisk folkevalgt organ, kalt Sámi albmotčoahkkkin. Utkastet hadde først (iflg. en kopi tilsendt utvalget) en kort fortale hentet fra Nordisk sameråds samepolitiske program:

«Vi samer har vår egen historie, våre tradisjoner, vår egen kultur og vårt eget språk. Fra våre forfedre har vi fått i arv rettigheter til land og vann og våre næringsrettigheter.

Det er vår umistelige rett å ta vare på og utvikle våre næringer og våre samfunn, ut fra våre egne felles vilkår, og vi vil i fellesskap ta vare på marker, naturrikdommer og vår nasjonale arv til de kommende generasjoner.»

Ifølge utkastet skulle organet ha følgende mandat eller kompetanse:

- «1) Sámi albmotčoahkkkin har rett og plikt til å uttale seg om saker som spesielt angår den samiske befolkning og deres rettigheter.
- 2) Sámi albmotčoahkkkin har avgjørende myndighet i spesielle saker som fremmes ved lov eller bestemmelser så som
  - spørsmål av prinsipiell betydning angående ressursforvaltning og
  - rettigheter i samiske bruksområder
  - fordeling av midler til samisk formål, som pengemidler bevilget over statsbudsjettet
  - eventuelt andre saker
- 3) Sámi albmotčoahkkkin har rett til å fremme forslag til lover og bestemmelser som ligger i den samiske befolknings interesse. Forsamlingen har også denne rett når det gjelder endringer av eksisterende lover og bestemmelser.
- 4) Sámi albmotčoahkkkin påser at lover og bestemmelser som tar sikte på å fremme den samiske befolknings interesser og rettigheter, blir iverksatt og fulgt.
- 5) Nye lover og bestemmelser som særskilt angår den samiske befolkning og deres rettigheter skal ikke vedtas eller iverksettes uten at Sámi albmotčoahkkkin har hatt mulighet til å uttale seg.

6) Inngrep i samiske bruksområder som berører den samiske befolknings rettigheter kan ikke gjennomføres uten godkjenning av Sámi albmotčoahkkkin. Sámi albmotčoahkkkin må ha 3/4 flertall i avgjørelse av slike saker. Sámi albmotčoahkkkin utarbeider et kart over slike samiske bruksområder, med beskrivelse av hevdvunnen samisk bruk, (definisjon av samisk brukshevd).

7) Sámi albmotčoahkkkin har ansvar for å føre det samiske valgmanntallet, til å sette opp valgkretser på grunnlag av det samiske manntallet, og til å gjennomføre valg av representanter til Sámi albmotčoahkkkin, ifølge lover og forskrifter.

8) Sámi albmotčoahkkkin fremmer forslag til lover og bestemmelser angående

a) Sámi albmotčoahkkkin, vedtekter og mandat

b) Sámi albmotčoahkkkin, valgmanntall, valgkretser og valgordning.

9) I helt spesielle saker har Sámi albmotčoahkkkin myndighet til å avholde folkeavstemning blant samer. Dette kan gjøres i enkelte og/eller i alle valgdistrikter.»

Utkastet inneholdt følgende forslag til regler om stemmerett og valgbarhet:

«1) Det føres et samisk valgmanntall over personer som har stemmerett i valg av representanter til Sámi albmotčoahkkkin.

2) Stemmerett i valg av representanter til Sámi albmotčoahkkkin har norske statsborgere og/eller samer som har bodd i Norge de siste to (2) år og

a) har fylt 18 år i valgåret

b) lært samisk som sitt første språk eller

c) som har en av foreldrene eller besteforeldrene med samisk som førstespråk eller

d) som har en av foreldrene ført opp i det samiske valgmanntallet.

3) Personer som ikke fyller vilkårene under 2 a, b, eller c, kan søke Sámi albmotčoahkkkin om å bli ført opp i det samiske valgmanntallet.

Sámi albmotčoahkkkin kan etter slik søknad føre opp i det samiske valgmanntallet personer som

a) ansees å være av samisk opprinnelse

b) er gift med en person som er ført opp i det samiske valgmanntallet, og som har bodd og bor i et samisk samfunn. [Bokstav b var et mindretallsforslag fra arbeidsgruppen. Utvalgets anmerkning.]

4) Som representanter til Sámi albmotčoahkkkin kan velges personer som er ført opp i det samiske valgmanntallet.»

Ifølge utkastet skulle medlemmene til organet velges distriktsvis, slik at det ble stilt valgliste for hvert distrikt. Hver valgliste skulle inneholde minst dobbelt så mange navn som distriktets representanter. Rekkefølgen av kandidatene skulle kunne prioriteres av velgeren. Rett til å foreslå kandidater skulle tilkomme alle personer som var oppført i manntallet. Organet selv skulle opprette et valgstyre til å forberede valget, innhente

og godkjenne valglister, føre manntallet og ellers være ansvarlig for valgoppgjøret.

Med sikte på organisering av valg på det første ordinære Sámi albmotčoahkkin foreslo utkastet at det skulle oppnevnes et foreløpig valgstyre med to medlemmer fra henholdsvis NRL, NSR og SLF i tillegg til et regjeringsoppnevnt medlem og en valgteknisk konsulent uten stemmerett.

Ved oppretting av valgdistrikter skulle det samiske manntallet legges til grunn. Områder med spredt samisk bosetting skulle kunne ha forholdsvis flere representanter i forhold til manntallet enn områder med samisk majoritet, indre Finnmark. Utkastet inneholdt følgende forslag til inndeling i 12 valgkretser: Varanger, Tana, Porsanger, Kvalsund, Alta, Karasjok, Kautokeino, Nord-Troms, Sør-Troms, Nordland, Trøndelag, Sør-Norge. I tillegg ble det foreslått utjevningsmandater. Det ble antydnet at Tana, Karasjok og Kautokeino burde ha tre representanter hver og at Porsanger-, Kvalsund- og Alta-distriktene burde ha to hver. For øvrig ble det ikke tatt stilling til mandatfordelingen.

I utkastet på NSR's landsmøte ble det videre foreslått at valg skulle avholdes hvert fjerde år. Det måtte tas hensyn til samisk næringsutøvelse ved tidsplassering av valg.

Når det gjelder organets administrasjon, foreslo man i utkastet til slutt følgende:

- «1) Sámi albmotčoahkkkins administrasjonsspråk er samisk.
- 2) Det opprettes fast sekretariat.
- 3) De valgte representantene fungerer på heltid med full lønn.
- 4) Sámi albmotčoahkkin velger president for hver valgperiode.
- 5) Sámi albmotčoahkkin velger styringsråd på 7 personer for hver valgperiode.
- 6) Administrasjonsutgiftene dekkes over statsbudsjettet.»

Utkastet ble etter landsmøtet sendt NSR's grunnorganisasjoner til uttalelse.

I et nytt intervju med Sameradioen 15. august 1982 ble statsminister Kåre Willoch spurt om hvordan regjeringen så på forslaget om et samisk folkevalgt organ. Willoch uttalte blant annet at et folkevalgt organ kunne være nyttig som rådgivende organ, men han kunne ikke se at det var mulig å gi et organ valgt etter etniske skillelinjer besluttende myndighet. Han begrunnet dette slik:

«Jeg tror det ville skape nye motsetninger og reise vanskeligheter med hensyn til utvalg

av hvem som skulle ha stemmerett, som alt i alt ville gjøre mer skade enn nytte. Hvis dette organ skulle ha besluttende myndighet, så ville det bli et overmåte viktig spørsmål hvem som skulle ha stemmerett til dette organet. Og utskillelsen av dem som ikke skulle ha stemmerett, ville jo da kunne volde bitterhet og motsetninger, så jeg tror ikke man bør gå inn på denne veien.»

Willoch tilføyde for øvrig at han syntes det ville være uriktig å ta noe endelig standpunkt i saken før den var vesentlig bedre utredet.

Etablering av et samisk folkevalgt organ ble drøftet av representantskapet i SLF på møte 7.-8. mai 1983. I en uttalelse om spørsmålet (tilsendt utvalget) het det innledningsvis:

«Representantskapet i Samenes landsforbund avviser tanken om etablering av et sameparlament sammensatt ved direkte valg på bakgrunn av et samemanntall.

Representantskapet i Samenes landsforbund mener at et samisk folkevalgt organ må bygges opp omkring det nåværende Norsk sameråd, som i fremtida må få høyere politisk status og sammensettes av folkevalgte representanter fra kommuner og fylkeskommuner i samiske bosettingsområder.»

Representantskapet framholdt videre at sekretariatet i Norsk sameråd må gis tilstrekkelig bemanning for å kunne fungere tilfredsstillende i den nye situasjonen.

Representantskapet ville også sterkt påpeke at de fem samiske kjernekommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana må gis slik representasjon at det også tas rimelig hensyn til de grupperinger som er i opposisjon i kommunestyret. Samtidig ble det understreket at andre sjøsamekommuner i Nordland, Troms og Finnmark må bli behørig representert i samerådet. Om eventuell representasjon for bestemte næringer og organisasjoner uttalte representantskapet:

«Representantskapet i Samenes landsforbund avviser tanken om særskilte næringsrepresentanter for reindriftsnæringa. I tilfelle måtte dette gjelde alle samiske næringer og ikke bare en. Det nye Norsk sameråd bør sammensettes utelukkende av folkevalgte representanter, men representantskapet i SLF finner det rimelig om samiske interesse- og næringsorganisasjoner innvilges observatørstatus i samerådet.»

Avslutningsvis antydnet representantskapet følgende skisse for sammensetning av det nye Norsk sameråd:

«Sør-Trøndelag	1 representant (oppnevnt av fylkestinget)
Nord-Trøndelag	1 representant (oppnevnt av fylkestinget)
Nordland:	4 representanter (oppnevnt av fylkestinget)
Fordeles slik:	
Søndre Nordland (Helgeland)	1 representant
Midtre Nordland (Salten/Hamarøy/Tysfjord)	1 representant
Nordre Ofoten	1 representant
Søndre Ofoten	1 representant
Troms fylke:	6 representanter (oppnevnt av kommunestyrene)
Fordeles slik:	
Skånland/Kvæfjord	1 representant
Gratangen/Lavangen	1 representant
Lyngen/Skjervøy/Karlsøy	1 representant
Storfjord/Balsfjord	1 representant
Kåfjord	1 representant
Kvænangen/Nordreisa	1 representant
Finnmark fylke:	5 representanter (oppnevnt av kommunestyrene)
Fordeles slik:	
Karasjok	2 representanter
Kautokeino	2 representanter
Porsanger	2 representanter
Tana	2 representanter
Nesseby	2 representanter
Kvalsund/Måsøy	1 representant
Lebesby/Gamvik	1 representant
Loppa/Alta	1 representant
Hasvik/Sørøysund	1 representant
Sør Varanger	1 representant»

Til sammen vil dette gi 27 representanter i rådet.

På NSR's landsmøte 16.-18. juni 1983 ble organspørsmålet berørt i formann Ole Henrik Maggas åpningstale. Han uttalte blant annet at

«det er vel vanskelig å legge annet i begrepet folkevalgt enn et organ som folket har valgt ved direkte valg. Dette skulle egentlig være en selvsagt ting. Og når man i Finland har greid å få til et slikt organ uten særlige problemer når det gjelder de tekniske sider som manntall m.m., skulle alt ligge vel til rette for et slikt organ her tillands.»

Videre ble spørsmålet om et samisk folkevalgt organ også på landsmøtet i 1983 drøftet i en egen arbeidsgruppe. Det ble utarbeidet en arbeidsgrupperapport som ble oversendt styret til videre behandling.

I rapporten drøftet man først navnespørsmålet. Arbeidsgruppen mente at Sámi albmotčoahkkin ville være en utilfredsstillende benevning av det folkevalgte organet. Som eksempler på kjente navn som i stedet kunne brukes, ble nevnt det opprinnelige Sámi siida eller Sámi parlamenta.

I rapporten ble det videre understreket at valgene til et samisk folkevalgt organ skjer ved direkte valg på grunnlag av et manntall. Stemmerettskriteriene som flertallet i den tilsvarende arbeidsgruppe på NSR's landsmøte i 1982 hadde trukket opp (jfr. foran), ble fastholdt.

Når det gjelder organets myndighet, henviste man likeledes til det som var framkommet på landsmøtet i 1982. Arbeidsgruppen i 1983 mente dessuten at det burde opprettes «et eget utvalg som vurderer myndighetsområdet for endelige beslutninger i det folkevalgte organet». Arbeidsgruppen uttalte også:

«Vedtaket i dette organet er uttrykk for det samiske folks vilje og kan ikke ankes.»

På NRL's landsmøte 20.-23. juni 1983 uttalte formann Berit Oskal Eira i sin åpningstale følgende om organspørsmålet (jfr. NRL's Informasjon, november 1983 – II s. 25):

«Vi har også krevd at et samisk folkevalgt organ skal ha avgjørende myndighet i saker som spesielt angår samenes situasjon og ressursforvaltning. Det har derimot vært snakk om at kommunene og fylkene skal velge representanter til dette organet, og at organet skal få omtrent samme myndighet som Norsk Sameråd har i dag.

Jeg kan ikke forstå hvordan et samisk folkevalgt organ skal kunne velges på en annen måte enn gjennom direkte valg.»

Også på SLF's landsmøte 1.-3. juli 1983 ble organspørsmålet berørt i åpningstalen til formannen i forbundet, Hans Eriksen. Han tok der sterk avstand fra tanken om et sameparlament og uttalte blant annet:

«Det norske styringssystemet som har bestått siden 1814 og som blir betegnet som et av verdens beste, bør være godt nok også for

samene. Vi trenger intet Sameparlament. Et Sameparlament vil virke fullstendig forstyrrende i det norske demokratiske styringssystemet. Et Sameparlament vil dessuten gi rom for interessegrupper utenfor samenes rekke til å komme med i styringa av samene. Det er nok av politiske grupperinger som vil forsøke å vinne politiske posisjoner i same-nes navn. Et Sameparlament vil være et kjær-komment organ for slike. I sameparlament-sammenheng skal man jo kunne bli same bare man selv erklærer seg som same. Ja i hvertfall kan man bli same dersom man deler politisk oppfatning med det utvalg som skal stå for utvelgelsen av folk til samemant-tallet.»

Hans Eriksen trakk avslutningsvis i sin tale følgende konklusjon når det gjelder spørsmålet om sameparlament:

«Samenes Landsforbund avviser tanken om opprettelsen av et Sameparlament, – fordi samenes styring er trygt forankret i de eksisterende styringsorganene, hvor samene har rikelig anledning til å boltre seg som politikere.»

11.8. DEN FINSKE «DELEGATIONEN FÖR SAMEÄRENDEN» (SAMEPARLAMENTET)

11.8.1. Innledning

Et hovedspørsmål som er reist i den norske debatten, og som utvalget har til oppgave å vurdere nærmere, er hvorvidt det bør opprettes ett eller flere organer for en særskilt etnisk gruppe, samene, basert på direkte valg.

En del andre land har etablert direkte valgte organer for spesielle etniske grupper. I tilfelle hvor slike grupper lever innenfor et bestemt avgrenset geografisk område og utgjør den eneste befolkning eller i hvert fall majoritetsbefolkningen innenfor området, er det både mulig og naturlig å avgrense de spesielle organer med hensyn til stemmerett ut fra geografiske kriterier. Dette er f.eks. gjort på Grønland.

De såkalte samiske bosettingsområder kan ikke avgrenses på samme måte. Riktignok taler man ofte om et samisk kjerneområde i indre Finnmark. Men for det første vil det by på atskillige problemer å foreta en konkret geografisk avgrensning av dette området. Og for det andre finnes det samisk bosetting også utenfor kjerneområdet, både i kystområdene i Finnmark og i områdene sør for Finnmark helt ned til Elgå i Hedmark.

Organer for etniske grupper i andre land som er basert på et bestemt avgrenset geografisk område, er på denne bakgrunn mindre egnet til å kaste lys over de særlige problemer blant annet med hensyn til personavgrensning som man står overfor i Norge.

I visse land er imidlertid forholdene sam-

menliknbare med Norge i den forstand at den potensielle velgermassen bosettingsmessig er blandet med majoritetsbefolkningen. Det mest nærliggende eksempel er Finland, hvor det er etablert et eget sameparlament. Riktignok er den samiske befolkning i Finland i det vesentlige konsentrert i de såkalte samiske hjembygdsområder i nord. Men det sentrale i denne sammenheng er at det finske sameparlament ikke bygger på denne geografiske avgrensning når det gjelder stemmeretten. Sameparlamentet skal omhandles relativt utførlig i de følgende punkter. Andre eksempler på valgte organer for spredtboende etniske grupper som utvalget kjenner til, finnes i Australia og i New Zealand (jfr. nærmere i kapittel 6).

Det kan for øvrig nevnes at spørsmålet om opprettelse av et representativt samisk organ i Sverige for tiden er til vurdering i en regjeringsoppnevnt utredningskomite, som ble nedsatt i 1983.

11.8.2. Opprettelse av sameparlamentet og forholdet til Forhandlingsdelegasjonen for samiske saker

Samenes situasjon i Finland ble i årene 1971–73 vurdert av en offentlig oppnevnt komite. Komiteen hadde 11 medlemmer. Komiteens oppgave var å foreta en helhetsvurdering av samenes stilling innen det finske riket.

Komiteen avga en to-binds utredning. Den foreslo en egen samelov til å regulere en rekke viktige livsområder for samene. Lovforslaget inneholdt således bestemmelser om definisjoner av same og sameområder, samisk språk, utnyttelse av naturressursene i sameområdene, forvaltningen innenfor sameområdene, regler om et sameparlament og om opprettelse av et samefond.

Det viktigste praktiske resultat av denne finske samekomiteens arbeid var opprettelsen av «delegationen för sameärenden», det såkalte sameparlamentet. Dette skjedde ved Presidentens forordning nr. 824 av 9. november 1973. Enkelte av bestemmelsene undergikk visse endringer ved forordning nr. 253 av 18. april 1975. Disse bestemmelser er inn-tatt som vedlegg 6 i denne utredning.

Sameparlamentet kom først i stand som en prøveordning fra og med høsten 1973. Sammensetningen av organet skjedde da på grunnlag av valg som var blitt avholdt allerede høsten 1972. Prøveordningen varte i to år, det første regulære valg fant sted høsten 1975, og det første ordinære sameparlament trådte sammen på nyåret 1976.

Delegasjonen for samesaker – eller sameparlamentet – er en valgt forsamling og må

holdes atskilt fra den såkalte Forhandlingsdelegasjonen for samiske saker, som ble opprettet i 1960. Dette organet – som nærmest er å sammenlikne med det nåværende Norsk sameråd – har sete i Rovaniemi og har landshovdingen (fylkesmannen) i Lapplands län som formann. Øvrige medlemmer er fire samer utpekt av sameparlamentet og fire representanter for ulike departementer (statsrådets kansli, arbeidskraftsministeriet, jord- og skogbruksministeriet og undervisningsministeriet). Forhandlingsdelegasjonen har til oppgave å være rådgivende organ for regjeringen i samiske spørsmål.

11.8.3. Valg og sammensetning av sameparlamentet

En grunnforutsetning for valgbarhet og stemmerett ved valg til sameparlamentet, er at man er innført i det offentlige samemantall (vallängd). Mantallet bygger på en befolkningsundersøkelse som ble foretatt i 1962 med sikte på å kartlegge den samiske befolkning i de såkalte samiske hjembygdsområder, som består av kommunene Enontekiö, Enare og Utsjoki og den nordre del av Sodankylä kommune. Undersøkelsen ble gjennomført av den finske seksjon i Nordisk sameråd.

Registreringen fra 1962 er senere supplert blant annet med opplysninger om samer utenfor hjembygdsområdene. Mantallet holdes ajour av Statistiskentralen i Finland, som påfører de nødvendige endringer ved fødsel og dødsfall. Det er dessuten anledning til å søke om å bli innført i mantallet. Søknad om dette sendes den valgkomite som oppnevnes for å forestå valget av sameparlamentet. Klage over valgkomiteens avgjørelser avgjøres av selve parlamentet.

Vilkåret for å bli definert som same er at en selv eller minst en av ens foreldre eller en av ens besteforeldre har samisk som førstespråk.

Det er antatt at det ikke foreligger registreringsplikt. Den som er registrert mot sin vilje, kan derfor be seg strøket av mantallet. Dette har imidlertid hittil visstnok ikke forekommet i praksis.

Stemmeberettiget ved valg på sameparlamentet er finske statsborgere som er registrert som samer, og som før valgåret har fylt 18 år. Valgkomiteen utarbeider mantall, som skal legges ut til offentlig gjennomsyn. Mantallet ved valget høsten 1979 inneholdt vel 3 000 navn. Valgdeltakelsen var på omlag 80 prosent. Ved valget i 1983 sank deltakelsen til noe under 60 prosent.

Parlamentet har 20 medlemmer, som vel-

ges for fire år om gangen. Valgbar er enhver stemmeberettiget som er foreslått som kandidat av minst tre andre stemmeberettigete, og som har samtykket i å stå som kandidat. Den enkelte kan bare delta i forslaget på en kandidat. Kandidatene kan være bosatt hvor som helst i Finland, og i det nåværende sameparlamentet (1980–83) er fire av representantene hentet utenfor de samiske hjembygdsområdene. Ved valget i 1979 var det 40–50 kandidater å velge mellom. Kandidatlisten skal legges ut til offentlig gjennomsyn i god tid før valget. Klage over feil i kandidatlisten kan rettes til valgkomiteen og eventuelt påklages videre til parlamentet.

Hele Finland utgjør en valgkrets. Hver stemmeberettiget kan bare avgi stemme på en av kandidatene. De 20 kandidater som får flest stemmer, tar sete i sameparlamentet, dog således at hver av de fire kommunene i samenes hjembygdsområder skal være representert med minst to medlemmer. Får to eller flere kandidater like stemmetall, avgjøres rekkefølgen mellom dem ved loddtrekning.

Valg på sameparlamentet er sterkt personrettet, og organiserte grupper som politiske partier og samiske organisasjoner har liten betydning. Det samiske organisasjonsliv i Finland er i det hele mindre utviklet enn i Norge og Sverige. Det er statsrådets kansli, som sameparlamentet sorterer under, som formelt oppnevner parlamentets medlemmer. Det utpekes ikke varamenn, men dersom noen av parlamentets medlemmer faller fra i valgperioden, trer den eller de inn som fikk flest stemmer ved siste valg uten å få plass i parlamentet. Sameparlamentet velger selv sin ordfører og to viseordførere.

Valg på sameparlamentet foregår som postvalg. Hver stemmeberettiget får tilsendt kandidatliste, stemmeseddel og svarkonvolutt fra valgkomiteen i rekommantert brev. Valget avholdes til andre tider enn de ordinære finske valgene.

Stemmeberettigete kan påklage eventuelle feil ved valget til sameparlamentet innen 14 dager etter at valgresultatet foreligger.

11.8.4. Sameparlamentets oppgaver og virkemåte

Sameparlamentets oppgave er å være et forberedende og samordnende organ for spørsmål angående den samiske befolknings rettslige, økonomiske, sosiale og kulturelle anliggender og for særskilte samiske spørsmål for øvrig. Parlamentet kan selv ta opp de spørsmål det ønsker behandlet, og ta initia-

tiv, fremme forslag og avgi uttalelser overfor myndighetene.

Sameparlamentet har bare uttalerett og ingen beslutningsmyndighet. Myndighetene har hittil stort sett fulgt parlamentets anbefalinger når det gjelder spørsmål vedrørende samisk språk og kultur, men derimot i mindre grad når det gjelder samiske rettigheter til land og vann og spørsmålet om samisk næringsfond.

Blant parlamentets oppgaver er også å foreta oppnevning av samiske representanter i ulike offentlige råd og utvalg, herunder den nevnte forhandlingsdelegasjonen for samiske saker, styret for samenes yrkeskursentral, programrådet for sameradioen og Lappland läns kunstkommissjon. Parlamentet forestår også oppnevning av den finske seksjonen i Nordisk sameråd. Ved de nordiske samekonferansene er Finland representert med hele sameparlamentet.

Myndighetene har ingen plikt til å forelegge saker av betydning for den samiske befolkning for sameparlamentet. Fra statsrådets kansli opplyses det at man der har et inntrykk av at de ulike myndigheter ikke henvender seg til sameparlamentet så ofte som ønskelig. Kansliet har derfor sendt ut et rundskriv til ministeriene og andre statlige organer hvor man gjør oppmerksom på forordningen om sameparlamentet og oppfordrer organene til å henvende seg til parlamentet i alle spørsmål som berører samenes interesser.

Parlamentet er beslutningsdyktig når ordføreren eller en av viseordførerne og minst ti andre medlemmer er til stede. Ved stemmelikhet har ordføreren dobbeltstemme. Hvorvidt avstemning er nødvendig, varierer fra sak til sak.

Sameparlamentet har nedsatt fire underutvalg, et juridisk utvalg, et næringsutvalg, et utvalg for utdanning og kultur og et utvalg for helse- og sosialsaker. Parlamentet har dessuten et eget arbeidsutvalg. Parlamentet møtes i plenum fem til syv ganger i året. Det avholdes vanligvis en-dags møter. Inkludert møtene i underutvalgene ligger det totale antall møter årlig på 30–50.

Sameparlamentets sekretariat består av en sekretær og en kontorassistent. Sekretariatet holder til i Enare. Sameparlamentet har ingen egen bygning, og møtene ambulerer innen de samiske hjembygdsområder. I praksis har Enare vært prioritert som møtested.

Parlamentets utgifter var i 1982 på ca. 386 000 mark, dvs. i overkant av en halv million kroner.

Forhandlingene i parlamentet foregår dels

på finsk og dels på samisk. Det er en tendens til stadig økende bruk av samisk. Man benytter ikke tolking fra det ene språk til det andre.

11.9. OM BEHOVET FOR ENDRING AV NORSK SAMERÅD

11.9.1. Om behovet for særskilte organer for samiske spørsmål

Som framstillingen i avsnitt 11.4 viser, foreligger det i dag en rekke offentlige organer som er opprettet for å vareta ulike spørsmål av særskilt betydning for samene. Behovet for slike organer synes alminnelig godtatt.

Utvalget har uttalt i avsnitt 9.2:

«Samene omtales ofte som en egen etnisk gruppe. Det benyttes også andre gruppebetegnelser, blant annet nasjon. . . . I enkelte sammenhenger karakteriseres samene direkte som et eget folk . . .

De ulike betegnelser framhever alle det grunnleggende forhold at samene har en kulturell egenart og samhörighet, og at de utgjør et eget fellesskap i forhold til den øvrige befolkning i Norge i dag.»

Gjennom sin tilknytning til det samiske har denne gruppen visse felles interesser i forhold til myndighetene, som myndighetene på sin side har funnet det naturlig å vareta blant annet gjennom en del særskilte organer for behandling av slike såkalte samiske saker.

Det lar seg neppe gjøre å gi noen uttømmende beskrivelse av hva som kan betegnes som samiske saker. Men det er på den annen side ikke vanskelig å gi en rekke eksempler på spørsmål av særlig interesse for samene samlet eller for grupper av samer. Her kan f.eks. nevnes saker angående samisk språk, samisk husflid (duodji), samisk reindrift, fordeling av midler til samiske organisasjoner og samiske kulturtiltak osv. Spørsmålet om hva som skal forstås med samiske saker, vil bli drøftet videre i avsnitt 11.10.

Det sentrale i denne sammenheng er at det innenfor den norske befolkning finnes en egen samisk gruppe med visse felles samiske interesser, som skaper behov for offentlige særorganer til å behandle slike spørsmål. Det kan nok til en viss grad være uenighet om på hvilke konkrete saksfelter det er ønskelig med slike særorganer. Her vil generelle samepolitiske holdninger og vurderinger av de allmenne norske forvaltningsorganers virkemåte på kommunalt, fylkeskommunalt og sentralt nivå spille inn. Men det er vanskelig å se at de særlige samiske behov og interesser i vårt samfunn ville bli tilfredsstillende

tilgodesett dersom det ikke fantes noen særskilte organer til behandling av disse.

Framstillingen vil i det følgende først drøfte behovet for reformer på sentralt forvaltningsnivå. I avsnitt 11.14 vil spørsmålet om eventuelle sameutvalg på fylkes- og kommunenivå bli vurdert.

Utvalget legger til grunn for sin videre drøftelse at det har vist seg å være behov for blant annet et allment organ for samiske spørsmål med et slikt arbeidsområde som Norsk sameråd har i dag.

11.9.2. Forholdet mellom Norsk sameråd og et nytt sentralt samisk organ

I debatten om forvaltningsmessige reformer når det gjelder behandlingen av samiske spørsmål, er det forholdet til Norsk sameråd som har stått sentralt. Norsk sameråd er det eneste av organene for samiske saker som kan ta opp alle typer spørsmål av betydning for alle samegrupper i Norge. Det har vært pekt på ulike behov som dette organ ved sin nåværende sammensetning og virkemåte ikke er egnet til å vareta. Og den nyordning som først og fremst har vært drøftet, er et sentralt samisk organ med tilsvarende vidtfavnende virkefelt når det gjelder samiske saker.

Utvalget har ikke kunnet registrere at det fra noe hold er gitt uttrykk for at det bør etableres et nytt samisk organ i tillegg til Norsk sameråd. Det er også utvalgets syn at det ikke er rom for to offentlige landsomfattende samiske organer som begge skal kunne ta opp alle typer samiske saker.

Når det ikke er tale om noe nytt samisk organ i tillegg til Norsk sameråd, så innebærer det med nødvendighet at diskusjonen gjelder en endring av Norsk sameråd. Hvorvidt man da taler om et nytt organ eller bare om en omorganisering eller liknende av Norsk sameråd, er strengt tatt et rent språklig spørsmål. Hvor omfattende endringer som skal til før man velger å karakterisere resultatet som et «nytt» organ, beror på en rent skjønnsmessig vurdering. I den offentlige debatt har det dels vært tale om et nytt organ til erstatning for Norsk sameråd, dels om en omorganisering av Norsk sameråd. Det kan undertiden synes som om motsetningene i denne debatten delvis har berodt på ordvalget og ikke på realiteter. Det er derfor grunn til å understreke at det debatten gjelder, er spørsmålet om en endring – i større eller mindre grad – av de gjeldende regler for Norsk sameråd.

Hvorvidt et endret organ fortsatt bør hete Norsk sameråd, eller bør skifte navn, er også bare et spørsmål om ordvalg. Hvis endringene er relativt vesentlige, er det grunn til en navneendring, men ellers ikke. Dette navnespørsmålet tar utvalget derfor opp etter at selve realiteten er blitt behandlet.

Spørsmålet om selve fortsettelsen av Norsk sameråds saksbehandling, sekretariat m.v. ved en eventuell innføring av nye regler, og andre overgangsproblemer, vil bli behandlet dels i avsnitt 11.15, dels i tilknytning til utvalgets lovtkast.

11.9.3. Ulike synspunkter på endringsspørsmålet

Framstillingen vil i det følgende særlig drøfte sammensetningen av et sentralt samisk organ. Deretter vil framstillingen i avsnitt 11.10 ta opp spørsmålet om organets myndighet.

Ved vurdering av behovet for endringer av Norsk sameråd er det i prinsippet nødvendig å ta i betraktning i hvilken grad nåværende svakheter kan bøtes på gjennom det generelle norske demokratiske system og det nemndsystem som er bygd opp på ulike nivåer (jfr. avsnitt 11.3), gjennom de eksisterende særorganer for samiske spørsmål utenom Norsk sameråd (jfr. avsnitt 11.4) og gjennom de øvrige tiltak for den samiske befolkning som administreres av mer allmenne organer (jfr. avsnitt 11.5). En noe tilsvarende bred innfallsvinkel til reformspørsmålet framholdes i SLF's landsmøtevedtak fra 1981, hvor det gis uttrykk for at innføring av visse forvaltningsmessige reformer vil måtte reise vidtgående konsekvenser «for hele Norges konstitusjon – ikke bare for den samiske befolkning, men også i stor grad for hele vårt folk». Det vil derfor ifølge vedtaket være riktig å analysere og vurdere de bestående folkevalgte organer «med hensyn til hvordan disse virker generelt for befolkningen og spesielt for samene, før man kan gå hen å vurdere alternative og nye organer».

Til en viss grad har slike forhold vært uttrykkelig vurdert i den offentlige debatt om reformspørsmålet. Dette vil også bli gjort i det følgende, selv om det først og fremst er forhold i tilknytning til Norsk sameråd som vil stå sentralt. I en argumentasjon som knytter seg til Norsk sameråd, med påpeking av svakheter ved og alternativer til rådets nåværende oppnevning eller virkemåte, vil det ligge en erkjennelse av at de eksisterende øvrige offentlige organer ikke er tilstrekkelige til å vareta de innvendinger som er reist.

Utvalget vil understreke at det i denne sammenheng ikke er tale om å rette innvendinger mot det arbeid som de oppnevnte medlemmer av Norsk sameråd eller andre samiske organer utfører eller har utført. Så langt utvalget kjenner det, er dette arbeidet gjort så grundig og samvittighetsfullt som forholdene tilsier. Den kritikk som særlig i de senere år er reist mot Norsk sameråd, og som også rammer de øvrige offentlige organer for samiske spørsmål, gjelder forhold som medlemmene og organene selv ikke er herre over, først og fremst spørsmål i tilknytning til oppnevningssmåte og representativitet. Dessuten er det i sammenheng med slike spørsmål gjennom de senere års debatt trukket fram nye behov og hensyn som de eksisterende organer aldri har hatt til oppgave å varetå.

Ved vurderingen av eventuelle reformer i den sentrale forvaltning av samiske spørsmål kan blant annet følgende synspunkter gjøres gjeldende:

En hovedoppgave for et samisk sentralorgan vil være å gi den norske samiske folkegruppe et felles forum for drøftelse av samiske saker og utforming av en samepolitikk på de felter hvor samene ønsker å markere standpunkter.

Når det gjelder organer til behandling av samiske spørsmål, er det viktig at samene selv gis en slik innflytelse at organenes virksomhet blir allment godtatt og oppfattet som legitim i det samiske samfunn. Dersom samer og myndigheter i fellesskap skal kunne gi samisk kultur og samiske bosettingsområder et trygt grunnlag, bør samene selv få ta del i denne politikken gjennom organer som er tilstrekkelig representative for hele den samiske befolkning. Dette vil være i samsvar med de prinsipper for medinnflytelse og egendeltakelse som utvalget har framhevet i avsnitt 9.6 foran.

Det har vært anført som en hovedsvakhet ved Norsk sameråd at rådet ikke er tilstrekkelig representativt for den samiske befolkning. Denne type innvending mot rådet er kommet til uttrykk fra begge de to hovedgrupper i samepolitisk sammenheng, med NRL og NSR på den ene side og SLF på den andre.

For det første er det hevdet, særlig fra NRL's og NSR's side, at samene som gruppe har for liten innflytelse når det gjelder oppnevning av medlemmene til rådet. Oppnevningssmåten kan ikke sies å være demokratisk i forhold til den befolkningsgruppe som rådet skal representere, og rådet bør ha et sterkere folkevalgt preg.

For det andre er det framholdt, særlig fra

SLF's side, at sammensetningen av Norsk sameråd i for liten grad gjenspeiler styrkeforholdet mellom de politiske grupperinger i de samiske områder. I tilknytning til dette har det vært beklaget at de politiske partier i de aktuelle områder har vist for liten interesse for oppnevningen av representanter til rådet.

Innvendingen mot Norsk sameråds manglende representativitet er blitt satt i sammenheng med spørsmålet om status for det samiske folk. Som en egen etnisk gruppe har samene til en viss grad behov for egne ordninger og tiltak for at deres egenart skal kunne bestå og utvikle seg naturlig i det moderne samfunn (jfr. avsnitt 9.5). En av de ordninger som er framholdt som naturlig i denne sammenheng, er etablering av et mer representativt samisk organ. Et slikt organ vil innebære en form for anerkjennelse av samenes status som et eget folk, og vil kunne bidra til å gi samene økt identitets- og fellesskapsfølelse på tvers av ulike næringsstilknytning og saklige meningsforskjeller. I tilknytning til et mer representativt samisk organ vil det bli etablert et sett av handlingsmønstre, blant annet i forbindelse med valg, saksbehandling, votering og offentliggjøring, som vil danne et utvidet grunnlag for markering av samisk etnisitet.

Et mer representativt og allment akseptert sentralt samisk organ vil kunne ha en viktig funksjon med hensyn til å få avklart holdningene i den samiske befolkning til ulike samepolitiske spørsmål. Blant samene som i samfunnet for øvrig vil det alltid kunne være større eller mindre grad av uenighet om en sak. Spørsmål av samepolitisk karakter er her ikke noe unntak. I et tilstrekkelig representativt samisk forum kan stridsspørsmål tas opp til votering og få sitt utfall i tråd med allment aksepterte demokratiske prinsipper. I mangel av et slikt forum vil man ikke få utformet noen klar samisk flertallsoppfatning av tvistes spørsmål. En uenighet vil da kunne ha en tendens til å bli liggende og ulme unødig lenge. Dette har blant annet sammenheng med at de sentrale myndigheter, som i siste omgang vil være de som fastlegger samepolitikken her i landet, gjerne vil nøle med å treffe avgjørelse i saker hvor meningene i ulike samegrupper er sterkt sprikende, og hvor det ikke foreligger flertalls- og mindretallsoppfatninger som kan sies å være representative for hele det samiske samfunn. Et mer representativt og allment akseptert sentralt samisk organ vil således kunne medføre en mer legitim og ofte raskere avgjørelse av en del samiske spørsmål.

Samtidig vil man kunne oppnå en mer en-

hetlig holdning blant samene til selve saksbehandlingen av samepolitiske spørsmål og til hvilke metoder for påvirkning overfor de besluttede myndigheter som kan godtas. Et mer representativt samisk organ med allmenn oppslutning vil muligens gi mindre rom for ytterliggående aksjonsformer enn situasjonen nå, hvor ikke noe samisk forum kan sies å ha allmenn legitimitet blant den samiske befolkning.

Det er også blitt framholdt at et mer representativt samisk organ vil kunne tjene som en «lynaveleder» og bidra til å forhindre sterkere etniske konflikter i Norge i framtiden. Situasjonen i en del andre land – både historisk og i dag – viser at spenninger mellom ulike etniske grupper kan lede til meget konfliktfylte tilstander. Et mer representativt organ vil kunne tjene som et redskap til å forhindre at noe tilsvarende får utvikle seg i vårt land. Dermed vil et slikt organ muligens også kunne tjene som en konfliktløsningsmodell for andre land.

Det er videre viktig å understreke at et mer representativt samisk organ også vil kunne være en vesentlig fordel for norske myndigheter i deres saksbehandling av samepolitiske spørsmål. Tvil om Norsk sameråds representativitet har rimeligvis betydning for organets autoritet og gjennomslagskraft. For andre offentlige myndigheter som skal treffe avgjørelse i samiske saker, kan det være et problem å vurdere hvilken vekt organets synspunkter skal tillegges. Dette kan igjen lett medføre en forsinkelse i saksbehandlingen ved at synspunkter må innhentes også fra en rekke andre organer. Problemet kan illustreres ved den pågående planlegging av den framtidige petroleumsvirksomhet i nord. For å sikre en best mulig oversikt over de samiske interesser som vil kunne bli berørt, har Olje- og energidepartementet ansett det påkrevd å opprette direkte kontakt ikke bare med Norsk sameråd, men i tillegg også med alle de tre samiske hovedorganisasjoner og Nordisk samisk institutt. Dessuten mottar departementet synspunkter på de samiske interessers betydning fra de aktuelle kommunale og fylkeskommunale organer. I dagens situasjon byr det på problemer å vurdere hvordan uttalelser om samiske spørsmål fra alle disse organer og institusjoner skal avveies mot hverandre. Etablering av et mer representativt sentralt samisk organ vil kunne gi bedre veiledning i en slik avveiningsprosess, ved siden av at dette også vil kunne medføre en noe enklere saksbehandling når det gjelder innhenting av synspunkter i den samiske befolkning.

Men det er i debatten også kommet advars-

ler mot et nytt sentralt organ for samiske spørsmål. En innvending som har vært framført, er at dette vil kunne bli en «sovepute» for de politiske partier hva gjelder samiske spørsmål. Dersom man overfører alle samepolitiske saker til ett bestemt organ, er det hevdet at man risikerer at slike spørsmål tas ut av valgkampene til kommunestyre-, fylkestings- og stortingsvalgene. Interessen for samiske saker i de besluttede organer vil deved totalt sett kunne bli svekket. Styrken i denne argumentasjonen henger blant annet sammen med hvilken myndighet som tillegges et slikt organ og i hvilken grad valgmåten innbyr til partideltakelse (jfr. de følgende avsnitt).

Det er også gitt uttrykk for en frykt for at de private samiske organisasjonenes virksomhet kan bli lammet som følge av etablering av et mer representativt samisk organ. En hovedhensikt med et slikt organ vil være å samordne og styrke formidlingen av synspunkter mellom den samiske befolkning og myndighetene. Den posisjon som rådgivningsinstitusjoner direkte overfor myndighetene som de samiske organisasjoner – i mangel av et tiltrekkelig representativt samisk organ – til nå har inntatt, vil derfor ventelig måtte bli svekket. Men et slikt organ vil for øvrig neppe kunne ha noen negativ virkning for organisasjonene. Tvert om vil aktiviteter i tilknytning til et nytt samisk organ, blant annet i forbindelse med valg, kunne representere et nytt virkefelt for de samiske organisasjoner. Det kan her også pekes på at det er de samiske organisasjoner med lengst tradisjoner i kontakt med og innflytelse overfor myndighetene, nemlig NRL og NSR, som har gått sterkest inn for reformer på dette området.

Det har vært framholdt som en ytterligere innvending mot etablering av et nytt samisk representativt organ at det er svært få saker som utelukkende berører samer. I de enkelte lokalsamfunn lever samer side om side med andre folkegrupper. I en viss grad vil saker for det samiske organet være av en slik karakter at de ikke berører andre gruppers interesser, f.eks. samiske språkspørsmål. Men andre spørsmål vil angå forholdet mellom samer og de øvrige borgere. Et særskilt samisk organ vil kunne mangle det nødvendige helhetssyn i vurderingen av sakene, og anbefalinger derfra vil måtte oppfattes som partsinnlegg fra en side. Å gi et slikt «ensidig» organ stor innflytelse vil kunne bidra til å gjøre interessekonfliktene mellom ulike grupper større enn nødvendig. Det kan i denne sammenheng henvises til det som er uttalt under drøftelsen av spørsmålet om en egen

grunnlovsbestemmelse om samene i kapittel 10. Her er det som innvending mot en slik bestemmelse anført at en særbehandling av en enkelt folkegruppe kan føre til uheldige virkninger i lokalsamfunnene. Når det gjelder utbygging av et samisk organ, er tilsvarende synspunkt gjort gjeldende. De steder der ulike etniske grupper bor fredelig sammen i sine felles bygdesamfunn, vil en forandring i det innbyrdes forhold mellom gruppene kunne føre til uro og splid. Tidligere harmoniske samlivsforhold vil da kunne bli ødelagt. Det har vært uttalt frykt for at en utbygging av organer for en enkelt gruppe vil kunne føre til en slik uheldig utvikling ved at motsetningene blir sterkere framhevet.

Slike motargumenter vil først og fremst bli hevdet dersom utbyggingen av et sentralorgan fører med seg et særskilt samemantall. Dette spørsmål blir mer inngående drøftet nedenfor.

Som et argument mot endring av dagens organer for samiske spørsmål kan videre anføres at det blant samene selv er sterk uenighet om hvilke reformer som bør gjennomføres. Eventuelle endringsforslag vil kunne skape opprivende diskusjoner og ny splid i det samiske samfunn, og man vil muligens ikke kunne oppnå den nødvendige oppslutning om gjennomføringen av en reform.

Ved vurdering av en slik innvending kan det være grunn til å peke på at debatten hittil stort sett har knyttet seg til reformforslag av mer skissemessig og ubearbeidet karakter, som har vært framsatt fra ulike hold. Det som først og fremst er av betydning i denne sammenheng, er hvilken uenighet utvalgets eventuelle endringsforslag vil bli møtt med. Det kan dessuten legges til at debatten hittil til en viss grad kan fortone seg som en skinnuenighet med bakgrunn i om man på den ene side taler om en omorganisering av Norsk sameråd eller på den annen side om etablering av et nytt organ som erstatning for samerådet.

Utvalget vil imidlertid generelt sett understreke betydningen av at reformer får bredest mulig tilslutning i den samiske befolkning. Endringer i tilknytning til et sentralt samisk organ som store grupper av samer vil stille seg negativt overfor, vil vanskelig kunne tjene sin hensikt.

Men det er samtidig viktig å erkjenne at eksistensen av ulike etniske grupper i et område skaper et visst spenningsfelt, som ikke kan fjernes uten å fjerne selve de etniske grenser, dvs. assimilering. Det er således både prinsipielt uriktig og praktisk urealistisk å ha som siktemål med utvalgets forslag å løse all strid på etnisk grunnlag.

11.9.4. Forholdet til den alminnelige demokratiseringsprosess

Det sentrale punkt i debatten om det framtidige samiske organ på nasjonalt nivå er spørsmålet om organets representativitet i forhold til den samiske befolkning. Det er framholdt som et hovedsiktemål med eventuelle reformer at organets medlemmer må utpekes eller velges på en måte som gjør at de i større grad enn medlemmene av Norsk sameråd i dag kan sies å være representative for de samiske grupper de utgår fra. Dette må innebære at den samiske allmennhet får en sterkere innvirkning på utvelgelsen av organets medlemmer. Man kan gjerne tale om at spørsmålet gjelder å demokratisere Norsk sameråd.

Kravene om reform av Norsk sameråd står følgelig i sammenheng med den alminnelige demokratisering i norsk samfunns- liv. Dette er en utvikling som har pågått i lang tid i vårt land. Den har i de siste par tiår kommet til å omfatte mange nye grupper i samfunnet.

Prinsippet om en større grad av deltakelse i valg av tillitsmenn og dermed større innflytelse i selve avgjørelsesprosessen for dem som er berørt av beslutningene, har i denne perioden vært drivkraften bak en rekke reformer både i offentlig og privat virksomhet. Dette gjelder f.eks. den desentralisering av myndighet som er foretatt fra den sentrale forvaltning til regionale og lokale organer. I sammenheng med denne utbygging av nær-demokratiet ble det blant annet innført direkte valg til fylkesting i 1976. Som andre utslag av demokratiseringstendensene i 1970-årene kan nevnes innføringen av bedriftsdemokrati innen både private og offentlige virksomheter av ulike slag. I samme utvikling kan også plasseres de reformer som fant sted i reindriftsforvaltningen i medhold av reindriftsloven av 1978, og som trakk reindriftsutøverne sterkere med i beslutningsprosessen enn tidligere.

Opprettelsen av Samerettsutvalget med oppgave blant annet å vurdere spørsmålet om representative samiske organer til å ta opp alle spørsmål av betydning for den samiske befolkning, kan ses som en ytterligere videreføring av denne demokratiseringsprosessen.

11.9.5. Ulike alternativer for oppnevning og valg

Medlemmene i offentlige kollegiale organer kan utpekes på forskjellige måter. Her skal trekkes fram en del utvelgelsesmetoder

som i praksis blir benyttet i det norske styringssystem.

Først kan nevnes utvelgelse av medlemmer ved direkte valg. Valg til storting, fylkesting og kommunestyre er de sentrale eksempler her. Et annet eksempel er valg til menighetsrådene, som velges ved direkte valg etter bestemmelser i lov av 29. april 1953 nr. 1 om Den norske kirkes ordning. Av organene for samiske spørsmål som er omtalt i avsnitt 11.4, er det bare tillitsmannsutvalgene innen reindriften som er sammensatt ved direkte valg.

Dernest kan kollegiale organer være sammensatt ved indirekte valg. Med indirekte valg menes her at representantene er valgt av et organ som selv er sammensatt ved direkte valg. Organer som velges av storting, fylkesting eller kommunestyre er således indirekte valgt. Det finnes en rekke slike indirekte valgte organer på en rekke ulike saksfelter og på ulike forvaltningsnivåer. Av organene for samiske spørsmål kan nevnes Programrådet for de samiske sendinger, som velges av fylkestinget i Finnmark. Områdestyrene innen reindriften velges likeledes av de respektive fylkesting.

Videre kan kollegiale organer være sammensatt ved det vi kan kalle administrativ oppnevning. Med dette menes at medlemmene er oppnevnt av et forvaltningsorgan som ikke er direkte valgt, men som enten består av ansatte tjenestemenn eller av et indirekte valgt kollegium. Valg som foretas av et indirekte valgt kollegium som har som eneste oppgave å foreta valget, et såkalt valgmanskollegium, er det likevel naturlig å regne som indirekte valg. Selve regjeringen er ikke direkte valgt, og oppnevning i statsråd regnes her som administrativ oppnevning. Framstillingen i avsnitt 11.4 gir mange eksempler på organer for samiske spørsmål hvor medlemmene er administrativt oppnevnt. Dette gjelder blant annet Norsk sameråd og Samisk utdanningsråd, hvor medlemmene er oppnevnt i statsråd og Samisk utviklingsfond og Samisk kulturutvalg, hvor medlemmene er departementsoppnevnt.

Samisk utviklingsfond er ellers et eksempel på organer hvor ett eller flere medlemmer automatisk har sete i kraft av sin stilling. I utviklingsfondet gjelder dette fylkesarbeidssjefen og næringsjefen i Finnmark.

I forbindelse med de foran nevnte utvelgelsesmåter er det ofte etablert ordninger hvor ulike institusjoner, både offentlige og private, har rett til å fremme forslag på kandidater. Når det gjelder direkte valg på de allmenne politiske organer, tilligger slik forslagsrett politiske grupperinger i form av ad-

gang til å stille lister. Ved indirekte valg og administrativ oppnevning er forslagsretten gjerne lagt til bestemte utvalgte organisasjoner og institusjoner som er særlig berørt av organets virksomhet. I forbindelse med oppnevning av medlemmer i Norsk sameråd skal det således innhentes forslag både fra samiske organisasjoner og fylkeskommunale og kommunale myndigheter.

Ved indirekte valg og administrativ oppnevning er det ikke uvanlig at forslagene på medlemmer fra de ulike forslagsberettigete nærmest automatisk blir tatt til følge. I hvert fall gjelder dette i stor utstrekning for organene for samiske spørsmål. Dersom forslaget i slike tilfelle er fremmet av et direkte valgt offentlig organ, f.eks. et kommunestyre, kan kommunens representant i organet i realiteten sies å være indirekte valgt. Er forslagsstilleren et offentlig organ som ikke er direkte valgt, kan organets representant i realiteten sies å være administrativt oppnevnt. I begge disse to tilfelle er det således tale om varianter av de utvelgelsesmåter som er omhandlet foran.

Når det derimot gjelder det tilfelle at forslag fra en privat organisasjon i praksis tas til følge, står vi i realiteten overfor en egen utvelgelsesmåte, som vi kan kalle organisasjonsoppnevning. Med hensyn til de samiske organer som er omtalt i avsnitt 11.4, er det vanlig både at de tre samiske hovedorganisasjoner, NRL, NSR og SLF, har forslagsrett, og at organisasjonenes forslag blir fulgt. Denne form for organisasjonsoppnevning har således en ganske utbredt praktisk anvendelse. På den annen side kjenner utvalget ingen eksempler på at private sameorganisasjoner også formelt er tildelt myndighet til å utpeke medlemmer i offentlige organer.

11.9.6. Begrepet folkevalgt

I debatten om det framtidige representative samiske organ på sentralt nivå er betegnelsen folkevalgt ofte blitt benyttet. NRL's landsmøte i 1980 uttalte blant annet:

«Et utvidet Norsk Sameråd godtas som en midlertidig ordning inntil spørsmålet om et folkevalgt samisk organ er ferdig utredet og behandlet.»

Til møtet mellom de samiske organisasjoner og kommunalministeren i Kautokeino i februar 1981 fremmet NRL og NSR i fellesskap blant annet krav om at «... en direkte valgt samisk delegasjon (folkevalgt organ) opprettes snarest ...». Regjeringens svar på organisasjonenes krav ble nedfelt i den såkalte ti-punktslisten hvor det blant annet framgikk følgende:

«Regjeringen stiller seg positiv til spørsmålet om eget folkevalgt organ for samene, f.eks. slik det er gjennomført i Finland.»

Under møtet med kommunalministeren uttalte Hans Eriksen fra SLF om organspørsmålet at Norsk sameråd burde være uten representasjon fra organisasjonene. «I så fall hadde det vært folkevalgt.»

NSR's landsmøte i 1981 krevde «at det snarest mulig må opprettes et samisk folkevalgt organ med bakgrunn i et samisk manntall».

Samme synspunkt ble understreket i en arbeidsgrupperapport fra NSR's landsmøte i 1983:

«Landsmøtet understreker at valgene til et samisk folkevalgt organ skjer ved direkte valg på grunnlag av et manntall.»

I sin åpningstale under samme landsmøte berørte formann Ole Henrik Magga selve begrepet folkevalgt og uttalte om dette at «det er vel vanskelig å legge annet i begrepet folkevalgt organ enn et organ som folket har valgt ved direkte valg».

På representantskapsmøte i SLF i mai 1983 ble en av resolusjonene særskilt viet spørsmålet om «samisk folkevalgt organ». I resolusjonen ble det blant annet uttalt:

«Representantskapet i Samenes landsforbund mener at et samisk folkevalgt organ må bygges opp omkring det nåværende Norsk sameråd, som i fremtida må få høyere politisk status og sammensettes av folkevalgte representanter fra kommuner og fylkeskommuner i samiske bosettingsområder.»

Sitatene foran viser at begrepet folkevalgt slik det er brukt i forbindelse med spørsmålet om et framtidig representativt samisk organ, ikke er entydig. Begrepet brukes både om et indirekte valgt organ (av SLF) og om et direkte valgt organ (av NRL og NSR).

Man kan for så vidt si at uttrykket folkevalgt dels blir brukt i en mer begrenset betydning (bare direkte valgt) og dels i en videre betydning (både direkte og indirekte valgt).

Hvis et samisk sentralorgan blir valgt av kommuner og fylkeskommuner, kan det følgende sies å være et folkevalgt organ (i ordets videre betydning). Det vil også være et samisk organ såfremt det består av samiske representanter. Men det vil ikke være valgt bare av samer, idet en rekke kommunestyre og fylkesting vil ha representanter som ikke er samer, og idet de velgere som står bak kommunestyrene og fylkestingene, vil være den allmenne norske velgerskare. I de områdene hvor samene er i mindretall, vil et indirekte valg innebære at flertallet av stemmene på representantene til det samiske

sentralorgan avgis av personer som ikke er samer.

Man kan for så vidt si at et sentralorgan valgt ved indirekte valg er folkevalgt, men ikke fullt ut samevalgt.

Den følgende drøftelse vil se nærmere på spørsmålet om representativitet.

11.9.7. Representativitet ved ulike former for oppnevning og valg

Det sentrale punkt i debatten om det framtidige samiske organ på nasjonalt nivå er som nevnt spørsmålet om organets representativitet i forhold til den samiske befolkning, eller med andre ord spørsmålet om hvordan medlemmene av organet skal utvelges. Det er et siktemål at organet skal ha en sammensetning som avspeiler folkemeningen i det samiske samfunn. I det følgende skal de ulike utvelgelsesmåter som er omtalt foran, vurderes nærmere med hensyn til i hvilken grad de er egnet til å gi en representativ sammensatt samisk forsamling.

Til tross for spredt bosetting, ulik næringsmessig tilknytning og andre forskjeller har den samiske befolkning en kulturell egenart og samhörighet som gjør det riktig å betegne samene som en egen etnisk gruppe i forhold til den øvrige befolkning i Norge. Den samiske folkegruppe utgjør samtidig en minoritet i den norske befolkning. Det er i forhold til denne etniske minoritet at spørsmålet om representativitet må vurderes. Det sentrale samiske organs oppgave vil være å reflektere de holdninger og synspunkter som gjør seg gjeldende spesielt blant den samiske minoritet. Og forutsetningen for representativitet er at medlemmene av organet må kunne sies å utgå fra denne minoritet.

Dersom medlemmer av et samisk sentralorgan skulle ha sete i kraft av sin stilling, ville det gi liten mening å tale om representativitet i forhold til den samiske befolkning. Bakgrunnen for denne type medlemskap i visse kollegiale forvaltningsorganer er gjerne et behov for å tilføre organene faglig ekspertise. Fagfolkene representerer imidlertid ikke andre enn seg selv i slike tilfelle. For et organ som skal kunne sies å representere en hel folkegruppe, kan eventuelle behov for særskilt ekspertise søkes varetatt dels ved nominasjonen av kandidater, dels ved ansettelsen av sekretariatsmedarbeidere, men rimeligvis ikke ved medlemskap for bestemte stillingsinnehavere.

Utvalget har videre drøftet spørsmålet om å la det samiske sentralorgan være basert på såkalt organisasjonsoppnevning, dvs. at utvelgelse av organets medlemmer overla-

tes til organisasjonene. Som en fordel med en slik ordning kan anføres at myndighetene dermed slipper å engasjere seg direkte i valget av representanter, noe som er ressursbesparende. Men myndighetene kan ikke helt unnlate å bli involvert, da de nødvendigvis – i hvert fall i første omgang – må fastsette hvilke organisasjoner som skal kunne sende representanter til organet, og hvor mange representanter hver organisasjon skal få tildelt. Og det ville kunne bli så mye strid om disse avgjørelser at denne utvelgelsesmåten ikke vil få den nødvendige oppslutning i det samiske samfunn. Det er allerede i dag diskusjon om i hvilken grad ulike næringsorganisasjoner kan anses å representere samiske grupper. Dersom organet skulle baseres på organisasjonsoppnevning, ville antakelig en rekke organisasjoner stå fram og kreve representasjon, og dette reiser en del uoversiktlige problemer.

Det vesentlige motargument mot organisasjonsoppnevning er imidlertid at organisasjonene egentlig ikke kan sies å representere andre enn sine egne medlemmer. Og det er bare et fåtall av samene som er tilsluttet noen samisk organisasjon. Dette ville fortsatt gjelde selv om man ga oppnevningsrett til en viss grad også til andre enn dem som i dag vanligvis betegnes som samiske organisasjoner. Et organ sammensatt på grunnlag av organisasjonsoppnevning vil således kunne bli uten representasjon fra store deler av den samiske befolkning. Målsettingen om å etablere et mer representativt samisk organ kan da ikke sies å være tilfredsstillende oppfylt.

Organisasjonsoppnevning, eller såkalt korporativ representasjon, er i det hele i våre dager uvanlig ved sammensetning av representative demokratiske organer. Det vanlige er å knytte representasjonen til en geografisk enhet, det vil i Norge si kommuner og fylker. Utvalget er kommet til at det ikke er grunn til å fravike dette prinsipp for et samisk sentralorgan.

På bakgrunn av det foregående er det også vanskelig å se at et administrativt oppnevnt samisk organ skal kunne anses å ha den nødvendige grad av representativitet i forhold til den samiske befolkning. Riktignok kan all virksomhet i offentlige organer – også administrativ oppnevning av medlemmer av et samisk organ – i siste omgang sies å ha sin basis i et valg. Det er det valgte storting som vedtar lover og treffer andre avgjørelser som gir myndighet til de ulike forvaltningsorganisasjoner. Og i vårt parlamentariske styresett har det valgte storting en generell kontrollfunksjon i forhold til regjeringen og dens underliggende organer. Men forholdet

mellom velgermassen og de administrativt oppnevnte medlemmene av et organ er ofte så fjernt at det sterkt reduserer realiteten i en representasjon i slike tilfelle. Når det særlig gjelder representativitet i forhold til den samiske befolkning, har man dessuten det problem at velgermassen utgjøres av hele den norske befolkning, ikke bare den samiske del av den.

Dersom administrativ oppnevning kombineres med en «sterk» forslagsrett for valgte organer – kommunestyre og fylkesting – i områder med samisk bosetting, kommer spørsmålet om representativitet i en noe annen stilling. Flertallet av medlemmene i Norsk sameråd blir i dag oppnevnt på denne måten. Som nevnt foran kan man her reelt sett tale om en form for indirekte valg. I debatten er det tatt til orde for en utvikling av denne modellen i forbindelse med et framtidig samisk sentralorgan. Det er antydning at den videre utvikling av Norsk sameråd vil kunne skje ved at alle medlemmene av det samiske sentralorgan velges av kommunestyre og fylkesting, og at de private samiske organisasjoner dermed mister sin innflytelse i denne sammenheng. Videre har man i debatten i denne forbindelse antydning at tallet på representanter fra hvert valgdistrikt bør være minst to, slik at eventuelle ulike samepolitiske syn innenfor samme valgdistrikt skal kunne bli representert. Ved en reform i denne retning kan det også hevdes at selve valget av representanter bør overføres fra de sentrale myndigheter (Kongen i statsråd) til de respektive valgte lokalorganer, slik at det også formelt sett blir tale om et indirekte valg.

Et indirekte valg etter de linjer som er antydning, skaper få problemer når det gjelder representativitet i forhold til den samiske befolkning i det såkalte kjerneområdet i indre Finnmark. I kommunene Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby er det et stort flertall av innbyggerne som er samer, og de ulike samepolitiske holdninger er som regel direkte reflektert i kommunestyrene. De forskjellige representantene i kommunestyrene er riktignok ikke nødvendigvis valgt inn på grunnlag av sitt samepolitiske syn. Som regel vil det være en rekke andre typer saker som er mer sentrale i valgkampen. Men kommunestyrene i disse kommunene har tradisjonelt et såpass sterkt og allsidig samisk preg at de også for det formål vi her er opptatt av – valg av representanter til et samisk sentralorgan – må anses tilstrekkelig representative for den samiske befolkning i området.

Når det på den annen side gjelder indirekte valg av medlemmer til et samisk organ fra

områder med samisk bosetting utenfor indre Finnmark, kan de eksisterende valgte organer vanskelig hevdes å være representative for den samiske befolkning. Dette gjelder hva enten man taler om kommunestyre eller fylkesting. Riktignok deltar samene på lik linje med alle andre i valgene på disse organer. Men både i velgermassen og i organenes sammensetning er samene alltid i mindretall, ofte et svært lite mindretall. Utvelgelse av representanter til Norsk sameråd som foretas av de nåværende valgte organer i områder utenfor indre Finnmark, vil således i realiteten være bestemt av ikke-samer. Dette betyr ikke nødvendigvis at det blir valgt andre representanter til samerådet enn det ville ha blitt med et valg hvor bare samer hadde deltatt. Valgene skjer høyst sannsynlig med all mulig ansvarsbevissthet og ønske om lojalt å ta hensyn til ulike samepolitiske oppfatninger. Men det er samtidig sannsynlig at valgene, iallfall i noen grad, vil være bestemt av de samepolitiske holdninger hos de ikke-samer som tar del i valget. Og man har ingen garanti for at disse holdninger stemmer overens med holdningene i den samiske befolkningen i området. Det er derfor fullt mulig at man vil få andre valgresultater hvis bare samer tok del i valget.

Det kan imidlertid pekes på visse forhold som kan bidra til å øke graden av representativitet ved den type indirekte valg som er omhandlet.

For det første kan man la valget skje ved valgmannskollegier bestående utelukkende av samer, slik at oppgaven for de respektive fylkesting og kommunestyre bare blir å velge valgmannskollegiet. Selve valget av representanter til det samiske organet vil da bli foretatt av personer som selv er samer.

For det andre kan det indirekte valg organiseres som listevalg hvor retten til å fremme listeforslag er forbeholdt personer fra den samiske befolkning i området. Kandidatene må selvsagt være samer. Dersom man i tillegg avskar valgmannskollegiet fra å foreta endringer i listeforslagene (kumuleringer eller strykinger), vil den samiske befolkning i området ved å engasjere seg i nominasjonsprosessen få en vesentlig innflytelse på hvilke personer som skal representere dem i det sentrale samiske organ.

Samlet bidrar de nevnte forhold vesentlig til å gi det indirekte valg karakter av et internt samisk forhold. Selve utgangspunktet for det indirekte valg vil imidlertid stadig være de alminnelige fylkestings- og kommunestyrevalg, hvor samene som gruppe, i de områder som her omtales, som regel har en liten innflytelse, og hvor samepolitiske

spørsmål som regel spiller en helt underordnet rolle.

Problemet i forhold til spørsmålet om representativitet når det gjelder alle de utvelgelsesmåter som er omtalt i det foregående, er at ingen av dem tar utgangspunkt i selve den samiske befolkning som gruppe og bare i denne. Dels kan utgangspunktet være for snevert og utelukke deler av den samiske befolkning, slik som ved organisasjonsoppnevning. Dels kan utgangspunktet være for vidt og innbefatte grupper som i denne sammenheng ikke skal representeres, slik som ved indirekte valg av de allmenne folkevalgte organene. Problemet henger sammen med at det i dag ikke eksisterer noen form for avgrensning av hele den samiske folkegruppe som naturlig lar seg benytte som grunnlag for en representasjonsordning.

Dette er bakgrunnen for tanken om å etablere en ny avgrensning særskilt for dette formål, nemlig et samemanntall med sikte på direkte valg til et samisk organ.

Ser man isolert på hensynet til representativitet for samene, kan det neppe være tvil om at direkte valg på grunnlag av et samemanntall har fortrinn framfor de andre utvelgelsesmåter som er drøftet. Det er alminnelig enighet om at direkte valg er den metode som er best egnet til å avspeile velgeroppfatningene når det gjelder sammensetningen av de allmenne representative organer i Norge, dvs. Stortinget, fylkestingene og kommunestyrene. Når det gjelder valg av stortingsrepresentanter, knesatte man opprinnelig i 1814 en indirekte valgordning. Mot slutten av 1800-tallet ble denne valgmetoden gjenstand for strid, i likhet med flere andre spørsmål om valg og representasjon. Den indirekte valgordning ble blant annet hevdet å være en formyndermekanisme og en uheldig begrensning av velgernes frie valg. På denne bakgrunn ble direkte stortingsvalg innført i 1905. Direkte valg til kommunestyre ble innført allerede med formannskapslovene av 1837. Og fra 1976 har vi også hatt direkte valgte fylkesting. Det kan således bygges på et bredt erfaringsmateriale fra den allmenne norske politiske historie når det hevdes at det direkte valg generelt sett den beste framgangsmåten med hensyn til utvelgelse av medlemmer i representative organer.

Men også et indirekte samevalg med de utbygginger som er nevnt, innebærer en vesentlig bedring av representativiteten i forhold til oppnevningen av Norsk sameråd i dag. Og et indirekte valg etter disse linjer ville i praksis kunne representere en fullt brukbar ordning for valg av medlemmer til det samiske sentralorgan, forutsatt at det

var bred enighet blant samene om denne valgordningen. Fra det norske majoritets-samfunnets side ville det ikke være grunnlag for innvendinger mot at samene selv ønsket å velge sine representanter ved indirekte valg. Det som reiser spørsmålet om hvordan de samiske representanter skal velges, er i første rekke den meningsforskjell som foreligger om valgmåten blant dem som skal bli representert.

Den samepolitiske debatt har i denne sammenheng først og fremst knyttet seg til spørsmålet om det bør opprettes et offentlig samemanntall.

De forskjellige standpunkter i tilknytning til manntallsspørsmålet som er kommet til uttrykk i utvalget, vil bli utdypet i det følgende.

11.9.8. Hensyn for opprettelse av et samemanntall

Til fordel for et samemanntall kan for det første gjøres gjeldende at et manntall er den normale ordning ved et direkte valg, og et direkte valg er den valg måte som gir den beste form for representativitet.

Denne framgangsmåten kan følgelig sies å være i godt samsvar med øvrige valg hos oss, og den kan samtidig sies å være mest demokratisk i forhold til de velgere som skal bli representert.

Men samemanntallet har ikke bare en praktisk funksjon i forbindelse med valget. Det kan også betraktes som et virkemiddel i samisk kulturreising. Ved et samemanntall kan man få de enkelte samer til å ta stilling til sin etniske tilhørighet. Og ved å framstå gjennom et samemanntall vil de samlet markere sin særlige stilling som et eget folk. Dette vil kunne styrke arbeidet for en aktiv samisk kulturpolitikk.

Det kan videre henvises til det som tidligere er uttalt om samenes behov som etnisk gruppe for egne ordninger av ulike slag. Dette er omtalt foran i kapitlet om utvalgets grunnsyn (jfr. avsnitt 9.5), i drøftelsen av en grunnlovsbestemmelse (jfr. punkt 10.9.2) og i vurderingen av reformer når det gjelder den sentrale forvaltning (jfr. punkt 11.9.3). Et samemanntall vil i denne sammenheng framstå som en ny form for samisk aktivitet, og deltakelse i dette vil være en viktig form for markering av samisk etnisitet. Manntallet vil derved kunne være et bidrag til å styrke samisk bevissthet og selvfølelse. Det vil likeledes være et bidrag til å gi samene status som en egen folkegruppe.

Det nordiske rettssamarbeid bør også tillegges vekt. Når det gjelder ordningen med

sameparlamentet i Finland, synes man å ha funnet en praktisk løsning på spørsmålet om manntallskriterier, og det synes ikke å være forbundet med spesielle problemer å gjennomføre selve manntallsføringen og valget. Det er innen vårt nordiske samarbeid alltid grunn til å tilstrebe likeartete rettslige løsninger. Dette synspunkt gjør seg gjeldende med særlig styrke i forhold til samene som et nordisk folk med bosetting på tvers av landegrensene. Når man i et av de andre nordiske land har etablert en ordning som er tilfredsstillende, er det på denne bakgrunn en sterk oppfordring til å innføre en tilsvarende ordning hos oss.

Det ville være en stor fordel om de representative samiske forsamlinger i Norge, Sverige og Finland ville bli valgt etter et ensartet mønster. Dersom Norge velger den finske modell med samemanntall og direkte valg, vil vi være kommet langt mot en felles løsning. Et slikt skritt fra norsk side vil antakelig kunne påskynde en utvikling i samme retning også i Sverige.

11.9.9. Hensyn mot opprettelse av et samemanntall

Det er framholdt at et direkte valg basert på et samemanntall har såpass vesentlige ulemper at det ikke bør foretrekkes. Ulempene knytter seg i første rekke til opprettelsen av et samemanntall. Det hevdes at en slik form for offentlig registrering av samene vil skape stor strid i de samiske lokalsamfunn. Uheldig diskusjon om enkeltpersoners etniske bakgrunn vil kunne oppstå. Samer som av forskjellige grunner ikke ønsker en så sterk offentlig markering av sin etnisitet som registreringen i manntallet innebærer, vil kunne komme i alvorlig personlig tvil om sin deltakelse. Spørsmålet om etnisk markering og etnisk grensetrekking er i noen områder meget følelsesladet. Dette kom blant annet til syne i forbindelse med folketellingen i 1970. Vilhelm Aubert skriver følgende i sin analyse av 1970-tallene (jfr. Aubert 1978 s. 17):

«I et distrikt kom det en protest fra samer mot gjennomføringen av sametellingen, fordi registreringen ble oppfattet som en klassifisering av samer i en spesiell offentlig kategori. Bruken av «same» som kjennetegn i en offentlig, forvaltningsmessig sammenheng har nok av mange vært tolket som uttrykk for et politisk standpunkt mot fornorsking og assimilering. Ikke alle personer med samiske kjennetegn deler dette standpunktet.»

Spørsmålet om samemanntall er således et omtvistet samepolitisk spørsmål. Uenigheten har fått organisasjonsmessig uttrykk med NRL og NSR som tilhengere av mann-

tall på den ene siden og SLF som motstander på den andre. Det kan hevdes at registrering eller manglende registrering i et offentlig samemanntall i realiteten vil innebære en offentliggjøring av enkeltpersoners preferanse for den ene eller den andre av de samepolitiske hovedgrupperinger. Selve registreringen eller unnlattelsen av registreringen får således karakter av et politisk valg. Et offentlig samemanntall kan derved hevdes å stå i strid med det demokratiske grunnprinsipp at stemmegivingen ved politiske valg skal være hemmelig.

Motstanden mot samemanntallet bygger for øvrig på ulike hensyn. Et slikt manntall blir antatt å stride mot prinsippet om likestilling mellom norske borgere. Noen ser en særskilt registrering av samene som et negativt stempel på en folkegruppe. Andre ser et samemanntall med tilknyttet stemmerett som en særfordel som ikke er tilstrekkelig begrunnet. En slik særbehandling vil kunne føre til uheldige virkninger i lokalsamfunnene. Som tidligere nevnt (jfr. punkt 11.9.3) blir det hevdet at dette kan medføre at harmoniske samlivsforhold blir ødelagt, og at eksisterende motsetninger blir utdypet.

For de samer som kommer i alvorlig personlig tvil om hvorvidt de skal delta i et samemanntall, vil avgjørelsen kunne bety en sterk belastning. Og det er hevdet at det ikke er rimelig å utsette en rekke mennesker for en slik personlig belastning.

For enkelte personer kommer det forhold i tillegg, at de vil være i alvorlig personlig tvil om hvorvidt de skal anse seg som samer eller ei.

Dessuten hevdes det at de etniske grenser i realiteten er så flytende at ethvert forsøk på å stille opp rettferdige og treffende kriterier for stemmeretten på forhånd er dømt til å mislykkes.

Det er også framholdt at direkte valg bygd på et samemanntall er en mer ressurskrevende valg måte enn indirekte valg. Den indirekte valgform som er antydnet foran, vil bidra til å bedre representativiteten i forhold til Norsk sameråd i dag, og man bør i første omgang nøye seg med dette ut fra det syn at det er lettere å bygge ut et valgsystem enn å bygge det ned dersom det viser seg uhenksmessig.

11.9.10. Muligheten for avgrensning av samiske områder

Motstanden mot det direkte valg knytter seg som påpekt særlig til det forhold at det skal skje en offentlig registrering av enkeltpersoners etniske tilhørighet, hvor den en-

kelte selv må bidra aktivt for å bli registrert. For om mulig å kunne imøtekomme disse innvendinger er det grunn til å drøfte om et direkte samevalg ville kunne gjennomføres uten et eget samemanntall.

En mulighet vil her være å la manntallet ved et direkte samevalg bygge på en territoriell avgrensning, dvs. at stemmerett gis til alle som er bosatt innenfor et nærmere geografisk avgrenset område. Dette innebærer at man avgrenser visse områder av landet, hvor den samiske bosetting er særlig tett, til å bli samiske områder. Man kan så benytte det alminnelige folkeregister i disse områder. Det vil i realiteten bety at det blir befolkningen i de samiske områder som blir representert gjennom valget.

Det såkalte samiske kjerneområdet med sentrum i indre Finnmark utgjør det sterkest samiskpregete område i Norge. I prinsippet kunne man tenke seg en territoriell avgrensning av stemmeretten i dette området. Rent arbeidsmessig ville dette være en fordel, ved siden av at man unngikk registrering av enkeltpersoners etniske tilhørighet og de motforestillinger som er reist i denne forbindelse.

Men selv om den samiske dominansen er markert i indre Finnmark, finnes det også i disse kommuner ikke-samiske minoriteter, ofte med gjennomsnittlig bedre utdanning og høyere stillinger i offentlig og privat virksomhet enn den samiske del av lokalbefolkningen. Det er en mulighet for at slike grupper vil kunne sette sitt preg på valget, f.eks. ved nominasjonen og i valgkampen, i en slik grad at det vesentlig vil svekke valgets karakter av samevalg. Et territorielt avgrenset manntall gir i det minste ingen garanti for at dette ikke vil skje.

Flesteparten av samene i landet er bosatt utenfor indre Finnmark. Den samiske bosetting utenfor kjerneområdet er meget spredt og finnes i form av små «øyer» i distriktene fra Finnmark til Nord-Hedmark. Dessuten er en del samer bosatt i byene. Og teritorielle avgrensninger i alle de aktuelle samiske bosettings- og bruksområder lar seg praktisk sett vanskelig gjennomføre. Man kunne i tilfelle etablere en rekke «sameområder», men mange samer ville likevel stadig falle utenfor.

Et hovedsiktemål med det samiske sentralorgan er at det skal avspeile meningene til hele den samiske folkegruppe i Norge. Dette vil ikke kunne oppnås med et geografisk avgrenset manntall.

I prinsippet er det mulig å la stemmeretten være knyttet til bopel i de områder hvor samene helt klart dominerer, men knyttet til indi-

viduelt etnisk manntall i andre områder. Man vil derved redusere de innvendinger som knytter seg til et samemanntall. Men de prinsipielle innvendinger mot et samemanntall vil stadig være til stede, og man får i tillegg en rekke problemer med opprettelse av sameområder, samtidig som valget i disse sameområder ikke vil bli noe rent samevalg.

En geografisk avgrensning av sameområder gir etter dette ingen tilfredsstillende løsning av valgspørsmålene.

11.9.11. Om andre former for direkte valg uten offentlig samemanntall

Det er da grunn til å overveie andre former for direkte valg uten offentlig samemanntall.

Et slikt valg vil kunne organiseres på flere måter.

For det første vil samemanntallet kunne holdes hemmelig. Manntallet kunne opprettes etter melding fra de stemmeberettigete samer og undergis en forsvarlig kontroll, men kunne samtidig undergis taushetsplikt. Valget kunne så holdes som postvalg. Den enkelte stemmeberettigete kunne bli tilsendt en stemmeseddel i posten. Stemmesedden kunne så avkrysses og returneres pr. post igjen.

Det knytter seg imidlertid vesentlige betenkeligheter til en slik form for hemmelighold. Den vil kunne lede til uheldige spekulasjoner om hvem det egentlig er som har valgt representantene til det samiske organet, og hvor representativ velgermassen er for samene i vedkommende område. Den vil være i strid med ordningen ved våre ordinære valg. Og den vil være i strid med alminnelige prinsipper om åpenhet i offentlig saksbehandling. Hemmelighold vil dessuten kunne bidra til å understøtte en oppfatning om at samisk etnisitet er noe som bør skjules. Dette vil i så fall stride mot et hovedformål med utvalgets arbeid, nemlig å styrke samisk kultur i Norge.

For det andre vil et direkte valg kunne holdes uten noe manntall i det hele. Man måtte her praktisk sett tenke seg den ordning at den enkelte selv tok stilling til om hun eller han hadde stemmerett etter lovens samedefinisjon. Ved selve stemmegivingen måtte det skje en avkryssing i det alminnelige valgmanntall for å kontrollere at personen var stemmeberettiget ved kommunestyrevalg, og dessuten for å sikre at samme person ikke kunne avgi stemme flere ganger. Disse avkryssingslister måtte ikke kunne offentliggjøres etterpå, og det ville ikke skje noen registrering av de stemmeberettigete eller de som avga stemme, utover det som er nevnt.

Et valg etter disse linjer uten forutgående samemanntall vil arbeidsmessig representere en forenkling.

Men et slikt valg vil mangle enhver mulighet for kontroll med hensyn til om det virkelig bare er de som har stemmerett, som har avgitt stemme. Selv om de fleste i utgangspunktet var overbevist om at stemmerettsreglene ville bli lojalt overholdt, ville det i ettertid likevel være forholdsvis enkelt å så tvil om dette, f.eks. fra mindretallsgrupper som måtte være uenig i valget resultatet. Selv med en begrenset utbredelse vil en slik tvil bidra til å svekke valgets legitimitet til mulig skade for selve organets funksjonsmåte og gjennomslagskraft.

Denne innvending kunne man søke å imøtegå ved å bygge inn en særskilt kontrollordning uten manntall. Det mest praktiske ville vel da være å la stemmeretten framgå av personlige legitimasjonskort, som på forhånd var utstedt til de stemmeberettigete som hadde søkt om det.

En slik kontrollordning kunne sikkert organiseres på en praktisk tilfredsstillende måte. Man kunne ha en særskilt nemnd i hver kommune som utstedte legitimasjonskort etter nærmere vurdering. Dermed var man i praksis sikret at stemmerettsvilkårene var oppfylt, og at ingen fikk utstedt mer enn ett legitimasjonskort. Dette kort måtte så forevises i valglokalet for å få utlevert særskilt stemmekonvolutt til samevalget.

De omtalte former for valg uten offentlig samemanntall har alle et vesentlig fortrinn. De vil sannsynligvis lede til større valgdeltakelse blant samene enn et valg bygd på offentlig samemanntall. Dette skyldes at selve ordningen med et offentlig samemanntall er så omstridt, og at man derfor må forvente at atskillige samer ikke vil la seg manntallsføre, iallfall den første tid. En del av disse vil antakelig avgi stemme ved et valg som ble gjennomført uten manntall. Det kan derfor hevdes at et direkte valg uten offentlig samemanntall sannsynligvis vil ha større representativitet enn et valg bygd på slikt manntall.

Men i negativ retning må nevnes, ved siden av de særlige merknader om hemmelighold og kontroll, at et direkte valg uten offentlig manntall vil representere en ekstraordinær ordning sammenliknet med de øvrige valg i Norge. Man risikerer derfor at samevalget vil kunne få stempel som noe annenrangs. I verste fall kan en slik oppfatning redusere selve organets omdømme og betydning.

Etter nærmere vurdering vil utvalget ikke fremme forslag om direkte valg uten offentlig samemanntall. Men utvalget finner grunn

til å påpeke at en slik løsning bør overveies under det videre lovgivningsarbeid.

11.9.12. Betydningen av lokalt demokrati

Det er i det foregående konstatert at ordningen med et offentlig samemantall er sterkt omstridt, og at det er vanskelig å finne en fullt tilfredsstillende ordning med direkte valg uten et slik manntall. Det er videre konstatert at en ordning med indirekte valg av et samisk sentralorgan kan sies å tilfredsstillende det vilkår at organet fullt ut skal være folkevalgt, men ikke det vilkår at organet fullt ut skal være samevalgt.

Den avveining som på denne bakgrunn skal foretas, er vanskelig, og man må forvente at den vil bli omstridt.

Samtidig er forholdet, som tidligere påpekt, at begge former for valg, både det direkte og det indirekte, er fullt brukbare ordninger i den grad de blir godtatt av dem som skal være representert.

Man kan på denne bakgrunn stille spørsmålet om hvem det er som bør kunne foreta dette valget mellom valgformene.

Valget blir organisert for å velge representanter for samene i de enkelte valgkretser. Formålet med valget blir derfor oppfylt hvis de valgte medlemmer til sentralorganet blir ansett som representative av samene i den enkelte valgkrets.

Når selve valgformen er omstridt, taler derfor meget for å la samene i den enkelte valgkrets få en vesentlig innflytelse med hensyn til hvilken valgform som skal brukes.

Det blir derved innført et viktig element av lokalt demokrati.

En slik løsning åpner mulighet for forskjellige valgmåter i forskjellige valgdistrikter. Dette kan umiddelbart fortone seg som en komplisert og uoversiktlig ordning. Men den vil i realiteten kunne administreres på en relativt enkel måte.

Det neste spørsmål blir i så fall på hvilken måte man skal registrere holdningene til å holde direkte eller indirekte valg.

En måte ville være å holde en folkeavstemning om dette spørsmålet blant alle samene i de ulike områder. Her støter man imidlertid straks på det problem at det ikke foreligger noen fortegnelse over alle samer og dermed heller ikke over hvem som skulle ha stemmerett ved en slik folkeavstemning. Og siden det nettopp er manntallsspørsmålet som er det kontroversielle, er folkeavstemning neppe en brukbar løsning. Man kan riktignok tenke seg en folkeavstemning blant samene gjennomført uten forutgående registrering i manntall. Det kunne i så fall gjøres

kjent en allmenn veiledning om stemmerettskriteriene og overlates til den enkeltes eget skjønn å vurdere hvorvidt hun eller han fyller kriteriene. En slik ordning gir imidlertid teoretisk en vid mulighet for omgåelse av reglene. Og selv om man vel må regne med at de fleste ville opptre lojalt i forhold til de stemmerettskvalifikasjoner som ble satt opp, kan man likevel risikere at det ble reist tvil og debatt om dette. Ikke minst i områder hvor spørsmålet om direkte valg viste seg å være kontroversielt, ville det være svært uheldig om det på denne bakgrunn oppsto usikkerhet omkring avstemningsresultatet. Folkeavstemning uten manntall er derfor neppe noen egnet metode for å avgjøre spørsmålet om innføring av direkte valg i en valgkrets.

En annen måte kunne være å la lokale sameutvalg i den enkelte valgkrets få kompetanse til å bestemme overgang til direkte valg i vedkommende valgkrets. Spørsmålet om opprettelsen av slike utvalg er nærmere behandlet nedenfor i avsnitt 11.14. Slike sameutvalg vil antakelig kunne sies å være representative for samene i valgkretsen. De må antas å ha bred kontaktflate med den samiske lokalbefolkning, og de vil derved kunne ta avgjørelsen på grunnlag av kjennskap til oppfatningen om valgformen i den enkelte valgkrets.

En bestemmelse om dette ville kunne utformes på følgende måte:

Direkte valg av medlemmer til det samiske sentralorgan holdes i de valgkretser hvor det treffes særskilt avgjørelse om det. For valgkretser som er bestemt gjennom angivelse av kommuner, treffes slik avgjørelse i fellesmøte av de kommunale sameutvalgsmedlemmer som er valgt i kretsen. For valgkretser som er bestemt gjennom angivelse av fylker, treffes avgjørelsen i fellesmøte av de fylkeskommunale sameutvalgsmedlemmer som er valgt i kretsen. Slikt fellesmøte holdes når et sameutvalg i en kommune eller en fylkeskommune i valgkretsen krever det. Krav framsettes skriftlig overfor det samiske sentralorgan. Møte til avstemning om direkte valg holdes innen første april i valgåret. Møtet innkalles av lederen av det samiske sentralorganet. For gyldig avstemning kreves at minst halvparten av de stemmeberettigete sameutvalgsmedlemmer i kretsen er til stede. For gyldig vedtak om overgang til direkte valg kreves tilslutning fra mer enn halvparten av de stemmeberettigete sameutvalgsmedlemmer i møtet. Dersom det skulle bli reist krav om gjeninnføring av indirekte valg, bør ut fra hensynet til det lokale demokrati de tilsvarende regler komme til

anvendelse. Det samiske sentralorgan gir nærmere bestemmelser om innkalling til og gjennomføring av avstemningsmøtet.

Et forslag etter disse linjer har vært inngående drøftet i utvalget, og det har vært betydelig interesse for en slik modell. Det er imidlertid gjort gjeldende at valget i for stor grad ble knyttet til de lokale sameutvalg, som man dels ikke vet i hvilken utstrekning vil bli opprettet, og dels ikke har noen erfaring med.

En tredje måte å registrere holdningen til direkte og indirekte valg på er å la tilslutningen til et samemantall være avgjørende. En ordning som ikke rammes av de foregående innvendinger, er å gjøre innføring av direkte valg i en valgkrets avhengig av at et visst antall samer registrerer seg i et offentlig samemantall i kretsen. Motstandere av samemantall trenger da selv ikke å registrere seg, men vil tvert om få tilkjennegjort sitt syn ved passivitet. Samtidig vil graden av oppslutning om direkte valg blir fastslått på notorisk måte.

Det må anses rimelig at innføringen av direkte valg i et distrikt gjøres avhengig av en viss grad av dokumenterbar oppslutning blant samene i distriktet. For det første ligger det som nevnt et vesentlig element av nærdemokrati i dette. For det andre tilsier hensynet til det samiske sentralorganet at representantene ikke skal velges ved ordninger som distriktets samer ikke slutter opp om. Den sentrale målsetting om økt representativitet vil vanskelig kunne sies å være oppnådd dersom bare en liten del av samene i området deltok i valget.

Dersom tilslutningen til et samemantall i et distrikt er svært lav, er dette et uttrykk for at den samiske lokalbefolkningen ikke ønsker et direkte valg med et offentlig samemantall. Samtidig vil et direkte valg basert på et samemantall med svært liten tilslutning ikke være tilstrekkelig representativt for samene i valgkretsen. Blir tilslutningen til samemantallet liten, vil et indirekte valg, med de svakheter det har med hensyn til representativitet, likevel være et mer representativt uttrykk for den lokale samebefolkningens synspunkter.

Den oppslutning som skal kreves i et valgdistrikt for at direkte valg skal innføres, bør ha en viss alminnelig utbredelse i den samiske befolkning i distriktet. Det bør kunne påvises at det eksisterer en rimelig bred opinion til fordel for direkte valg, og at det her ikke bare er tale om enkeltpersoners eller en liten gruppes syn.

Så lenge samemantallet ikke har nådd en viss tallstørrelse, vil valget i vedkommende

valgkrets skje ved indirekte valg. Man får et «dobbeltporet» system.

Samemantallet må ut fra den begrunnelsen som her er gitt, være åpent, slik at tilslutning, og eventuelt utmelding, kan skje etter fritt ønske. Det vil innebære at man over tid kan få overgang fra et valgsystem til et annet innen de enkelte valgkretser.

Når det gjelder fastleggningen av den tallstørrelse som skal kreves, bør kravet ikke stilles så høyt at innføring av direkte valg gjøres avhengig av oppslutning fra et absolutt flertall i den samiske befolkning i distriktet. For det første kan det være høyst problematisk å tallfeste størrelsen av den samiske befolkning og derved også hvor mange som utgjør halvparten. Derne er det grunn til å gi det direkte valg et fortrinn framfor et indirekte valg på bakgrunn av at det direkte valg er en bedre framgangsmåte når det gjelder spørsmålet om representativitet. Men det bør kreves at ønsket om direkte valg framstår som resultat av en politisk prosess, en folkelig meningsdannelse av et visst omfang, blant samene.

Dette gjelder i positiv retning – når oppslutningen har fått en viss størrelse, er det et tegn på et utbredt ønske om å la seg representere ved direkte valg. Dette gjelder også i negativ retning – når oppslutningen ikke når et visst omfang, er ikke manntallet tilstrekkelig representativt til å burde benyttes som valggrunnlag.

Den nærmere tallfesting av den oppslutning som bør kreves, kan først vurderes etter at valgkretsenes størrelse er fastsatt (jfr. avsnitt 11.11). I denne sammenheng vil det bare bli tatt stilling til selve prinsippet.

Ingen valgordning er ideell for den samiske folkegruppe i den nåværende situasjon. Hensynet til nærdemokrati og representativitet kan tilsa at det blir avgjort i den enkelte valgkrets hvorvidt det skal skje et indirekte valg eller et direkte valg med samemantall. Dette hindrer at avgjørelsen tvinges ned på lokalbefolkningen utenfra. Samtidig åpner en slik ordning veien for en samepolitisk debatt i de enkelte samiske bosettingsområder. Tatt i betraktning de ulike forhold som samene lever under i ulike deler av landet, er betydningen av nærdemokrati og representativitet særlig sterk.

Men det kan også rettes innvendinger mot en ordning som her er skissert. Man får de problemer som alltid knytter seg til et samemantall, og man vil i enkelte distrikter kunne få problemene uten at manntallet blir effektivt, med andre ord at den foreskrevne tilslutning ikke oppnås, og at direkte valg ikke innføres.

Å legge avgjørelsen til den enkelte valgkrets vil dessuten kunne føre til opprivende debatt og splid i lokalmiljøet. Det er i denne sammenheng blant annet framholdt at valgkampen i lokalmiljøet i første rekke vil komme til å dreie seg om selve valgordningen. I de områder hvor spørsmålet er kontroversielt, vil de samer som har engasjert seg sterkt mot den ordning som blir vedtatt, kunne møte vansker når det gjelder å finne igjen sin plass i det lokale samiske samfunnsliv. Slike problemer vil vanskelig kunne oppstå på grunn av avgjørelsen om valgmanen dersom denne avgjørelsen tas bort fra lokalmiljøet og legges til de sentrale myndigheter.

I det hele tatt kan det hevdes at spørsmålet om direkte valg til et samisk organ gjelder en nyskaping i vårt styringssystem av en slik karakter at det bør avgjøres av våre øverste politiske organer og ikke innen den enkelte valgkrets.

Som motargument mot et blandet valg-system er også anført at dette kan lede til at representantene får forskjellig status etter hvilken valgman de er valgt på grunnlag av.

11.9.13. Utvalgets forslag

1. Utvalget foreslår enstemmig at det blir gitt nye regler om en mer representativ valgordning til et samisk sentralorgan. Utvalget er delt når det gjelder spørsmålet om hvilken valgordning som bør innføres.
2. Åtte av utvalgets medlemmer (Husabø, Hustad, Johansen, Johnsen, Kristensen, Lundgren, Samuelsberg og Varsi) foreslår at valget til det samiske sentralorgan skal foregå som indirekte valg i alle valgkretser etter regler som vil bli beskrevet i det følgende.
3. Fem av utvalgets medlemmer (Teigmo Eira, Jernsletten, Jåma, Sara og Urheim) foreslår at valget til det samiske sentralorgan skal foregå som direkte valg i alle valgkretser etter regler som vil bli beskrevet i det følgende.
4. Fem av utvalgets medlemmer (formannen, Abelvik, Austenå, Engstrøm og Sandvik) foreslår at valget til det samiske sentralorgan skal foregå som direkte valg etter regler som vil bli beskrevet i det følgende, i de valgkretser hvor det blant den samiske befolkning kan dokumenteres en tilstrekkelig oppslutning om same-mantallet. I de øvrige valgkretser skal medlemmene av organet velges ved indirekte valg etter regler som vil bli beskrevet i det følgende.

I den foreliggende innstilling utredes på denne bakgrunn både en direkte og en indi-

rekte valgordning. Ifølge arbeidsordningen i utvalget har alle medlemmer tatt del i arbeidet med selve utformingen av reglene både når det gjelder den direkte og når det gjelder den indirekte valgordning.

11.10. MYNDIGHET FOR DET SENTRALE SAMISKE ORGAN

11.10.1. Rammen for utvalgets vurderinger

Ifølge mandatet har utvalget til oppgave å vurdere eventuelle nye representative samiske organers myndighet. Her er det dels tale om hvilke sakområder organene skal beskjeftige seg med, dels om organene skal ha beslutningsmyndighet eller bare rådgivende myndighet på de ulike sakområder. Mandatet gir ingen bindende direktiver med hensyn til noen av disse spørsmål (jfr. punkt 11.1.1 foran).

Når det gjelder hvilke sakstyper et representativt samisk sentralorgan skal kunne behandle, legger utvalget til grunn at det her vil være spørsmål om et organ med oppgave å kunne ta opp alle typer saker som anses å være av særlig betydning for den samiske befolkning. I den offentlige debatt om et mer representativt samisk organ på sentralt nivå har det vært uttrykkelig forutsatt at organets virkefelt bør være av en slik generell karakter. På NRL's tillitsmannskonferanse i februar 1982 ble det f.eks. uttalt at organet måtte behandle «alle saker som angår den samiske befolkning». Ifølge utkastet til regler for såkalt Sámi albmotóahkkkin fra NSR's landsmøte i juni 1982 skulle organet likedeles ha «rett og plikt til å uttale seg om saker som spesielt angår den samiske befolkning og deres rettigheter». I punkt 11.10.2 drøfter utvalget nærmere hva som skal forstås med begrepet samiske saker. Myndighetsområdet for det sentrale samiske organ omhandles nærmere i punkt 11.10.3.

Når det gjelder spørsmålet om besluttende kontra rådgivende myndighet for det framtidige representative samiske organet, har det i den offentlige debatt vært gitt uttrykk for ulike oppfatninger. Som nevnt tok formann i SLF Oscar Varsi på regjeringens kontaktmøte i Vadsø i november 1979 sterk avstand fra et sameparlament med «myndighet ut over de folkevalgte organer» eller «vetorett overfor vedtak som måtte komme fra de folkevalgte organer». Forut for møtet mellom kommunalministeren og de samiske organisasjoner i Kautokeino i februar 1981 uttalte NSR om en direkte valgt samisk delegasjon at «den får i første omgang rådgivende myn-